

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

MARTA GAIDUKEVIČ

KEDITO RIZIKA IR VALDYMAS
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
Doc. Dr. R. Urniežius**

VILNIUS, 2008

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

KEDITO RIZIKA IR VALDYMAS

**Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110**

Vadovas

2008 12 Doc. Dr. R. Urniežius

Recenzentas

2008 12

Atliko

FRmn7-03 gr. stud.

2008 12 M. Gaidukevič

VILNIUS, 2008

TURINYS

IVADAS.....	8
1. RIZIKOS IR NEAPIBRĖŠTUMO SAMPRATA.....	10
1.1. Rizikos sąvoka.....	10
1.2. Neapibrėžtumo ir rizikos skirtumas	11
1.3. RIZIKOS ESMĖ IR VALDYMAS.....	12
1.3.1. Riziką sukeltantys veiksniai	12
1.3.2. Rizikos analizės esmė.....	12
1.3.3. Rizikos klasifikacija	14
2. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ KREDITO RIZIKA.....	19
2.1. Kreditinės rizikos įvertinimas	19
2.2. Rizikos rūšis įtakojančios kredito riziką	23
2.3. Kredito rizikos valdymas	25
2.4. Kreditinės rizikos valdymo sistema	31
3. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS LIETUVOS BANKUOSE.....	35
3.1. Kredito rizikos valdymo aktualumas.....	35
3.2. Kredito rizikos vertinimo metodai ir modeliai	39
3.2.1. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai.....	41
3.2.2. Kredito pozicijos vertinimo modeliai.....	42
3.2.3. Portfelio nuostolio modeliai	42
3.3. Reitingavimo sistema kaip priemonė kredito rizikai identifikuoti.....	43
3.4. Paskolų registras kaip kredito rizikos valdymo priemonė	46
3.5. Paskolų kokybei vertinti taikomi metodai.....	47
3.6. Paskolų vertinimas individualiai	48
3.7. Paskolų vertinimas bendrai	48
4. PASKOLŲ VALDYMO PROCESAI BANKUOSE.....	50
4.1. Verslo ryšys su rizika	50
4.2. Įmonės strateginio valdymo esmė. Finansinių institucijų kredito rizikos mažinimo strategijos.	51
4.3. Įmonių kreditas.....	53
4.4. Įmonių vidinės ir išorinės bankrotą sukeliančios priežastis	57
4.5. Rizikos mažinimo būdai įmonėje	58
5. BUSTO KREDITAVIMAS	61
5.1. Kreditavimo esmė	61

5.2.	Būsto kreditų rūšys.....	61
5.3.	Paskolos palūkanų normos ir rizikos valdymas	62
5.4.	Būsto kreditų rizika	65
6.	KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS LIETUVOS BANKUOSE.....	67
6.1.	Paskolos ir paskolų portfelio rizikos valdymas Lietuvos bankuose.....	67
6.2.	Kredito rizikos valdymo tobulinimas Lietuvos bankuose.....	69
	IŠVADOS.....	70
	PASIŪLYMAI	74
	LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	79
	ANOTACIJA	81
	ANOTACIJA (ANGLŲ KALBA).....	82
	SUMMARY	85
	PRIEDAI.....	87

LENTELĖS

1 lentelė. Rizikos kategorijos

2 lentelė. Kredito rizikos rūšių ir jas lemiančių priežasčių ryšys

3 lentelė. Kredito rizikos apibrėžimai

4 lentelė. Bankų sistemos kai kurių turtų ir įsipareigojimų straipsnių dinamika

5 lentelė. Bazinės palūkanų normos

6 lentelė. Paskolos rizikos valdymas Lietuvos bankuose

7 lentelė. Paskolų portfelio kredito rizikos valdymas Lietuvos bankuose

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Rizikos analizės etapai

SANTRUMPOS

SPSS – statistinė programa

ROA – turto pelningumo matas

ROE – nuosavybės/kapitalo pelningumo programa

PRDB – valstybinis paskolų registras

SAABA – bankų rizikos vertinimo modelis

MVĮ – mažos ir vidutinės įmonės

IVADAS

Temos aktualumas. Bankai – vieni iš svarbiausių ekonominės veiklos dalyvių ir atlieka strateginį vaidmenį. Jie kaupia lėšas priimdami indėlius ir skolina pinigus juridiniams ir fiziniams asmenims. Bankų pajamas užtikrina paskolos, kituose bankuose laikomi indėliai, vertybiniai popieriai ir kitas turtas. Paskolos sudaro apie 60 % bankų turto, todėl svarbiausia bankų veiklos rizikos sritis yra kreditinė (kredito) rizika. Kreditinė rizika – tikimybė, kad sistemos dalyvis nei nustatytu laiku, nei vėliau negalės sistemoje visiškai įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų. Kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui.

Kreditinė rizika priklauso nuo kredituojamo objekto rizikingumo, kredito gavėjo patikimumo ir įkeičiamo turto likvidumo. Patikimesniems klientams kreditoriai gali pasiūlyti mažesnes palūkanų normas. Mažiau rizikingi objektai taip pat kredituojami su mažesne palūkanų norma, ir atvirkščiai. Kuo didesnis įkeičiamo turto likvidumas, tuo mažesnės palūkanų normos gali tikėtis skolininkas. Žinant pagrindines banko atliekamas operacijas, galima išskirti pagrindines rizikos rūšis, su kuriomis bankas susiduria, atlikdamas šias operacijas. Iš įvairių rizikos rūšių išskirtina kreditinė, rinkos (įskaitant užsienio valiutos kurso, palūkanų normas, nuosavybės vertybinių popierių kainos, biržos prekių kainos) ir operacinė rizika. Tačiau pati reikšmingiausia komerciniams bankams yra kreditinė rizika, nes paskolų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį. Todėl ir kredito rizikos valdymo aktualumas yra akivaizdus. Deja, Lietuvos mokslinėje literatūroje kreditinei rizikai skiriama santykinai mažai dėmesio. Daugelis autorių aptaria arba visas rizikos rūšis, jų valdymą, tačiau nepakankamai išsamiai, arba didesnę dėmesį skiria kitoms rizikos rūšims, tačiau ne kredito rizikai. Todėl neabejotina tiek šio darbo praktinė nauda, tiek ir naujumas.

Darbo tyrimo objektas – kreditinė rizika Lietuvos komerciniuose bankuose.

Iškelta hipotezė – kreditinės rizikos valdymas nėra pakankamai išvystytas Lietuvos komerciniuose bankuose. Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis. Siekiant ištirti kredito rizikos valdymą buvo atlikta išorinių vartotojų, kurie naudojami Lietuvos bankų teikiamais produktais, apklausa. Į klausimyną atsakė 52 respondentai. Atlikus Lietuvos bankuose anoniminį tyrimą, susijusį su kredito rizikos valdymu, išsiaiškinta, kad Lietuvos bankai, valdydami kredito riziką, susiduria dar ir su tokiomis problemomis: nėra parengta kredito rizikos valdymo strategija; kai kuriuose bankuose nėra aiškios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros; ne visi bankai kredito riziką laiko reikšmingiausia ir skiria pakankamai dėmesio jos valdymui.

Tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas išanalizuoti kreditinės rizikos valdymo praktiką, problemas ir pateikti siūlymus toms problemoms spręsti.

Siekiant keliamo tikslo buvo sprendžiami šie uždaviniai:

1. apibūdinti kreditinę riziką ir jos rūšis;
2. apibrėžti, kokiomis priemonėmis valdoma rizika ir apžvelgti kredito rizikos valdymo sistemą;
3. pagrįsti kredito rizikos valdymo aktualumą Lietuvos komerciniuose bankuose;
4. išanalizuoti Lietuvos komercinių bankų kredito rizikos valdymo praktiką ir problemas;
5. pasiūlyti būdus kredito rizikos valdymui Lietuvos komerciniuose bankuose gerinimui.

Tyrimo organizavimas ir metodika. Atliekant tyrimą buvo taikomi šie metodai: šalies ir užsienio mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė. Raštu pateikta atlikta viena iš tyrimo duomenų analizė (žiūr. priedą nr. 1). Statistinė duomenų analizė (aprašomoji statistinė analizė) atlikta naudojant statistinę programą SPSS 15.0. Aprašomoji statistinė analizė - vidurkis, sklaidos, dinamikos rodikliai, atlikta su realiais duomenimis pagal mano magistrinio darbo temą.

Buvo tiriami pagrindiniai paskolų sistemos veikimo principai ir paskolas teikiančių institucijų veiklą, taip pat panaudota Lietuvos komercinių bankų ir kitų kreditavimo institucijų internete skelbiama informacija.

Darbe išanalizuoti ekonomistų straipsniai, tiesiogiai susiję su analizuojama tema, taip pat panaudoti duomenys iš Lietuvos banko oficialių tyrimų.

1. RIZIKOS IR NEAPIBRĖŠTUMO SAMPRATA

1.1. Rizikos sąvoka

Riziką įvairiuose literatūros šaltiniuose apibrėžiama įvairiai. Tarptautinių žodžių žodyne pažymima, kad rizika – tai pasiryžimas veikti, žinant, kad yra tam tikra tikimybė nepasiketi tikslo, arba pasiryžimas nepaisyti galimų neigiamų atsitiktinių aplinkybinių padarinių.

Šiuose apibrėžimuose pažymima, kad rizika yra susijusi su sprendimo priėmimu, nuostoliais, siekiamu tikslu. Ne visi rizikos požymiai minimi mokslininkų pateikiamuose rizikos apibrėžimuose.

Daugelis autorių rizikos sąvoką sieja tik su galimais nuostoliais. V. Bagdonas riziką supranta kaip galimybę patirti kokį tai negera įvykį, kaip tikimybę, grėsmę patirti nuostolį. [3] Panašiai šią sąvoką apibrėžia ir V. Lisauskas, teigdamas, kad rizika - tai nuostolių atsiradimo tikimybė. Rizika yra galimybė, kad faktiniai rezultatai skirsis nuo planuotų, verslo galimybės bus nepanaudotos arba panaudotos netinkamai. Tai nuolat kintančios aplinkos grėsmės verslo tikslams. E. S. Stojanova riziką apibrėžia, kaip tikimybinę kategoriją, išreiškiančią pajamų sumažėjimo ar nuostolių padidėjimo tikimybę, lyginant su prognozuojamu variantu. Autorė teigia, kad sprendimams, priimamiems rizikos sąlygomis, priklauso sprendimai su žinoma kiekvieno iš rezultatų pasireiškimo tikimybė. Jeigu negalima įvertinti potencialių rezultatų tikimybės, tuomet sprendimai priimami neapibrėžtumo sąlygomis. Taip atsitinka, kai apskaitos reikalaujantys veiksniai yra tiek nauji, tiek sudėtingi, kad pakankamos informacijos apie juos nėra arba ji yra brangi. Dabartinėmis greitai besikeičiančiomis ekonominėmis sąlygomis patyrimo rizikos nustatymo srityje praktiškai nėra, o intuityviai nustatytos tikimybės gali būti nepatikimos, jos tik iškreiptų rizikos vertinimą.

Tačiau svarbu pabrėžti, kad rizika – tai ne tik nuostoliai. Jeigu rizika būtų susijusi tik su neigiamais rezultatais, būtų nesuvokiamos verslininko pasirengimas rizikuoti. Pažymėtina, jog kai kurie ekonomistai riziką nagrinėja kaip vieną iš pelno šaltinių, mat atlygio už riziką suvokimas yra didelė paskata asmeniškai rizikuoti. Tačiau atlygis, kaip dažnai pabrėžiama literatūroje, nėra išreiškimas vien tik pinigine forma. Atlygis teikiamas įvairiomis formomis: valdžia, šlove, pagarba, savigarba, ir kt. [7]

Nagrinėjant skirtingų autorių rizikos apibrėžimus pažymėtina, kad A. Mackevičius riziką sieja ne tik su nuostolių gavimo tikimybe, bet įtraukia ir dar vieną, ankščiau minėtą, rizikos požymį – jos sąryšį su tikslu. Jis riziką apibrėžia kaip tam tikrus nuostolius, susidariusius nepasiekus užsibrėžto tikslo.

Šiuolaikiniame ekonomikos terminų žodyne nurodoma, kad rizika – tai sprendimų priėmimo situacija, kurioje įmanomas galimų rezultatų nepastovumas ir egzistuoja tikimybė jiems kisti. Taigi pabrėžiama, kad rizika yra tikimybinė kategorija, susijusi su sprendimų priėmimu, sprendimų rezultatų

nepastovumu. Kuo labiau kinta rezultatai, tuo didesnė rizika. Tačiau reikia pažymėti, kad visiškai išvengti rizikos negalima, nes, siekiant išvengti vienos rizikingos situacijos, galima patekti į kitą ir panašiai. Netgi absoliutus neveikimas gali būti susietas su praleistų galimybių rizika.

Kai rizika yra sutapatinama su neužtikrintumu, iš to logiškai seka, kad ji yra priklausoma nuo laiko: neužtikrintumas visuomet didėja, kuomet tolesnėje ateityje yra planuojama atlikti tam tikrus veiksmus ar priimti sprendimus. [7]

Z. Lydekos manymu, rizika – tai specifinė ekonomikos neapibrėžtumo išraiška, atspindinti verslo dalyvių veiksmuose. Ekonominės rizikos prasmė gali būti suprasta dvejopai [20]:

- 1) rizika – tai galimi pavojai, gresianti žala, nuostoliai bei nelaimė vykdant kokius nors veiksmus. Šiuo atveju rizika fiksuoja rezultatą;
- 2) rizika – tai įsitikinimas sėkme ir vykdymas veiksmų, kurių atlikimas priklauso nuo iš anksto nežinomų įvykių arba tiksliai neapibrėžtų aplinkybių. Šiuo atveju rizika fiksuoja veikimą.

Apibendrinant įvairių autorių nuomonės traktuojant rizikos sąvokas, galima teigti, jog rizika – tai laukiamų rezultatų nukrypimas, kurį sąlygoja aplinkos kintamumas.

1.2. Neapibrėžtumo ir rizikos skirtumas

Dažnu atveju iš viso negalima numatyti veiksmo eigos pasekmių. Tokia padėtis vadinama nežinomybe arba neapibrėžtumas. Esant nežinomybei, bet kuris sprendimas yra labai rizikingas. Rizika egzistuoja tada, kai tikimybės, susijusios su skirtingomis pasekmėmis, gali būti įvertinamos ankstesnio periodo duomenų pagrindu. Tuo tarpu neapibrėžtumas egzistuoja tada, kai pasekmių tikimybės tenka nustatyti subjektyviai, kadangi prognozuoti remiantis ankstesniais duomenimis yra neįmanoma. Taigi nors rizika ir neapibrėžtumas kartais naudojami kaip sinonimai, iš esmės šie terminai išreiškia skirtingas sąvokas. Kitaip tariant, „rizika yra tuomet, jei nors ir visiškai nežinoma kas atsitiks, bet žinomos galimybės, tuo tarpu neapibrėžtumas yra tuomet, jai net nežinomos tam tikro įvykio galimybės, tuo tarpu neapibrėžtumas yra tuomet, jei net nežinomos tam tikro įvykio galimybės“ (F. H. Knight).

Rizikos ir neapibrėžtumo sąvokos atskiriamos ir sprendimų priėmimo teorijoje. Sprendimų priėmimo problemos klasifikuojamos pagal vienareikšmiškumą, rizikos ir neapibrėžtumo kategorijas [7]:

- vienareikšmiškumas, jei iš kiekvieno veiksmo gaunamas pastovus ir aiškus rezultatas;
- rizika, jei kiekvienas veiksmas duoda vieną iš aibės galimų rezultatų, kurių kiekvienas įvyksta su žinoma tikimybe;
- neapibrėžtumas, jei kiekvienas veiksmas duoda vieną iš galimų rezultatų, bet jų tikimybės arba nežinomos, arba nėra prasmės apie jas kalbėti.

V. Aleknevičienės teigimu, rizikos ir neapibrėžtumo sąvokas atskirti netikslinga, kadangi vienu, ir kitu atveju egzistuoja rezultatų nukrypimo galimybė, o nuo to, ar turima tikimybinė informacija, ar ne priklauso tik prognozuojamų rezultatų patikimumo laipsnis. [1]

1.3. RIZIKOS ESMĖ IR VALDYMAS

1.3.1. Riziką sukeliantys veiksniai

Įvairūs autoriai skirtingi klasifikuoja veiksniais, sukeliančiais riziką. Paprastai yra išskiriami vidiniai ir išoriniai rizikos veiksniai, atsižvelgiant į jų pasireiškimo vietą. Prie vidinių priskiriami tokie veiksniai kaip firmos konkurencinė strategija, darbuotojų garbingumas ir etinės vertybės, įgaliojimų suteikimas, išteklių naudojimas, veiklos organizavimo principai, specialistų kvalifikacija, gamybinis potencialas, vidinės nuostatos ir procedūros, finansinės informacijos kontrolė, informacinės sistemos ir jų patikimumas ir kiti, o prie išorinių veiksmų priskiriama valstybės politika, valdymo struktūrų stabilumas, teisinė - įstatyminė sistema, ekonominė šalies situacija, mokesčiai, nepaprastosios aplinkybės, tiekėjų ir pirkėjų patikimumas, etika bei skaičiaus rinkoje, paklausos, pasiūlos ir kainų svyravimai (tai sąlygos, kurių firma paprastai negali pakeisti, tačiau privalo įvertinti, nes jos daro įtaką įmonės ekonominiams rodikliams). [22]

Kai kurie žmonės vengia nors ir mažiausios rizikos, kiti negali nerizikuoti. Žmones pagal jų požiūrį į riziką galima suskirstyti į tris grupes:

1. Žmonės, jaučiantys antipatiją rizikai. Tokio tipo verslo dalyviai dažniausiai yra samdomi vykdytojai, neturintys nuosavo verslo.
2. Žmonės, teikiantys pirmenybę rizikai. Tai aktyvus verslo dalyviai. Jie sutinka vykdyti rizikingus sumanymus ir stengiasi gauti didesnes pajamas, turėdami didesnę tikimybę pralaimėti. Pastarieji sėkmes atveju gaunama maksimalų pelną.
3. Žmonės, abejingi rizikai. Tai pasyvūs verslo dalyviai. Jie vengia rizikingų sumanymų ir sutinka gauti mažesnes pajamas, turėdami didesnę tikimybę laimėti. Parastieji verslininkai tenkinasi stabiliumi bei saikingu pelno dydžiu. Šios grupės žmonės skatina užsiimti verslu tokias priežastis:
 - a) galimybė dalintis riziką su verslo partneriais; įvairiais verslo tarpininkais (pvz. spekuliantais);
 - b) noras naujas idėjas įgyvendinti savarankiškai;
 - c) noras rizikuoti ir gauti atlyginimą. Dėl šių priežasčių jų noras rizikuoti tam tikrose ūkio situacijose sustiprėja. [19]

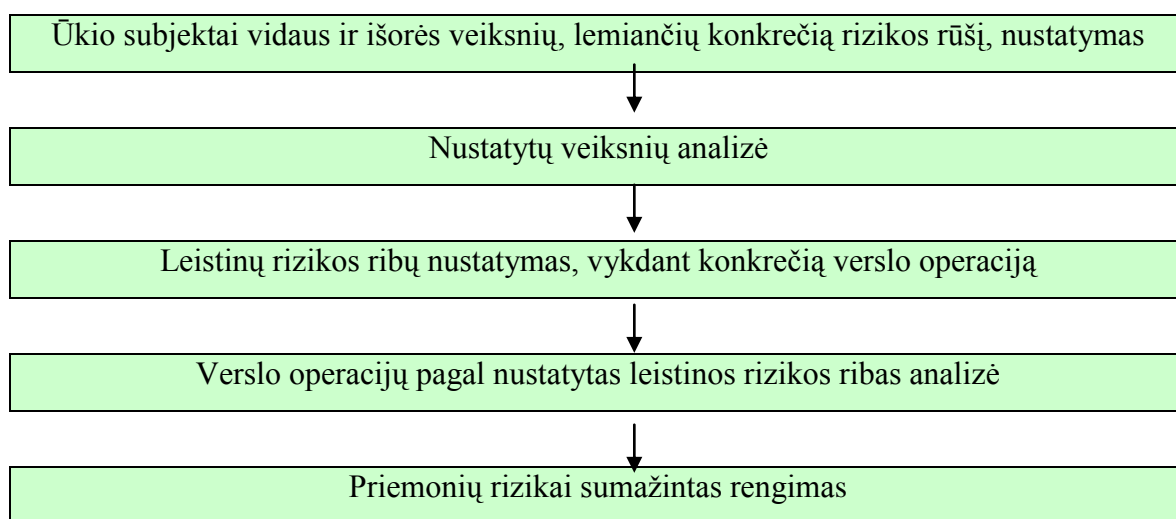
1.3.2. Rizikos analizės esmė

Rizikos analizės tikslas – gauti patikimų duomenų efektyvių valdymo sprendimų priėmimui. Rizikos analizė atliekama įvertinant kiekvieną ūkio subjekto veiklos rizikos rūšį. Galutinis analizės

tikslas – parengti rizikos mažinimo ir išvengimo priemonės. Rizikos analizė pagal savo paskirtį skirstoma į kokybinę ir kiekybinę. [33]

Kokybinės rizikos analizės paskirtis nustatyti verslo rizikos sritis, veiksnius ir konkrečias verslo operacijas, kurias vykdant kyla rizikos pavojus. Taip nustatomos potencialios rizikos sritys ir numatomos jų atsiradimo aplinkybės. Kiekybinės analizės paskirtis – nustatyti skaitmenines rizikos reikšmes kiekvienai rizikos rūšiai. Dažniausiai naudojami statistinis, analitinis, išlaidų tikslingumo nustatymo, ekspertinio vertinimo, analogų taikymo kiekybinės analizės [33].

Remiantis atlikta analize, parengiamos veiklos rizikos mažinimo priemonės. Ūkio subjektų veiklos rizikos analizės etapus galima pavaizduoti tokia schema [22]:

1 pav. Rizikos analizės etapai

Rizikos analizė pradedama nustatant ūkio subjekto veiklą lemiančius veiksmus. Šiame etape svarbu įvertinti, kokie rizikos šaltiniai turi lemiamą įtaką.

Analizuojant riziką, reikėtų laikytis principų:

- rizikos nuostoliai nepriklauso vienas nuo kito;
- vienos krypties „rizikos“ nuostoliai nebūtinai didina kitų rizikos nuostolių tikimybę;
- maksimalūs galimi nuostoliai neturi viršyti veiklos dalyvio finansinių galimybių.

Rizika yra labai plati sąvoka. Siekdami sumažinti praradimus ir nesėkmes, atsakingi veiklos dalyviai turėtų anksto įvertinti galimas neigiamas pasekmes, analizuoti tikėtinus rizikos veiksnius ir numatyti priemones nesėkmėms išvengti. Šiaip yra nepatartina pradėti veiklą neįvertinus rizikos. Reikia analizuoti keliais alternatyvas, įvertinti jų pavojus ir pasirinkus projektą iš anksto numatyti kaip apsaugoti nuo būsimų finansinių nuostolių. Rizikos įvertinimui naudojami ekspertiniai rizikos vertinimo būdai, tikimybių teorija ir kt.

Atsižvelgiant į rizikos lygį, skiriamos tokios rizikos sritys:

- sritis be rizikos. Nuostoliai šioje srityje lygūs nuliui;

- leistinos rizikos sritis. Čia firma patiria nuostolių, bet jie yra tokio lygio, kuriam esant gaunamas laukiamas pelnas ir veikla finansiniu požiūriu yra tikslinga;
- kritinės rizikos sritis. Šiuo atveju nuostoliai gali viršyti laukiamą pelną ir pajamos nepadengti kaštų;
- katastrofiška rizikos sritis, kuriai esant nuostoliai prilygsta firmos turto dydžiui arba ir viršija jį. Į šią rizikos sritį patekusios įmonės dažniausiai bankrutuoja. Katastrofinei verslo rizikos sričiai dar priskiriama veikla, kai rizikuojama žmonių gyvybėmis, kai gali įvykti didelės avarijos, turinčios rimtų ekologinių padarinių [22].

1.3.3. Rizikos klasifikacija

Kaip buvo galima pastebėti, egzistuoja daugybė rizikos apibrėžimų. Tiek pat daug ir rizikos klasifikavimo būdų.

Rizika gali būti skirstoma į dvi kategorijas: istorinę ir ekonominę. Kaip istorinė kategorija rizika yra žmogaus suvoktas galimas pavojus. Rizika kaip istorinė kategorija atsirado civilizacijos žemiausioje pakopoje, atsiradus mirties baimės jausmui. Ji liudija apie tai, kad rizika istoriškai susijusi su visa visuomenės raidos eiga.

Kaip ekonominė kategorija rizika suvokiama atsiradus piniginiams – prekiniais santykiams, ir ji reiškia įvykį, kuris gali įvykti arba neįvykti. Tokiam įvykiui įvykus galimi tris ekonominiai rezultatai: neigiamas (pralaimėjimas, nuostolis, žala), nulinis ir teigiamas (laimėjimas, nauda, pelnas). [24]

Priklausomai nuo galimo rezultato (rizikos įvykio) rizikas galima skirstyti į dvi dideles grupes: grynąją ir spekuliatyvinę. [24]

Grynoji rizika reiškia galimybę gauti neigiamą arba nulinį rezultatą. Prie šitos rizikos priskiriamos tokios rizikos: gamtinė, ekologinė, transporto. Ji egzistuoja tada, kai yra tikimybė patirti nuostolius, bet nėra pelno tikimybės (pvz., tikimybė patekti į avariją). [24]

Spekuliatyvinė rizika reiškia galimybę gauti tiek teigiamą, tiek neigiamą rezultatą. Ji egzistuoja esant vienodoms tikimybėms laimėti ir pralošti (pvz., investicijos). [24]

Finansinė rizika priskiriama prie spekuliatyvios rizikos grupės, nes galimas dažno sprendimo rezultatas yra pajamos arba nuostoliai. Tai ypač būdinga tiems atvejams, kai atliekamos operacijos su vertybiniais popieriais, investuojant kapitalą ir pan. Pavyzdžiui, kapitalo investavimo variantų pasirinkimas dažnai susijęs su daugeli neapibrėžtumo momentų. Investuotojui reikia išspręsti, kaip jam geriau panaudoti savo pinigus (padėti į banką, pirkti bendrovės akcijas, nekilnojamąjį turtą ar pan.). [1]

Savo ruožtu **finansinė rizika** skirstoma taip:

- **kreditinė rizika** – pavojus neatgauti pagrindinės paskolintos sumos ir nustatytų procentų;

- **palūkanų normos rizika.** Ją dažniausiai patiria komerciniai bankai ir kitos kreditinės įmonės, investiciniai fondai, kai pritraukiamų lėšų procentinės normos viršija kreditų procentines normas;
- **valiutinė arba valiutų kurso kitimo rizika** – pavojus netekti valiutos, keičiantis vienos valiutos kursui su kita valiuta, taip pat patirti nuostolius, atliekant užsienio prekybos, kreditines ir kitas operacijas;
- **prarastos finansinės naudos rizika.** Tai netiesioginiai finansiniai nuostoliai (pavyzdžiui, negautas papildomas pelnas) dėl laiku neįvykdytų tinkamų sprendimų. Pavyzdžiui, nepasirūpinus savalaikiu draudimu, turto nuostoliai gaisro atveju bus gerokai didesni.

Priklausomai nuo pagrindinės rizikos atsiradimo priežasties jos skirstomos į tokias kategorijas: gamtinę, ekologinę, politinę, transportavimo ir komercinę riziką (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Rizikos kategorijos

Rizika	Apibrėžimas
Gamtinė rizika	Tai rizika susijusi su gamtos jėgų pasireiškimu: žemės drebėjimas, potvynis, audra, epidemija ir pan.
Ekologinė rizika	Tai rizika susijusi su aplinkos užteršimu.
Politinė rizika	Susijusi su politine situacija šalyje ir valstybės veikla. Politinė rizika atsiranda esant gamybos ir prekybos proceso sąlygų pažeidimui dėl priežasčių, tiesiogiai nepriklausančių nuo ūkio subjekto. Prie politinės rizikos priskiriama: nepalankūs mokesčių įstatymų pasikeitimai; karo veiksmai, revoliucijos, vidinės politinės situacijos šalyje paaštrėjimas, prekių ir įmonių konfiskavimas, embargo įvedimas, naujos vyriausybės atsisakymas vykdyti pirmtakų priimtus įsipareigojimus ir pan.; užsienio mokėjimų įvedimas tam tikram laikui dėl neišprastųjų aplinkybių susidarymo (streiko, karo ir t.t.);

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1 lentelės tęsinys

Transportavimo rizika	Tai rizika, susijusi su krovinių pervežimu transportu.
Komercinė rizika	Yra nuostolių pavojus vykdant finansinę-ūkinę veiklą. Ji reiškia tam tikro komercinio sandorio rezultatų neapibrėžtumą.
Turtinė rizika	Tai rizika susijusi su verslininko turto praradimo tikimybe dėl vagystės, aplaidumo, techninės ir technologinės sistemos gedimo ir panašiai.

Veiklos operacijų požiūriu, rizika gali būti skirstoma šitaip:

- **gamybinė rizika** – rizika, susijusi su nuostoliais dėl gamybos proceso sustabdymo dėl įvairių veiksnių poveikio, pirmiausia su pagrindinių ir apyvartinių fondų (įranga, žaliavos, transportas ir pan.) sunaikinimu arba sugadinimu, taip pat rizika, susijusi su naujos technikos ar visos technologijos diegimu į gamybą. Tai pavojus firmai neįvykdyti savo įsipareigojimų pagal sutartis;
- **prekybinė rizika** yra rizika, susijusi su nuostoliais dėl mokėjimų užtrukimo, atsisakymo mokėti transportuojant prekes, prekių nepristatymu ir pan.;
- **investicinė rizika** – pavojus nuvertėti investiciniam finansiniam portfeliui, sudarytam iš nuosavų ir įsigytų vertybinių popierių;
- **rinkos rizika** – nepalankių rinkos pokyčių galimybė. Rinkos rizika atsiranda dėl valiutų kurso, palūkanų normos, nuosavybės vertybinių popierių kainos pakitimų rinkoje;
- **finansinė rizika** – pavojus nevykdyti įmonės finansinių įsipareigojimų.

Pagal atsiradimo šaltinį galima santykinai išskirti:

- riziką, susijusią su ūkine – ekonomine veikla (gamybinė, komercinė ir pan.);
- riziką, susijusią su asmeniu (asmeninė, dalykinė ir pan.);
- riziką, kurią sukelia gamtos veiksniai, pvz. stichinės nelaimės;
- riziką, kurią sukelia politiniai veiksniai (politinė).

Pagal rizikos atsiradimo priežastį tikslinga išskirti riziką, kuri yra pasekmė:

- rinkos neapibrėžtumo;
- nenusakomos ūkinės veiklos partnerių elgsenos;
- informacijos stokos.

Pagal sukeliančių veiksnių prigimtį išskiriama:

- sisteminė rizika. Jos neįmanoma suskaidyti į dalis, panaikinti arba sumažinti. Ji atsiranda dėl makroekonominių veiksnių prognozės neapibrėžtumo (infliacijos, palūkanų normos, valiutų kursų kitimo ir pan.);
- nesisteminė rizika. Daugiau priklauso nuo įmonės atskirų veiksnių. Gali būti pašalinta arba sumažinta, sudarant įvairius portfelius, diversifikacijos pagalba.

Kiti autoriai išskiria verslo, finansinę ir bendrą riziką. Ši klasifikacija pilniau atspindi praktikoje vykstančius procesus. Verslo rizika suprantama kaip firmos nesugebėjimas padengti savo veiklos išlaidų. Ši rizika yra veikiamą tokių veiksnių, kaip veiklos produkto paklausa bei produkto įvairumas, konkurencijos laipsnis, augimo perspektyva, firmos dydis ir jos kaštų struktūra, ekonominė bei politinė aplinka. Galima teigti, kad verslo rizika yra paveldima – tai anksčiau priimtų investicinių bei kitų valdymo sprendimų rezultatas.

Finansinė rizika yra nesugebėjimas padengti finansavimo kaštų. Tai tiesioginis firmos finansavimo sprendimų pasireiškimo rezultatas. [3]

Kai firma nesiskolina piniginių išteklių, tai visa verslo rizika tenka akcininkams. Kai firmos finansavimui naudojamos skolintos lėšos, paskolų davėjų verslo rizika dažniausiai nepaliečia, nes jiems garantuotas paskolų gražinimas prieš dividendų mokėjimą. Visa verslo rizika ir šiuo atveju tenka akcininkams tik pagal kitą proporciją, t.y. rizikos pagal akcininkų turto valdymo proporcijos dalį tenka daugiau (pavojus gauti mažiau pajamų).

Verslo ir finansinę riziką galima geriau suvokti iš supaprastintos firmos pelno ir nuostolių tipinės ataskaitos: [22]

Pelno (nuostolių) ataskaita:

1. Pardavimai

-(pastovios sąnaudos)

-(kintamos sąnaudos)

=2. Pelnas prieš palūkanas ir mokesčius (bendras pelnas)

-(palūkanos už paskolas)

=3. Pelnas prieš apmokestinimą

-(mokesčiai)

=4. Grynasis pelnas

Pelnas, tenkantis vienai akcijai.

Ataskaitos dalis nuo pardavimų iki pelno prieš palūkanų ir mokesčių išskaičiavimą atspindi firmos verslo riziką. Ji vertinama numatant pelno prieš palūkanų ir mokesčių išskaičiavimo kitimo priežastis, kuriomis gali būti pardavimų, pastovių ir kintamų sąnaudų svyravimai.

Ataskaitos antras punktas yra riba, iki kurios firma turi išsitekti su savo ūkinėmis sąnaudomis, norėdama išlaikyti ūkinės veiklos pusiausvyrą. Ataskaitos dalis nuo pelno prieš palūkanų ir mokesčių

išskaičiavimą iki pelno, tenkančio vienai akcijai, atspindi firmos finansinę riziką. Ji gali būti įvertinama pagal pelno, tenkančio vienai akcijai, rodiklio svyravimas bei juos sukeliančios priežastis. [22]

Verslo ir finansinė rizika sudaro bendrąją riziką. Bendroji rizika – tai nesugebėjimas padengti tiek ūkinių, tiek finansinių sąnaudų.

Yra ir kitokių rizikos klasifikavimo variantų. Dėl glaudžios ūkinės veiklos dalyvių sąveikos verslo rizika, pasireiškianti vienose ūkinės veiklos sferose, gali persikelti į kitas ir viena rizikos rūšis peraugti į kitą. Verslo rizikai būdinga grandinė reakcija, kuri mažina ūkinės veiklos efektyvumą ir saugumą.

2. FINANSINIŲ INSTITUCIJŲ KREDITO RIZIKA

2.1. Kreditinės rizikos įvertinimas

Finansinės institucijos yra vienos iš svarbiausių ekonominės veiklos dalyvių ir atlieka strateginį vaidmenį. Jos kaupia lėšas priimdamos indėlius ir skolina pinigus tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims. Bankai – dažniausiai pasitaikantys ir svarbiausi iš šių institucijų. Bankų pajamas užtikrina paskolos, kituose bankuose laikomi indėliai, vertybiniai popieriai ir kitas turtas. Paskolos sudaro apie 60 procentų bankų turto, todėl svarbiausia bankų veiklos rizikos sritis yra kredito rizika.

Kredito rizika – tai skolos ir palūkanų negražinimo rizika. Ji gali būti apibūdinta kaip skolininko neapibrėžtumo problema. Ši rizika dar vadinama įsipareigojimų nevykdymo rizika arba nemokumo rizika. Visada gali atsitikti taip, kad skolininkas neturės galimybės įvykdyti savo įsipareigojimų gražinti skolą pagal sutartas sąlygas. Tokia situacija gali kilti dėl:

- skolininko negebėjimo, nenumatytų aplinkybių sukurti reikiamus pinigų srautus;
- užstato, garantijų ar laidavimo ateities vertės neapibrėžtumo, ir pan.

Kredito rizika galima suskirstyti į tam tikras grupes pagal priežastis (žr. 2 lent.)

2 lentelė. Kredito rizikos rūšių ir jas lemiančių priežasčių ryšys [30]

1. Rizika, susijusi su skolininku, garantu, laiduotoju; Objektyvi (finansinės galimybės)	1.1. Skolininko (garanto, laiduotojo) nesugebėjimas įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų;
1.2. Subjektyvi (reputacija)	1.3. Skolininko reputacija verslo pasaulyje, jo noras ir galimybės įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus;
1.3. Teisinė	1.3. Netinkamas teisinis įforminimas
2. Rizika, susijusi su įkeitimu/hipoteka 2.1. Likvidumo; 2.2. Konjunktūros;	2.1. Nėra galimybių per priimtina laiką realizuoti įkeitimo / hipotekos objektą; 2.2. Galimas įkeitimo / hipotekos objekto nuvertėjimas per kredito laikotarpį; 2.3. Netinkamas teisinis įforminimas, teisinės registracijos netinkamas atlikimas;

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

2 lentelės tęsinys

2.3. Teisinė 2.4. Žuvimo	2.3. Netinkamas teisinis įforminimas, teisinės registracijos netinkamas atlikimas;
4. Force majeure rizika	2.4. Neapdrausto įkeitimo / hipotekos objekto žuvimo rizika Aplinkybės, kurių nebuvo galima iš anksto numatyti ir valdyti
3. Sistemine rizika	Sisteminiai išorinės aplinkos pokyčiai, galintys turėti įtakos finansinei skolininko situacijai

Kredito rizikos sąvoka įvairių autorių apibūdinama skirtingai (žr. 3 lent.).

3 lentelė. Kredito rizikos apibrėžimai

AUTORIUS	APIBRĖŽIMAS
V. Vaškeļaitis (2006)	Kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui.
O. Buckiūnienė (2005)	Kredito rizika-galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų (mokėti palūkanų, mokesčių, atlikti dalinių paskolos gražinimų) sutartyje nenumatytomis sąlygomis.
V. Valvonis (2006)	V.Valvonis (2006), apibendrinamas Bazelio bankų priežiūros komitetas ir Europos bankų priežiūros institucijų komiteto dokumentus, kreditų koncentracijos riziką apibrėžė kaip galimybę bankui patirti santykinai didelį nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla.
E. Zelgalve (2000).	Kredito rizika- tai tikimybė, kad banko skolininkas gali neįvykdyti savo įsipareigojimų, t.y. negražinti paskolos pagrindinės sumos arba palūkanų

Vertinant kreditų riziką, yra atliekama šių sričių analizė:

- pajamų;
- išsilavinimo;
- informacijos apie darbovietę;

- šeimyninę padėtį;
- bendrų šeimos pajamų ir išlaidų;
- šeimos turto;
- finansinių įsipareigojimų;
- duomenų apie teistumą;
- siūlomo laiduotojo.

Kredito rizika priklauso tiek nuo kreditoriaus, tiek nuo skolininko. Jos dydį skolininko atžvilgiu apibūdina skolininko galimybės atiduoti kreditą ir pačios paskolos pobūdį. Kredito riziką skolininko atžvilgiu apibūdina paskolos išdavimo tvarka, jos pažeidimai. [30]

Kredito rizikos minimizavimas – tai rizikos įvertinimas ir jos valdymas. Rizika vertinama tada, kai: žinomi skolininko gebėjimai atiduoti kreditą; turima projekto analizė; žinomi teisiniai aspektai; nustatomas rizikos dydis. [30]

Skolininko įvertinimas. Šis etapas – vienas iš svarbiausių nustatant kredito riziką. Jį sudaro: skolininko vadybinės veiklos kompetencija, finansinė skolininko padėtis, teisinis statusas, aptarnaujančio banko informacijos analizė, konkurenciniai skolininko pranašumai. [30]

Svarbiausia įvertinti finansinę skolininko padėtį. Ūkio subjekto finansinei situacijai nustatyti taikomi tokie rodikliai: [30]

1. Likvidumo rodikliai – einamasis ir kritinis.
2. Efektyvumo (apyvartumo) rodikliai.
3. Kapitalo rodikliai rodo skolininko kapitalo šaltiniu – ar jis gali turėti nuosavą ar skolintą kapitalą. Tai apibūdina tokie santykiai kaip įsipareigojimų ir aktyvų, įsipareigojimų ir kapitalo, įsipareigojimų ir akcinio kapitalo. Kuo skolininkas daugiau priklauso nuo išorinių finansavimo šaltinių, tuo didesnė paskolos rizika.
4. Pelningumo ir rentabilumo rodikliai.
5. Paskolos aptarnavimo rodikliai rodo, kokia pelno dalis atiduodama palūkanoms. Kuo ji didesnė, tuo didesnė paskolos rizika.

Tiriant finansinę skolininko padėtį, būtina patikrinti jo pinigų srautus. Šis rizikos vertinimo būdas leidžia atspėti kritines skolininko vietas.

Projekto įvertinimas. Projektas dažniausiai įvertinamas paties skolininko. Tačiau kreditorius turi atsižvelgti į projektui finansuoti reikiamų lėšų ir skolininko kapitalo dydžio bei veiklos rentabilumo santykį. Koks santykis tarp skolos ir planuojamo pelno? Ar projektas turi ryšį su dabartine skolininko veikla, ar tai visai nauja veikla? [30]

Nagrinėjant projektą, svarbiausia atkreipti dėmesį į jame daromas prielaidas ir jų pagrįstumą. Įvertinant kredito riziką reikia mažinti arba, kitaip tariant, valdyti.

Riziką galima valdyti taip: [30]

- išvengti rizikos, atsisakant ją priimti;
- diversifikuoti (riziką paskirstyti tarp skirtingų nesusijusių objektų ar sektorių);
- užtikrinti valdymo kokybę;
- sukaupti papildomą informaciją;
- limituoti kredito dydį, trukmę ir t.t.;
- apsidrausti rezervais;
- išskaidyti rizikas (atiduoti investuotojams);
- perleisti rizikas (draudimas).

Skolininkas patikrinamas pagal šiuos kriterijus: [30]

- rizikos pobūdis – likvidumo rizika, procentų nemokėjimo rizika, neatsiskaitymo rizika;
- rizikos intensyvumas – maža, vidutinė, didelė;
- laiko ribos – trumpos, vidutinės, ilgos;
- konkreti rizika – įstatyminė bazė, verslo partnerių patikimumo analizė;
- asmeninis pobūdis.

Siekdami pelno, bankas, kaip ir kiekvienas ūkio subjektas, turi atlikti rizikos vadybą, nustatyti kredito limitus klientams, kad būtų galima išvengti konkrečios rizikos bei rizikos konkrečiose šalyse ir konkrečiose ūkinės veiklos sferose.

Paskolų rizikos nustatymo kriterijai. Paskolos pagal riziką skirstomos į penkias grupes: standartinės rizikos – 1 grupė, galimos rizikos – 2 grupė, padidėjusios rizikos – 3 grupė, abejotinos rizikos – 4 grupė ir nuostolingos rizikos – 5 grupė. Jei tam pačiam skolininkui išduodamos kelios paskolos, visų jų rizika yra vienoda. Šių paskolų rizikos grupė nustatoma tokiu būdu: nustatoma kiekvienos paskolos rizikos grupė ir visos paskolos priskiriamos didžiausią riziką atitinkančiai grupei. Vertinant ir grupuojant paskolų riziką, naudojami šie pagrindiniai kriterijai: [22]

1. Paskolos grąžinimo ir palūkanų mokėjimo terminų praleidimas.
2. Paskolos pertvarkymo ir refinansavimo faktai.
3. Skolininko ūkinės ir finansinės veiklos būklė.
4. Ilgalaikės paskolos gavėjo faktinis investicinio projekto vykdymas.

Paskolos pertvarkymas – paskolos sutarties sąlygų pakeitimas. Jis apima vieną arba kelis toliau išvardintus atvejus: paskolos grąžinimo ir palūkanų mokėjimo terminų pratęsimas arba pakeitimas; palūkanų normos pakeitimas; paskolos sumos padidinimas nesumokėtų palūkanų suma.

Paskolos refinansavimas yra vienos arba kelių anksčiau gautų paskolų ir už jas apskaičiuotų palūkanų padengimas nauja paskola arba naujos paskolos sutarties sudarymas, nutraukus anksčiau galiojusias sutartis.

Pertvarkius arba refinansavus paskolą, turi būti iš naujo įvertinta skolininko būklė. Skolininko būklė vertinama atsižvelgiant į objektyvius ir subjektyvius kriterijus:

1. Objektyvūs kriterijai: skolininko finansiniai rodikliai; informacija apie ankstesnių skolininko finansinių įsipareigojimų vykdymą; veiklos planavimą, informaciją apie civilines bylas, turto areštą ir pan.
2. Subjektyvūs kriterijai: įmonės vadovų patirtis ir klasifikaciją; prekių arba paslaugų paklausa rinkoje; konkurencinė aplinka; bendra ekonominė tam tikros ūkio šakos padėtis; priklausomybė nuo keleto tiekėjų arba pirkėjų ir pan.

2.2. Rizikos rūšis įtakojančios kredito riziką

Finansinė rizika skirstoma į dvi rūšis: riziką, susijusią su pinigų perkamąja galia, ir riziką, susijusią su kapitalo įdėjimais (investavimo rizika). Išskiriamos trys pagrindinės rizikos rūšys, kurios įtakoja kredito riziką: valiutinė rizika, likvidumo rizika, palūkanų normos rizika.

Prie rizikos, susijusios su pinigų perkamąja galia priskiriama infliacinė, defliacinė, valiutinė ir likvidumo rizikos. *Infliacinė rizika* – tai rizika, kad didėjant infliacijai gaunamas piniginės pajamos nevertėja realios vartotojų perkamosios galios požiūriu greičiau, nei auga. Tokiomis sąlygomis verslininkas patiria realius nuostolius. *Defliacinės rizikos* atveju vyksta kainų lygio kritimas, sukeltas verslininkystės sąlygų blogėjimą bei pajamų mažėjimą. [22]

Likvidumo rizika – tai rizika, susijusi su nuostolių galimybe realizuojant vertybinius popierius ar kitas prekes dėl jų kokybės ir vertės rinkoje pasikeitimų. Ji pasireiškia per daromą kainos nuolaidą, lyginant su nominalia rinkos kaina, siekiant kuo greičiau parduoti vertybinius popierius ar kitą turtą. Likvidumas - tai bankų negebėjimas bet kuriuo metu įvykdyti savo įsipareigojimus kreditoriams. Likvidumas turi būti ne mažesnis kaip 30 proc. (pagal Lietuvos Įstatymus). Tačiau nereikia jo užkelti, nes aukštas likvidumas turi neigiamos įtakos pelningumui.

Likvidžios lėšos - tai gryniesi pinigai, lėšos centriniame banke ir kiti aktyvai, kurios bet kurio metu galima paversti grynaisiais pinigais.

Likvidumo rizikos valdymas:

1. Aktyvus valdymas - likvidžių lėšų pritraukimas, naudojamas mažuose bankuose. Investuojama į trumpalaikius vertybinius popierius, išduodamos trumpalaikės paskolos, t.y. naudojamosi aktyvų terminais.
2. Įsipareigojimų valdymas - tai vykdo solidūs bankai, kurie laisvai gali pritraukti pinigus. Reikia išsiaiškinti, koks lėšų šaltinis yra stabiliausias, kokie šaltiniai dings atsiradus problemoms.

Likvidumui palaikyti bankams gali būti išduodamos paskolos iš Lietuvos banko.

Investavimo rizika susijusi su kapitalo investavimo ir apima tokius rizikos porūšius kaip prarastos naudos rizika, pajamingumo sumažėjimo rizika, tiesioginių finansinių praradimų rizika.

Prarastos naudos riziką galima apibrėžti kaip tai netiesioginės finansinės žalos ar pelno negavimą riziką dėl tam tikros neįvykdymo laiku (pavyzdžiui, draudimo, investavimo ir pan.).

Pajamingumo sumažėjimo rizika gali kilti dėl investicijų, indėlių ir kreditų palūkanų bei dividendų dydžio sumažėjimo. Pajamingumo sumažėjimo rizika, remiantis A. V. Rutkausku, turi dvi atmainas: palūkanų rizika ir kreditinę riziką.

Palūkanų normos rizika apima finansinių institucijų nuostolių galimybę dėl to, kad palūkanų normos, šių institucijų išmokamos už pritrauktas lėšas, viršys palūkanų normas už suteiktus kreditus. Šiai rizikai priklauso taip pat nuostolių, kuriuos gali patirti investuotojai dėl dividendų už akcijas, rinkos palūkanų normų už obligacijas ir kitus vertybinius popierius pasikeitimo, rizika. [27]

Rinkos palūkanų normos augimas sąlygoja vertybinių popierių su fiksuota palūkanų norma rinkos vertės sumažėjimą. Augant palūkanų normai gali prasidėti masinis vertybinių popierių, išleistų su mažesne fiksuota palūkanų norma ir pagal išleidimo sąlygas anksčiau laiko emitento priimamų atgal, pardavimas. Palūkanų normos riziką patiria investuotojas, investavęs lėšas į vidutinę rinkos palūkanų norma didėja palyginti su užfiksuotu lygiu. Tokiu atveju investuotojas galėtų gauti daugiau pajamų dėl palūkanų didėjimo, bet negali taip lengvai atgauti lėšų, įdėtų anksčiau nurodytomis sąlygomis. [27]

Palūkanų normos riziką patiria emitentas, išleisdamas į apyvartą vidutinės trukmės palūkanų normos sumažėjimui palyginti su užfiksuotu lygiu. Tokiu atveju emitentas galėtų pritraukti lėšas iš rinkos už mažesnę palūkanų normą. [27]

Palūkanų normos rizika atsiranda dėl nenumatytų nepalankių palūkanų normų ir maržos pasikeitimų tuo atveju, kai nesutampa pritrauktų ir išduotų lėšų terminai arba kai aktyvų ir pasyvų operacijų normos nustatomos skirtingais būdais (fiksuotos vietoje kintamų ir atvirkščiai).

Pagrindiniai palūkanų normos rizikos įvertinimo metodai:

1. Terminuotų skirtumų metodas (GAP). Visi aktyvai ir įsipareigojimai suskirstomi pagal jautrumą palūkanų normoms. Jautrūs išskirstomi pagal terminus, ir pagal jų palūkanų normas, tada aktyvas padauginamas iš palūkanų normos, įsipareigojimas iš palūkanų normos, o gautas skirtumas tarp jų yra banko pelnas. Jeigu aktyvai viršys įsipareigojimus, tai pajamos padidės.

Palūkanų normos rizikos valdymo metodai:

1. Paskolų sutartyse numatoma periodiškai peržiūrėti palūkanų normos procentą.
2. Pagal gražinimo terminus suderinami aktyvai ir įsipareigojimai.
3. Apsidraudimas išvestiniais finansiniais instrumentais (ateities sandoriai, opcionai).

Su kreditine rizika yra susiję tuo, kad visas pelnas kreditavimo sistemoje gaunamas iš palūkanų normos procento ir, jei palūkanų normos nėra tinkamai suderintos, tai ir jokio pelno galima nesitikėti.

Valiutinė rizika. Užsienio valiutos (valiutinė) rizika - tai pavojus patirti valiutinius nuostolius, kurie gali susidaryti dėl užsienio valiutos kursų pasikeitimų nacionalinės valiutos atžvilgiu. Bankai

įvertina valiutinę riziką kiekvieną dieną ir siekia, kad kiekvienos dienos pabaigoje nebūtų viršytas užsienio valiutos normatyvas.

Užsienio valiutos normatyvas - tai, kai maksimali vienos užsienio valiutos pozicija negali būti didesnė kaip 20 proc. banko kapitalo.

Bendras užsienio valiutos normatyvas - tai, kai maksimali bendra atvira užsienio valiutų pozicija negali būti didesnė kaip 30 proc. banko kapitalo.

Su kredito rizika yra susijusi tuo, kad jei bankas išduoda paskolą užsienio valiuta vienu kursu, o paskolos grąžinimo metu valiutos kursas yra kitoks, tai galimi nuostoliai nacionalinės valiutos atžvilgiu.

Užsienio valiutos (valiutinės) rizikos mažinimo būdai:

1. Pasirenkant nacionalinę valiutą kaip atsiskaitymo valiutą.
2. Apsidraudžiant sutartyje.
3. Apsidraudžiant išvestiniais finansiniais instrumentais (forvardais, fiureriais ir opcionais).
4. Banko aktyvų ir pasyvų subalansavimas, t.y. nulinio balanso taktika.

2.3. Kredito rizikos valdymas

Ankstesnėse skyriuose aptarėme, kad kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. Ji priklauso tiek nuo kreditoriaus, tiek nuo skolininko. Kredito rizikos dydį skolininko atžvilgiu apibūdina skolininko galimybės atiduoti kreditą ir pačios paskolos pobūdis. Kredito riziką skolintojo atžvilgiu apibūdina paskolos išdavimo tvarka, jos pažeidimai. Mokslininkų nustatyta, kad netinkamas kredito rizikos valdymas yra viena pagrindinių bankų žlugimo priežasčių. Didžiąją bankų dalį sudaro paskolos, todėl kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Norėdami tinkamai valdyti kredito riziką, bankai privalo tiksliai įvertinti savo paskolų portfeli, kuris yra pagrindinis kredito rizikos šaltinis, t.y. nustatyti jo vertę. Kredito rizika yra viena svarbiausių bankams ir viena seniausiai suvokiamų rizikų, nes potencialūs nuostoliai dėl jos gali būti labai dideli. Dažniausiai kredito rizika suprantama kaip paskolintos sumos arba jos dalies netekimas. Tačiau rizikų valdymo praktikoje kredito rizika laikoma pasireiškusia ir tada, kai sumažėja kliento kreditingumas.

Gitanas Kancerevyčius teigia, jog kredito rizika pasireiškia tokiose srityse: [15]

- paskolų išdavimas;
- skolos instrumentų nominalios vertės atgavimas;
- palūkanų už paskolą arba obligacijos kupono mokėjimų gavimas;
- depozitų priėmimo / davimo;
- išvestinių finansinių instrumentų.

Kredito rizikos plėtojimas yra vienas reikšmingiausių bankų instrumentų, kuris naudojamas kredito rizikos valdyme. Paprasti kredito tarnautojai taip pat aktyviai dalyvauja kredito rizikos valdyme, nors ir neturi tokios didelės iniciatyvos ir galimybių paveikti kredito politiką kaip bankų valdytojai ar paskolų specialistai. Bankų tarnautojų atsakomybė yra ryžtingai įgyvendinti kredito politiką praktikoje.

Kredito politikos pagrindą sudaro taisyklės, kuriomis remdamiesi bankai vertina savo klientų paskolų prašymus. Taisyklės apima racionalaus banko kreditavimo principus. Protingas jų laikymasis optimizuoja kredito portfelį ir leidžia pasiekti gerų rezultatų. Yra keletas principų, kuriais remiantis yra analizuojami klientų paskolų prašymai. Tai yra: [15]

1. paskolos prašymo pagrįstumas;
2. kliento sąžiningumas;
3. kliento profesionalumas;
4. kliento mokumas (kreditingumas);
5. planuojamų paskolų pobūdis;
6. pakankamas paskolos padengimas;
7. paskolos likvidumas;
8. pakankamas atlygis, kurį gauna bankas už jo paslaugas.

Tai viena seniausiai suvoktų rizikų, tačiau ją tiksliai išmatuoti vis dar tebėra sunku. Ši rizika nepriklauso nuo rinkos, todėl nėra tipiška finansinė rizika. Ji daugiau susijusi su bankų ar firmų veikla. Gali būti nustatomi limitai, kiek skolinti vienam skolininkui, tam tikrai pramonės šakai arba apskritai. Kredito rizika ypatinga tuo, kad vos keleto svarbių klientų žlugimas gali nulemti didžiulius nuostolius¹.

Kredito rizika potencialiai gali reikšti didžiausius nuostolius, jeigu investicija negrįžta. Todėl nuo seno kreditavimu bankuose užsiima įvairūs padaliniai – kredito departamentai, paskolų komitetai. Kiekvienas projektas nuodugniai išnagrinėjamas. Tačiau kredito rizikos valdyme yra keletas problemų. Pirma, šiais laikais dažnai nėra aišku, koks kreditų portfelis yra arba bus tikslus, kadangi klientai gauna vis daugiau galimybių naudotis kreditavimu savo nuožiūra – pavyzdžiui, klientas gali naudotis kredito linija, ir bankui sudėtinga prognozuoti, kiek klientai bus pasinaudoję turimomis galimybėmis. Taip pat nepakanka žinoti rizikos kiekybės (t.y. kiek galima prarasti). Reikia įvertinti ir antrąją rizikos pusę – kokybę, kuri rodo, kokia yra tikimybė įvykti įsipareigojimų nevykdymui. Kredito riziką įvertinti ir sumodeliuoti yra sunkiau negu rinkos riziką, nes nėra likvidžios rinkos, pagal kurios kainą būtų galima įkainoti kredito riziką. Be to, įsipareigojimų vykdymo rizikos tikimybės nėra patikimos. Kredito

¹ Pavyzdžiui, vienos 10 mln. Lt paskolos netekimui uždirbti per metus reikia 100 paskolų po 5 mln. Lt., uždirbančių 2 proc. maržą.

įvykiai yra gana reti, diskretiniai, dėl to skaičiuoti remiantis normaliaja paskirstymo funkcija gali būti netikslu. Paprasčiausiai būtų remtis vidiniais arba išoriniais, viešais kredito reitingais. Kita problema yra ta, kad labai sunku įvertinti kredito portfelio diversifikaciją ir koreliaciją tarp atskirų kreditų. Greta to, kredito rizika atsiranda ne tik suteikiant paskolas, bet ir atliekant tam tikras prekybines operacijas, pavyzdžiui, įsigijus kokios nors įmonės obligacijų, padėjus kitame banke tarpbankinį indėlį. Kadangi rinkos obligacijų vertė nuolat keičiasi, tai ir kredito rizikos dydis nuolat kinta.

Rizikos valdymo padalinys nuolat jaučia spaudimą tarp noro kredituoti ir poreikio riboti prisiimamą riziką. Kredito rizikos priimtinumas banke keičiasi ciklais (žr. 2 priedą). Pradžioje kovojama dėl rinkos dalies, lengvinamos kredito sąlygos, mažinamos kredito kainos (palūkanos). Tačiau tokia politika atneša didesnius nei paprastai kredito nuostolius, kas priverčia banko vadovybę sugriežtinti sąlygas. Sugriežtinus sąlygas, sumažėja kreditavimo apimtys ir klientų srautas. Dėl to mažėja pelningumas ir tada vadovybė nusprendžia laisvinti kreditavimo sąlygas, skatinti kreditavimą. Ciklas prasideda iš naujo. Todėl itin svarbu suderinti rizikos valdymą su pelningumo planu, kad ciklas būtų kuo švelnesnis. Išskiriami kredito rizikos valdymo **tikslai**, kurie yra: [15]

- turėti „sveiką“ paskolų portfelį;
- subalansuoti riziką / pelningumą;
- anksti aptikti ir valdyti problemines paskolas;
- užtikrinti specialiųjų atidėjimų efektyvumą.

„Erisk.com“ žurnalo autoriai skiria septynis kredito rizikos valdymo evoliucijos etapus:

- „mes skoliname tik geriems klientams“. Šiame etape kredito rizika valdoma decentralizuotai, sprendimas priimamas daugiau ar mažiau intuityviai, sprendimo pobūdis – „taip“ arba „ne“. Gerais laikomiems skolininkams paskolos išduodamos, blogais laikomiems – atsakomos. Paskolų nuostolių šaltiniams priskiriami blogi sprendimai arba pasikeitusios aplinkybės. Atidėjimai daromi centralizuotai, o produkto arba verslo linijos neišskiriamos;
- „paskolos turi būti reitinguojamos“. Šiame etape suvokiama, kad paskolų rizikingumas skiriasi ir formaliai priskiriami kredito riziką atspindėti turintys reitingai, dažniausiai 4 – 5. Minusas yra tas, kad dauguma gerų paskolų patenka į vieną reitingą. Reitingai vertinami kaip administravimo priemonė ir praktiškai neturi įtakos paskolos įkainojimui arba paskolos išdavimo sprendimui. Bandoma matuoti atskirų produktų pelningumą, dažniausiai per turto pelningumo (ROA) matą. Šis etapas yra labai svarbus tolesnei evoliucijai;

- „ROE yra svarbiausia“. Šiame etape banko vadovybė ima diegti bendrą nuosavybės arba kapitalo pelningumo (ROE) sistemą, nes mano, kad maksimizuojant kapitalo pelningumą, galima maksimizuoti akcininkų naudą (akcijų rinkos kainą). Kiekvieno produkto linijos vadovai turi aiškų ROE tikslą, nuo kurių valdymo priklauso jų kompetencija (t.y. premijos). Tačiau paskolų įkainojimas lieka decentralizuotas, ir nesusietas su rizikos dydžiu. Tai yra pavojingiausias etapas organizacijai, nes projekto linijos vadovai, norint įvykdyti reikalavimus ROE ir pasiekti gerų rezultatų tereikia išduoti kuo daugiau paskolų už kuo didesnes palūkanas (t.y. rizikingesnių). Tam galima netgi dempinguoti konkurentus, tokiu būdu nepakankamai įkainojant sąlyginai rizikingesnes paskolas.
- „riziką reikia įkainoti“. Šiame etape patobulinama praėjusio etapo ROE sistema. Praplečiama reitingų sistema, dažniausiai iki 10, pagal reitingus atliekame statistinę planuojamų nuostolių analizę. Įkainojant paskolas atsižvelgiama į jų riziką. Pripažįstama, kad įsipareigojimų nevykdymas yra tikimybinis įvykis – dalis gerų paskolų taps blogomis ir ne visos santykinai blogiau įvertintos paskolos taps blogomis. Su laiku vadovybei vis labiau aiškėja tokios įkainojimo diferenciacijos privalumai ir įkainojimų sprendimai iš produktų linijų perkeliama į centralizuotą organą (Pvz., paskolų komitetą).
- „Kredito portfelis valdomas kaip investicijų portfelis“. Šiame etape kredito portfelis imamas valdyti remiantis modernia portfelio teorija – nustatomi limitai sekretoriams, produktų linijoms, atliekami statistiniai tikimybiniai skaičiavimai dėl portfelio kokybės, planuojamų nuostolių, dažniausiai į pagalbą kreditų portfelio valdytojui pasamdomi keletas matematikų. Nepaisant pastangų, pirmieji rezultatai yra nuviliantys. Taip yra dėl to, kad, nors ir turimi pakankamai išvystyti teoriniai modeliai, trūksta statistinių duomenų, jie nėra pilni ir tikslūs. Pagal modelius apskaičiuoti rezultatai, juos bandant pritaikyti įkainojant paskolas, susilaukia nesusipratimo ir priešiško iš produkto linijų vadovų, kurie platina banko kredito produktus. Be to, matematika grįsti rezultatai dažniausiai prieštarauja didele patirtį turinčių senų kreditų padalinių darbuotojų išugdytai intuicijai. Dabar labai svarbu, kad pradėtas darbas nebūtų atmetas, o portfelio valdytojų užduotis yra tobulinti duomenų bazę ir kaupti informaciją.
- „akcininkų reikalaujamas rizikos / pelningumo santykis“. Šis etapas naudojasi ankstesnio etapo įdirbiu ir teoriniai modeliai, jau taikomi praktikoje, gerai veikia. Rizika dėl turimų duomenų įvertinama pakankamai tiksliai, dėl to kredito reitingų skalė išplečiama iki 15 – 20, įvertinami geografiniai ir pramonės šakos veiksniai, koreliacijos, matematiškai pagrindžiami limitai. Galima tiksliai įvertinti portfelio nuostolio

svyravimus, o visa tai leidžia tiksliai įkainoti paskolas, padidina banko konkurencingumą ir padidina pelningumą. Šiame etape taip pat patobulinama informacijos sistema, leidžianti sekti įvairius portfelio parametrų kitimus kas dieną;

- „diversifikacija“. Šiame etape jau suvokiama, kad diversifikacija yra pagrindinis dalykas siekiant geriausio rizikos / pelningumo santykio. Kredito rizikos valdymas vis labiau siejamas su rinkos rizikos veiksniais, o portfelį valdantis padalinys veikia pilnai automatizuotoje aplinkoje – gaunama informacija realiu laiku, apdorojama ir priimami sprendimai.

Aiškliai matomas skirtumas tarp pirmo kredito rizikos evoliucijos etapo ir paskutinio. Pirmame etape kredito rizikos valdymo koncepcijų dar net nematyti, buvo pasikliaujama paprasčiausiai intuicija. Jei bankas mano, kad klientas geras, jis išduoda paskolą, jei ne – jokių kompromisų, paskola neišduodama. Tokiomis griežtomis priemonėmis bandė bankai saugotis nuo rizikos. Vėliau atsiranda reitingų sistemos, kitos priemonės kredito rizikai valdyti ir prieinama prie diversifikacijos svarbos suvokimo. Taigi, kredito rizikos valdymas tobulėjo pamažu, bet šiandieninės priemonės kredito rizikai valdyti žymiai efektyvesnės.

Taigi, kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis. Kadangi pagrindinę bankų veiklą sudaro paskolų teikimas, jų sėkmingam teikimui būtina informacija apie klientus, jų kredito riziką.

Banko kredito rizikos prisiėmimo principai:

- prisiimti tik tą riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- finansuoti tik tuos klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti paskolų gražinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį;
- valdyti konsoliduotą kredito riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Savo ruožtu kredito rizikos valdymo priemonės sudaro:

- kreditavimo taisyklės ir tvarka;
- kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
- kreditų rizikos limitų sistema;
- paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai;
- kredito rizikos valdymas banko padaliniuose;
- kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

R. Urniežius savo knygoje “Rizika” išskiria dar ir šiuos kredito rizikos valdymo būdus: 1) išvengti rizikos, atsisakant ją priimti; 2) diversifikuoti (riziką paskirstyti tarp skirtingų nesusijusių objektų ar sektorių); 3) užtikrinti valdymo kokybę (gebėjimą spręsti, kol problemos dar galima išspręsti); 4) sukaupti papildomą informaciją; 4) apsidrausti rezervais; 5) išskaidyti rizikas (atiduoti investuotojams); 5) perleisti rizikas (draudimas). [30]

Paskolos suteikiamos pagal griežtus nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, paskolos struktūrą ir tikslą, paskolos grąžinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę.

Vertinant kliento mokumą svarbiausia yra gerai atlikti kredito analizę. Kredito analizės tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą kliento padėtį ir perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo produktus ar paslaugas.

Atliekant kredito analizę, kiekvienam klientui priskiriamas kliento reitingas. Ūkio subjekto reitingas apima kliento finansinės būklės įvertinimą, kliento kokybines charakteristikas ir verslo perspektyvą. Fizinio asmens reitingas parodo kliento mokumą bei galimybes grąžinti paskolą. [11]

Pagrindiniai paskolų suteikimo principai: [11]

1. Kolegiali atsakomybė priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo (paskolų komitetų sistema).
2. Įgaliojimų ir atsakomybės nustatymas.
3. “Keturių akių principas”, kuris reiškia: a) sprendimą dėl paskolos suteikimo priima ne mažiau kaip 2 žmonės; b) paskolos sutartį rekomenduojama pasirašyti 2 banko įgaliotiems asmenims.
4. Rizikos padalijimas, t.y. asmuo, pateikęs paskolos projektą, negali priimti sprendimo dėl paskolos suteikimo.

Paskolų monitoringas paprastai vykdomas dviem aspektais: [11]

- 1) atskiros paskolos monitoringas;
- 2) paskolų portfelio monitoringas.

Banko paskolų portfelio ir didelių paskolų monitoringo tikslas – teikti teisingą informaciją banko vadovybei apie paskolų portfelio struktūrą ir rizikos koncentraciją. Banko paskolų portfelio, atskirų paskolų monitoringas, ataskaitų rengimas turi būti atliekamas labiausiai rūpinantis šiais pagrindiniais klausimais: 1) atitikimas banko kredito rizikos politikai; 2) dydžiai ir dinamika; 3) struktūra; 4) produktai; 5) paskolos pagal ekonominę veiklą; 6) terminai; 7) valiuta; 8) draudimo priemonės; 9) rizikos koncentracija ir didžiausios paskolos; 10) portfelio struktūra pagal paskolų kokybę vadovaujantis grupavimo sistema; 11) uždelstų mokėjimų struktūra ir dydžiai; 12) paskolų nuostolių struktūra ir dydžiai. [11]

Einamoji kredito kontrolė apima: [11]

1. Skolininko kapitalo pakankamumo analizę (savos lėšos/bendra aktyvų suma);

2. Skolininko aktyvų kokybės analizę;
3. Skolininko likvidumo analizę (likvidieji aktyvai/kiti aktyvai);
4. Skolininko pelningumo analizę (pelnas vienai akcijai ir vienam darbuotojui).

Kontroliuodamas duomenis ir gavęs žinių apie kliento kreditinio pajėgumo pakitimą (sumažėjimą), bankas gali pareikalauti pakeisti paskolos sutarties sąlygas, kad apgintų savo interesus (pareikalauti papildomų paskolos gražinimo garantijų).

Nepaisant bankų naudojamų standartizuotų ir formalizuotų rizikos vertinimo modelių, vertinimų ir banko priimamų sprendimų teisingumas priklauso nuo personalo patirties ir žinių.

Bankinio kreditavimo rizikos draudimo paslaugas teikia ir draudimo organizacijos. Draudžiant kreditinį sandorį, pateikiama: kreditavimo sutarties kopija, kredito padengimą patvirtinantys dokumentai, kreditavimo riziką įvertinti padedantys dokumentai. Draudimo objektas gali būti komercinis ir bankinis kreditas, kredito gavimo ir išdavimo įsipareigojimai, ilgalaikės investicijos. Draustis gali tiek kreditorius, tiek kredituojamasis. Tačiau toks draudimo dokumentas ne visada gali būti garantija, nes, pavyzdžiui, nesumokėjus įmokos, draudikas neišmokės numatyto padengimo. Kreditavimo riziką įvertinti padedantys dokumentai.

2.4. Kreditinės rizikos valdymo sistema

Kiekvienos įmonės, taip pat ir banko, rizikos valdymo organizacinės struktūros gali būti skiriamos dvi dalys:

1. Strateginė struktūra – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti;

2. Vykdomoji struktūra – tai banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.

Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros padaliniai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą. [33]

Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, to turi siekti tiek bankas, tiek ir visa banko grupė. Be to, valdant kredito riziką, reikia atsižvelgti į tai, kad ji susijusi su kitų rūšių rizika. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal ją įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama

veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus. [33]

Kredito rizikos valdymas prasideda nuo banko stebėtojų tarybos, kuri turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją. Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti numatyta: kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; valdymo metodų visuma; bankui (ne)priimtinas kredito rizikos lygis; kreditavimo tikslai; siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra, savybės ir panašiai. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu. Vykdomosios struktūros padaliniai ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie strategijos įgyvendinimą. [33]

Atsakomybė už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą suteikiama banko valdybai. Be to, ji turi užtikrinti, kad paskolos būtų teikiamos laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir jos valdymui skirtų pakankamai finansinių išteklių, banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, o mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikių tikslų, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną, įvertintą pagal riziką). Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas būtų skiriamos jų funkcijos. [33]

Banko valdyba turėtų numatyti kredito politiką ir parengti jos dokumentą. Tokiame dokumente reikia nurodyti, kaip siekiama paskolų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant prisiimtai rizikai, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, išvardyti kredito politikos įgyvendinimo priemones. Tipiniame kredito politikos dokumente, nurodžius šios politikos tikslą, išvardijamos teikiamų paskolų rūšys, apibūdinamas paskolų teikimo ir administravimo procesas, apibrėžiama banko stebėtojų tarybos, valdybos, komitetų, kitų struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencija, nurodoma prieš suteikiant paskolą reikalinga įvertinti informacija, kredito rizikos vertinimo principai, paskolų palūkanų normos nustatymo principai, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos limitai, veiksmai, kurių numatoma imtis, padidėjus paskolos rizikai. Banko valdybos nustatyta tvarka turėtų būti parengta ir patvirtinta kiekvienos reikšmingos kreditavimo srities politika (pvz., būsto kredito politika, vartojamųjų paskolų teikimo politika, mažų ir vidutinių įmonių kredito politika). [33]

Valdant kredito riziką, svarbų vaidmenį atlieka ne tik banko stebėtojų taryba ir valdyba, bet ir nuolat veikiantys rizikos valdymo ir paskolų komitetai. [33]

Tipinis rizikos valdymo komitetas informuoja banko valdybą apie kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą, banko stebėtojų tarybai ir valdybai teikia siūlymus dėl šios strategijos

tobulinimo, banko valdybai – dėl kredito politikos tobulinimo. Atsižvelgiant į banko dydį ir veiklos ypatybes, rizikos valdymo komitetas banko valdymo organų nuožiūra gali būti suskirstytas į keletą specializuotų pakomitečių (kredito rizikos valdymo pakomitetas, rinkos rizikos valdymo pakomitetas ir kt.). [33]

Paskolų komiteto funkcijos labiau susijusios su tiesiogine banko veikla – paskolų teikimu. Toks komitetas turėtų siūlyti ar pats spręsti, ar suteikti paskolas, kurios viršija banko valdybos nustatytą dydį arba netenkina kitų sąlygų, nagrinėti paskolas su banku susijusiems asmenims, pasiūlymus dėl jų teikti banko valdybai. [33]

Kasdieniu kredito rizikos valdymu turėtų užsiimti verslo padaliniais ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims nepavaldus struktūrinis padalinys. Rekomenduojama, kad už visų rūšių rizikos valdymą būtų atsakingas vienas struktūrinis padalinys, pavyzdžiui, Rizikos valdymo departamentas, kurį sudarytų keli skyriai (kredito, rinkos, operacinės rizikos valdymo ir kt.). Toks struktūrinis padalinys turėtų numatyti ir diegti kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytų reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi, vertinti kapitalo pakankamumą prisiimtai kredito rizikai padengti ir teikti dėl jo siūlymus, vertinti pagal riziką įvertintą pelną. [33]

Pabrėžiama ir veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės – bendrosios banko vidaus kontrolės sudėtinės dalies svarba. Banko vidaus kontrolė turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kredito politikos, nustatytų limitų, kad būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Patariama įdiegti kredito politikos, kredito rizikos limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių registravimo ir vertinimo vidaus kontrolę. [33]

Banke taikomą kredito rizikos vidaus kontrolę turi nuolat vertinti banko vidaus auditoriai. Jų pareiga yra vertinti kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, banko nustatytus limitus, numatytas rizikos valdymo priemones, procedūras ir jų laikymąsi, teikti ataskaitas banko valdybai ir, jei reikia, siūlyti kredito rizikos valdymo gerinimo priemones.

Perduodamas su paskolų teikimu ar kredito rizikos valdymu susijusias veiklos sritis trečiajai šaliai, bankas turi užtikrinti, kad kredito rizika ir toliau bus valdoma veiksmingai, o banko vidaus ir nepriklausomiems auditoriams, banko priežiūros institucijai bus sudarytos galimybės tinkamai įvertinti banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymo priemonių ir procedūrų tinkamumą. Pagrindinių funkcijų, susijusių su kredito rizikos valdymu, trečiajai šaliai bankas neturėtų perduoti. [33]

Siekdama rinkos disciplinos, banko valdyba turėtų pasirūpinti, kad visuomenė gautų pakankamai informacijos apie banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą.

Vis dėlto sukurti kredito rizikos valdymo sistemą dar nepakanka. Svarbi yra ir vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Kredito politikos ir banko

politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas.

3. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS LIETUVOS BANKUOSE

3.1. Kredito rizikos valdymo aktualumas

Daugelio tradicine veikla besiverčiančių bankų pagrindinis kredito rizikos valdymo šaltinis yra paskolos. Siekiant nustatyti kredito valdymo aktualumą buvo analizuojami Lietuvos komerciniai bankai.

Bankų veikla. Išanalizavus Lietuvos bankų informaciją apie kredito įstaigų veiklą Lietuvoje 2008 m. pirmąjį ketvirtį, nustatyta, kad Lietuvos bankų pagrindinę turto dalį sudaro paskolos (žr. 4 lent.). Paskolų apimtis nuolat didėjo ir 2008 m. paskolos sudarė 74 procentus bankų turto. Toks aukštas paskolų lyginamasis svoris palyginti su turtu turėjo teigiamą įtaką banku pelningumui, tačiau kartu tai lemia dominuojantį prisiimamos kredito rizikos vaidmenį.

2008 m. balandžio 1 d. bankų finansinių ataskaitų duomenys patvirtino praėjusių metų pabaigoje pasirodžiusius bankinės sistemos augimo lėtėjimo požymius. Veikiančių šalies komercinių bankų bei užsienio bankų skyrių turtas (aktyvai), bankų pateiktų 2008 m. balandžio 1 d. finansinių ataskaitų duomenimis, sudarė 82,5 mlrd. Lt ir per ketvirtį išaugo 1,5 mlrd. Lt, arba 1,8 proc. (2007 m. pirmąjį ketvirtį augo 3,8 mlrd. Lt, arba 6,5 proc.). Klientams suteiktos paskolos, kurių suma sudarė 63,1 mlrd. Lt, palyginti su šių metų sausio 1 d., išaugo 2,9 mlrd. Lt, arba 4,9 proc. (2007 m. pirmąjį ketvirtį augo 8,4 proc.). [39]

Šalies bankuose laikomų indėlių suma 2008 m. balandžio 1 d. sudarė 39,7 mlrd. Lt ir per ketvirtį sumažėjo 0,4 mlrd. Lt, arba beveik 1 proc. 2007 m. pirmąjį ketvirtį indėliai augo 1,7 mlrd. Lt, arba 5,2 proc. Indėlių apimčių sumažėjimą nulėmė privačių įmonių bankuose laikomų lėšų sumažėjimas. Taip pat sulėtėjo ir gyventojų indėlių augimas - 2008 m. pirmąjį ketvirtį gyventojų indėliai augo 0,3 mlrd. Lt, arba 1,3 proc., t.y. keturis kartus mažiau nei 2007 m. pirmąjį ketvirtį. [39]

4 lentelė. Bankų sistemos kai kurių turto ir įsipareigojimų straipsnių dinamika [39]

Eil. Nr.	Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	Suma 2007 04 01 mln. Lt	Suma 2008 01 01 mln. Lt	Suma 2008 04 01 mln. Lt	Pasikeitimas per I ketvirtį, proc.	Pasikeitimas per metus, proc.
1	Turtas (aktyvai)	62 752,6	80 990,3	82 488,2	1,8	31,4
2	Skolos vertybiniai popieriai	7 291,3	7 400,6	6 701,8	-9,4	-8,1
3	Klientams suteiktos paskolos	45 263,5	60 114,1	63 062,9	4,9	39,3
3.1	Iš jų - finansų institucijoms	3 289,6	3 367,9	3 597,1	6,8	9,3

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

4 lentelė tęsinys

3.2	Iš jų - privačioms įmonėms	23 890,5	32 032,8	33 434,2	4,4	39,9
3.3	Iš jų - fiziniams asmenims	16 504,8	23 722,1	25 054,9	5,6	51,8
3.3.1	Iš jų - būsto paskolos	11 611,7	16 651,8	17 712,0	6,4	52,5
4	Paskolų vertės sumažėjimas	384,2	449,6	476,2	5,9	23,9
4.1	Paskolų vertės sumažėjimas / suteiktos paskolos, proc.	0,92	0,75	0,76	-	-
5	Indėliai ir akredityvai	34 192,9	40 108,9	39 735,9	-0,9	16,2
5.1	Iš jų - finansų institucijų	945,0	1 006,1	1 197,5	19,0	26,7
5.2	Iš jų - privačių įmonių	10 579,5	13 145,0	11 870,7	-9,7	12,2
5.3	Iš jų - fizinių asmenų	19 103,0	22 677,7	22 982,7	1,3	20,3
6	Akcininkų nuosavybė	4 605,0	5 946,0	6 225,4	4,7	35,2
7	Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	258,5	1 156,1	337,2	-	-

Šaltinis: Lietuvos bankas

Didžiausias rinkos praradimas teko AB SEB bankui, kurio rinkos dalis per metus sumažėjo 2,3 procentinio punkto. Tarp rinkos dalį padidinsiu bankų labiausiai išsiskyrė AB DnB NORD bankas (rinkos dalis padidėjo 2 proc. punktais) ir *Nordea Bank Finland Plc* Lietuvos skyrius (1,3 proc. punkto). [39]

Bankai prioritetus ir toliau teikia lėšų investavimui vietinėje rinkoje. Bankų turtas Lietuvoje per metus padidėjo 17,5 mlrd. Lt, o turtas užsienyje – 2,2 mlrd. Lt. Per ataskaitinį ketvirtį 99,7 proc. bankų sistemos turto augimo teko Lietuvos rinkai. [39]

Per metus įsiskolinimas bankams ir kitoms kredito institucijoms išaugo 10,2 mlrd. Lt, arba daugiau kaip pusantro karto, o šiomis lėšomis buvo finansuojama kiek daugiau nei pusė bankų turto prieaugio. Tarp minėtų finansinių išteklių dominuoja iš patronuojančių bankų pritrauktos lėšos, kurios per metus padidėjo 5,6 mlrd. Lt (iš jų per ataskaitinį ketvirtį 1,5 mlrd. Lt) ir 2008 m. balandžio 1 d. pasiekė 18,6 mlrd. Lt. [39]

Bankų paskolų portfelis. Labiausiai pakito fiziniams asmenims suteiktų paskolų portfelio augimas: 2008 m. pirmąjį ketvirtį šių paskolų portfelis padidėjo 1,3 mlrd. Lt, t.y. 0,5 mlrd. Lt mažiau nei per tą patį laikotarpį prieš metus.

Dėl mažesnio paskolų portfelio augimo 2008 m. pirmąjį ketvirtį, metinis paskolų portfelio augimo tempas (39,3 proc.) per ketvirtį sumažėjo 5 proc. punktais. Apie mažėjantį paskolų portfelio augimo potencialą galima spręsti iš kreditavimo išsipareigojimų pokyčių: 2007 m. pirmąjį ketvirtį užfiksuotas 1,3 mlrd. Lt (12,3 proc.) padidėjimas, o 2008 m. šie išsipareigojimai padidėjo tik 749 mln. Lt (5,5 proc.). [39]

Lietuvos bankų paskolų portfelis sudarė 58,9 proc. prognozuojamo 2008 m. šalies BVP, Ataskaitinį ketvirtį, ne taip sparčiai augant būsto paskolų portfeliui, paskolų verslui apimtys viršijo gyventojams suteiktų paskolų apimtis: paskolos verslui padidėjo 1,4 mlrd. Lt (4,4 proc.), gyventojams – 1,3 mlrd. Lt (5,6 proc.). [39]

Tarp gyventojams teikiamų paskolų ir toliau vyravo būsto paskolos: 1,3 mlrd. paskolų fiziniams asmenims suteiktų paskolų portfelio augimą ataskaitinį ketvirtį nulėmė 1,1 mlrd. padidėjęs būsto paskolų portfelis. Paskutinį praėjusių metų ketvirtį pastebėtas gana žymus būsto paskolų priaugio sumažėjimas šių metų pirmąjį ketvirtį dar labiau išryškėjo. [39]

Paskolų portfelio kokybę charakterizuojantys rodikliai tik nežymiai pablogėjo. Paskolų kokybę charakterizuojantis rodiklis – paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjimų) ir paskolų portfelio santykis – per ketvirtį nežymiai padidėjo (pablogėjo) nuo 0,75 proc. iki 0,76 proc. Paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti 60 ir daugiau dienų, santykis su paskolų portfeliu per ataskaitinį laikotarpį padidėjo nuo 1,03 proc. iki 1,13 proc. Ši neigiama tendencija stebima jau trečiąjį ketvirtį iš eilės. [39]

Bankų veiklos rizikos apžvalga. Viena iš bankų veiklos rizikų tai **kredito rizika**. 2008 m. sausio 1 d. išankstiniais duomenimis, bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė 62 procentus 2007 m. šalies BVP. Tiek pagal paskolų ir BVP santykio didėjimo tempą, tiek pagal kitus santykinius paskolų portfelio rodiklius, Lietuva vis dar atsilieka nuo kitų Baltijos valstybių. Išankstiniais duomenimis, Latvijoje bankų paskolos, palyginti su BVP, sudarė apie 121,5 procento, o Estijoje – apie 98,9 procento. Nors kai kurios galimybės (palyginti su kitomis Europos valstybėmis, vis dar mažas paskolų portfelio ir BVP santykis, tebesitęsiantis Lietuvos ekonomikos augimas, tolesnė ES paramos plėtra ir dar nepanaudotų Lietuvai jau paskirtų ES lėšų panaudojimas) paskolų rinkai toliau plėtotis nesikeičia, atsiranda vis daugiau požymių, leidžiančių manyti, kad jos tolesnė plėtra gali būti ne tokia sparti. Nors jau kelerius metus iš eilės bankų paskolų portfelio augimas yra gana subalansuotas – verslui ir namų ūkiams teikiamos naujos paskolos yra panašių apimčių, tačiau 2007 m. gyventojams buvo suteikta daugiau paskolų (8,8 mlrd. Lt) negu privačioms įmonėms (8,5 mlrd. Lt). Paskolos pastarosioms sudarė 54,3 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio, o paskolos fiziniams asmenims – 41,5 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti – 29,4% bankų paskolų portfelio). Per ataskaitinį laikotarpį iš gyventojams teikiamų paskolų ir toliau didžiausią dalį sudarė paskolos būstui įsigyti, o jų augimo metinis tempas sudarė 61,6 procento ir buvo šiek tiek 37 didesnis negu prieš

metus. Paskolų būstui įsigyti augimą nulėmė ne tik padidėjusi tokių paskolų paklausa, bet ir pakilusios būsto kainos bei būsto paskolos suma, ji 2007 m., palyginti su 2006 m., buvo didesnė beveik 25 procentais. Tiesa, 2007 m. paskutinį ketvirtį labai sumažėjo paskolų būstui įsigyti poreikis. Tokia padėtis, atsižvelgiant į sugriežtėjusią bankų kreditavimo politiką, gali užtrukti ilgesnį laiką. Nepaisant to, kad apskritai per ataskaitinį laikotarpį paskolos būstui įsigyti augo gana sparčiai, tiek jų apimtis, tiek jų santykis su BVP Lietuvoje vis dar akivaizdžiai atsilieka nuo regiono valstybių – Latvijos ir Estijos. Išankstiniais duomenimis, 2007 m. pabaigoje vienam Lietuvos gyventojui vidutiniškai teko apie 7 tūkst. litų paskolos, Latvijoje – 13,3 tūkst. litų, o Estijoje – 17,3 tūkst. litų. 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje paskolos būstui įsigyti sudarė 17,2 procento prognozuojamo 2007 m. šalies BVP, o Latvijoje ir Estijoje analogiškas rodiklis buvo numatomas daugiau kaip 2 kartus didesnis. Bankų paskolų portfelio kokybę parodo pradelstų paskolų ir visų paskolų santykis bei paskolų nuvertėjimo (specialiųjų atidėjimų) ir paskolų portfelio santykis. Paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti 60 ir daugiau dienų, ir visų paskolų portfelio santykis per metus šiek tiek padidėjo nuo 0,97 iki 1,03 procento. Santykinai mažiausiai pradelstų paskolų buvo būstui įsigyti (0,59%), o daugiausia – vartojimo paskolų (1,49%). Paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjimų) ir paskolų portfelio santykis per metus sumažėjo (pagėrėjo) nuo 0,97 iki 0,79 procento. [39]

Likvidumo rizika. Vertinant likvidumo riziką, situacija bankų sektoriuje buvo stabili. 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, bankų sistemos normatyvinis likvidumo rodiklis sudarė 43,5 procento ir beveik 13,5 procentinio punkto buvo didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą. Likvidus turtas sudarė 21,9 procento viso bankų turto. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą. Daugumos bankų globojančios (patronuojančios) finansų institucijos yra stiprios, ir prireikus jie gali tikėtis paramos valdant likvidumo riziką. Likvidumo rizikos valdymas bankuose tebėra gana aktualus dėl to, kad bankų sistemos turtas ir įsipareigojimų terminai nėra visiškai subalansuoti. Bankų turto struktūroje didesnę jo dalį (59,7%) sudaro ilgalaikis (t. y. daugiau kaip 1 m.) turtas, daugiausia finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro tik 36,7% bankų turimų išteklių). Pastebėta ir tam tikrų teigiamų pokyčių – per metus ilgalaikiai įsipareigojimai augo (79%) sparčiau negu analogiškos trukmės turtas (36,8%), tačiau ilgalaikio bankų likvidumo rizikos valdymas tebėra aktualus. 2007 m. pabaigoje didžiausią likvidaus turto dalį (32%) bankai laikė kituose bankuose (daugiausia užsienio) trumpalaikių lėšų pavidalu, vyriausybių vertybinių popierių ir kitų vertybinių popierių portfelis sudarė 38 procentus, o lėšos Lietuvos banke – 21 procentą likvidaus bankų turto. Indėliai iki pareikalavimo (49%) ir gyventojų terminuotieji indėliai (24%) sudarė einamųjų įsipareigojimų didžiausią dalį. [39]

Rinkos rizika. Kapitalo pakankamumo ataskaitos duomenimis, 2008 m. sausio 1 d. rinkos rizikai buvo jautrūs 2,4 procento bankų turto ir nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, t. y., palyginti su 2006 m., jautrių rinkos rizikai straipsnių dalis šiek tiek sumažėjo (0,5 proc. p.). Prekybos

knygos kapitalo poreikis, skirtas padengti rinkos rizikai, per metus padidėjo 12,7 mln. litų. Analizuojant atskirus rinkos rizikos elementus, matyti, kad 2007 m. sumažėjo palūkanų normos rizika, o kapitalo poreikis tolygiau pasiskirstė pagal atskiras rizikos rūšis. Itin sumažėjo kapitalo poreikis palūkanų normos ir nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikoms sumažinti, kartu padidėjo užsienio valiutos ir sandorio šalies rizikoms padengti reikalingas kapitalas (atitinkamai 5,4 ir 9,3 proc. p. ir sudarė 13,4% ir 14,5%). Vertinant bankų sistemos mastu, aktualiausia ir toliau yra palūkanų normos rizika, jai padengti skirta prekybos portfelio kapitalo poreikio didžioji dalis (51,3%). Palūkanų normų kaitos įtakos bankų sektoriaus pelningumui analizė rodo, kad, palūkanų normoms visomis valiutomis (litymis ir užsienio) sumažėjus 1 procentiniu punktu, bankų sistemos metinės grynosios palūkanų pajamos sumažėtų 10,3 procento (vertinant pagal 2007 m. uždirbtų grynujų palūkanų pajamų lygį). 2008 m. sausio 1 d. bankų sistemos bendroji atvira užsienio valiutų pozicija sudarė 2,4 procento bankų sistemos kapitalo (vadovaujantis Lietuvos banko nustatytais reikalavimais, bendroji atvira pozicija turi būti ne didesnė kaip 25% banko kapitalo). Per metus bendrosios atviros pozicijos santykis su sistemos kapitalu išaugo daugiau kaip 1 procentiniu punktu, o pozicija buvo trumpa. Per metus nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikos dalis prekybos knygoje pastebimai sumažėjo (nuo 29,5 iki 20,8%), kartu beveik 21 procentu sumažėjo ir šiai rizikai padengti skirtas kapitalo poreikis. Tokius pokyčius lėmė tai, kad vienas iš bankų pardavė beveik visą prekybinį portfelį. 2008 m. sausio 1 d. duomenimis, šalies bankų nuosavybės vertybinių popierių portfelis, neįskaitant investicijų į dukterines (kontroliuojamas) bendroves, sudarė 176,6 mln. litų, iš jų 88,5 procento vertybinių popierių buvo priskirti prekybos knygai. [39]

Atlikus kredito rizikos reikšmės Lietuvos bankams analizę, nustatyta, kad ši rizikos rūšis yra viena iš svarbiausių šalies bankams. Taigi tinkamas kredito rizikos valdymas yra labai reikšmingas Lietuvos komerciniams bankams. Atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu šalies bankai dar labiau sugriežtino kredito išdavimo sąlygas, nors paskolų portfelis bei naujos paslaugos kreditavimo srityje ne mažėja, todėl tinkamas kredito rizikos valdymas ir paskolų kokybės įvertinimas tampa dar aktualesnis.

3.2. Kredito rizikos vertinimo metodai ir modeliai

Kaip jau anksčiau minėta, kredito rizika – tai galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti išipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis. Palyginus kitas banko rizikas ir kredito riziką, aiškiai matyti, kad pastaroji yra visų reikšmingiausia. Taigi, šiai rizikai turi būti skirta daug dėmesio, todėl svarbu išsiaiškinti, kokius kredito rizikos vertinimo modelius ir metodus galima taikyti bankų veikloje.

Iš pradžių reikėtų aptarti kredito rizikos ypatumus. Kredito pozicijos, arba paskolos, turi šiek tiek kitokią nuostolio skirstinį nei rinkos pozicijos. Kitas kredito rizikos ypatumas – būtinybė vertinti

tiek tikėtina nuostolį, tiek ir netikėtina nuostolį. Paskolų teikimas yra susijęs su tam tikru nuostoliu – tikėtinas nuostolis visada yra didesnis už 0. Su skolininko įsipareigojimų nevykdymu susijęs nuostolis turi būti iš anksto įtraukiamas į paskolos kainą ir padengiamas iš gaunamų palūkanų. Netikėtam nuostoliui padengti gaunamų pajamų dažniausiai neužtenka, todėl bankas turi sukaupti atitinkamo dydžio kapitalą, kad netaptų nemokiu. Tik tiksliai įvertinęs tikėtina ir netikėtina nuostolį bankas gali sėkmingai funkcionuoti.

Vertinant kredito riziką, išskiriamos tokios jos **sudedamosios dalys**: įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (angl. *probability of default*, PD) arba reitingo pasikeitimo tikimybės, nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. *loss given default*, LGD), kredito pozicija įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. *exposure at default*, EAD), kredito pozicijos trukmė (angl. *maturity*, M). (Kamienas I., Valionis V. 2004).

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė rodo skolininko patikimumo lygį, t.y. kiekybiškai įvertinama, koki yra tikimybė, kad skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų sutartyje numatytomis sąlygomis. Paprastai kredito rizikos vertinimo modeliuose taikomas vienu metų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės. Kadangi koreliacija tarp kredito rizikos ir kredito pozicijos trukmės yra reikšminga ir teigiama, kartais skaičiuojama ne vienu metų, o viso kredito pozicijos termino įsipareigojimų nevykdymo tikimybė. Jei modeliuojamame tik įsipareigojimų nevykdymo tikimybė, bet ir skolininko kredito rizikos pasikeitimai, vertinamos ir kredito reitingo padidėjimo (sumažėjimo) tikimybės. Taigi, įsipareigojimų nevykdymas yra tik viena kredito pozicijos (ne)grąžinimo baigčių, gali būti ir tarpinių baigčių – kredito rizikos padidėjimas arba sumažėjimas. Įsipareigojimų nevykdymas yra žemiausias reitingų skalės įvertinimas.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė neatskleidžia įsipareigojimų nevykdymo padarinių. Nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju rodo kredito paskolos dalį, kuri bus prarasta, jei skolininkas neįvykdys įsipareigojimų bankui. Ši kredito sudedamoji dalis atskleidžia skolininko finansines problemas, susijusias su paskolos grąžinimo užtikrinimo priemone ir jos dydžiu.

„Kredito pozicijos dydis – tai faktiškai suteiktos paskolos suma“. Kredito pozicijos trukmė yra vadinamosios efektyvios trukmės rodiklis, kurį skaičiuojant įvertinami atitinkamų metų kintami kredito pozicijos pinigų srautai. [14]

Aukščiau išvardintos kredito rizikos sudedamosios dalys yra kaip šios rizikos vertinimo parametrai. Jos naudojamos vertinant tikėtina ir netikėtina kredito pozicijų nuostolį. Pačioms kredito rizikos sudedamosioms dalims įvertinti irgi naudojami modeliai. Nors kredito rizikos vertinimo modelius galima skirstyti pagal įvairius kriterijus, autorių nuomone, toks kriterijus galėtų būti modelio rezultatai. Kitaip sakant, kredito rizikos vertinimo modeliai gali būti skirstomi pagal tai, kuri kredito rizikos sudedamoji dalis yra vertinama.

3.2.1. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai

Autorių nuomone šie modelių tipai yra vieni iš geriausių. Visi jie skirti konkretaus skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei įvertinti, tačiau jų sudarymo metodai ir naudojama informacijos skiriasi.

Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai (kitaip dar vadinami „mirtingumo“ modeliai). Jie leidžia įvertinti individualių skolininkų ar jų grupių įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinius dažnius. Čia priimama prielaida, kad praeityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai tokie patys turėtų išlikti ir ateityje. Šių modelių didžiausias trūkumas – neatsižvelgiama į kokybinius paskolų pokyčius, kai, iš esmės pasikeitus vertinamų paskolų kokybei, praeities duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai tik po tam tikro laikotarpio. [14]

Vertinimo balais modeliai. Jie dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, o vertinant fizinio asmens riziką paprastai atsižvelgiama į jo pajamas, turtą ir kitus duomenis. [14]

Pasirinkimo sandorio ir kredito maržos modelis. Jam naudojama rinkos informacija – nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos. Dėl neišplėtos Lietuvos finansų rinkos kredito maržos ir pasirinkimo sandorio modelių taikyti PRDB mastu neįmanoma, todėl toliau aptarsim tik aktuarinius ir vertinimo balais modelius. [14]

Taikant aktuarinius modelius įsipareigojimų nevykdymų tikimybei skaičiuoti pirmiausia visus skolininkus reikia suskirstyti į grupes pagal jų riziką. Reikalinga ir netgi būtina turėti duomenų apie įsipareigojimus vykdžiusius ir jų nevykdžiusius skolininkus. Tokia informacija paaimama iš paskolų registru. Sunkiau skolininkus suskirstyti pagal kredito riziką. Kadangi kiekvienas bankas turi savo reitingų sistemą, tai sukurti bendrą, visiems bankams priimtina paskolų skirstymo pagal riziką sistemą labai sunku. Mažmeninių klientų įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti aktuariniai modeliai gali būti taikomi paskolų registro mastu. Bankams neapsimoka finansiškai skirti daug mažmeninių klientų grupių. Reikėtų skirti 4 -6 rizikos grupes, atsižvelgiant į mažmeninių klientų paskolų rizikos panašumus, kurių įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai būtų pakankamai pastovūs. [14]

Vertinimo balais modeliai taip pat gali būti taikomi paskolų registro mastu. Jie sudaromi remiantis finansiniais ir kitokiais duomenimis, kurie apibūdina skolininko kredito riziką. Fizininių asmenų vertinimo balais modeliai JAV paplito Antrojo pasaulinio karo metais. Kai daugelis kredito analitikų buvo pakviesti į karo tarnybą. Atliekamus vertinimus pakeitė naujos kiekybinės skolininkų kredito rizikos vertinimo sistemos. Po kiek tai laiko, pastebėta, kad statistiniais metodais grindžiami modeliai leidžia gana gerai įvertinti skolininkų kredito riziką, o pagal rezultatų patikimumą jie prilygsta įprastiniams, kokybiniais, kredito rizikos analitikų vertinimams. [14]

Anot Vytauto Valionio, kuriant įmonių vertinimo balais modelį, reikia atlikti tokius uždavinius: atrinkti tokius finansinius rodiklius, kurie leistų tiksliai prognozuoti įmonių įsipareigojimų nevykdymo

tikimybę. Dažniausiai skiriama 5 – 10 įmonės finansinių rodiklių kaip, pavyzdžiui, pelningumas, likvidumas, išskolinimo lygis ir kiti įmonės veiklą geriausiai atspindintys rodikliai.

Tiksliai pasirinkti finansinių rodiklių įtraukimo į vertinimo balais modelį būdą. Praktiškai taikomi keturi metodai: teisinis tikimybinis modelis, logit modelis, probit modelis ir tiesinė diskriminantinė analizė. Labiausiai paplitęs ketvirtasis modelis. Jis taikomas Prancūzijoje ir Vokietijoje skolininkų kredito riziką vertinant valstybinių paskolų registrų mastu. Italijoje taikomas logit modelis. Prie vertinimo balais modelių galima priskirti ir neuroninių tinklų bei sprendimų medžių modelius. Šie modeliai mažiau paplitę.

Paskolų registro duomenimis pagrįstų vertinimo balais modelių nauda būtų įvairiapusė. Pirmiausia, vertinimo balais modelio rezultatai būtų atskaitos taškas bankams teikiant paskolas. Antra, vertinimo balais modelis galėtų būti taikomas paskolų reitinguojant. Trečia, taikant vertinimo balais modelį, būtų galima objektyviai įvertinti, kokie skolininkų finansiniai rodikliai geriausiai atskleidžia jų nemokumą. Ketvirta, modelio rezultatus būtų galima naudoti vertinant bendrą paskolų portfelio kredito riziką.

3.2.2. Kredito pozicijos vertinimo modeliai

Jie skirti paskolų gražinimo lygiui ar kredito linijų naudojimui išsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti. Naudojant šiuos modelius skolininkai ir finansinės priemonės suskirstomos į keletą homogeninių grupių. Remiantis praeities duomenimis, apskaičiuojamos kiekvienos homogeninės grupės kredito rizikos sudedamųjų priemonių modeliai, išvestinių finansinių priemonių pozicijos leidžiantys transformuoti į kredito pozicijas. Šiuos modelius sunku taikyti paskolų registro mastu, todėl plačiau apie juos nekalbėsiu.

3.2.3. Portfelio nuostolio modeliai

Jie sudaromi remiantis išsipareigojimų nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius įvertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį galima apskaičiuoti tikėtino ir netikėtino nuostolio dydį. Kad galėtume apskaičiuoti tikėtino ir netikėtino nuostolio skirstinį, turime žinoti kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamąsias dalis ir jų tarpusavio priklausomybę.

Bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas pagal vieną iš šių modelių:

[2]

- „CreditMetrics“ (J.P.Morgan),
- „CreditPortfolioView“ (Tom Wilson),
- „CreditRisk+“ (CSFB),
- „KMV“ (Saunders 1999).

Paskolų registro mastu labiausiai tinkamas naudoti yra „CreditRisk+“ modelis. Pagrindiniai jo kintamieji – įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir paskolos gražinimo lygis dažniausiai nustatomi remiantis paskolų registro duomenimis.

Taikant kitą modelį, t.y. „CreditMetrics“, rizika apibūdinama rizikos vertės pokyčiais, todėl jam reikalingi duomenys apie įvairių reitingų vertybinių popierių (paskolų) rinkos kainas. Todėl jis plačiau taikomas finansų rinkas išvysčiusiose šalyse, kur pakanka rinkos duomenų. Paskolų registre tokie duomenys apie rinkas nekaupiami. Paskolų registro privalumų negalima išnaudoti ir sudarant „KMV“ modelį. Kitame modelyje – „CreditPortfolioView“ taikomi makroekonominiai rodikliai paskolų registre taip pat nekaupiami.

Skaičiuojant kapitalo poreikį bankai privalo atsižvelgti į Naujojo kapitalo susitarimo siūlymus. Pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtą metodiką, bankas gali vertinti tik kredito rizikos sudedamąsias dalis, o kapitalo poreikis turi būti skaičiuojamas taikant Naujajame kapitalo susitarime pateiktus algoritmus. Kapitalo poreikis turės būti skaičiuojamas kaip PD, LGD, EAD ir M funkcija. Ji priklauso nuo vertinamo turto rūšies, tačiau yra griežtai nustatyta, bankai negali jos modeliuoti ir keisti jos išraiškos. Todėl bankų pagrindinis uždavinys – įvertinti teisingai kredito rizikos sudedamąsias dalis, o tam plačiai naudojami paskolų registro duomenys.

3.3. Reitingavimo sistema kaip priemonė kredito rizikai identifikuoti

Bankai naudoja įvairius kredito reitingus kredito įsipareigojimų nevykdymo tikimybei nustatyti. Gali būti suteikti išorinių reitingų bendrovių reitingai arba vidiniai reitingai, kurie priskiriami kiekvienam kredituojamam klientui pagal banko parengtą vidinę metodiką. Vienokius ar kitokius kredito reitingus naudoja dauguma bankų, pavyzdžiui, JAV 2002 metais net 85 procentai bankų turėjo savo kredito reitingų sistemą. Vieni bankai naudoja skaitines kreditų gradacijas, kiti raidėmis įvardytus reitingus arba į priešingą pusę didėjančius reitingus (t.y. kuo mažesnis reitingas, tuo geresnis įvertinimas). Kliento kredito reitingas nestovi vietoje, jis su laiku keičiasi. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė atspindi reitingo migravimo iš geros paskolos į blogą tikimybę.

Kredito reitingai labiausiai taikomi verslo klientų vertinimui. Mažmeniniams ir smulkiems verslo klientams taip pat taikoma įvertinimo sistema. Jei reitingų sistema yra tik įvertinimo priemonė, tai, tai ji yra sprendimo priemonė. Sistemos seka tokia: klausimas – atsakymas – taškas – įvertinimas – sprendimas. Bankui tai labai naudinga, nes atsakymui gauti neužtrunka daug laiko.

Sukurti modelius, kurie padėtų įvertinti kredito riziką, labai sunku. Todėl kai kurie bankai rinkai pasiūlė savo standartizuotus produktus. „Pavyzdžiui, 1997 metais bankas „J.P.Morgan“ išleido „CreditMetrics“ modelį, kuris matuoja kreditų portfelio rizikos vertę; netrukus po to „Credit Suisse Financial Products“ pristatė savo „CreditRisk+“ modelį portfelio nuostolių tikimybės pasiskirstymo apskaičiavimui“. [9]

Pirmasis modelis analizuoja atskiro finansinio turto tikimybinę elgseną ir po to nagrinėja koreliacijas tarp atskirų instrumentų, gaunant viso portfelio nuostolių tikimybės pasiskirstymo funkciją. Antras modelis analizuoja vidutinę įsipareigojimų nevykdymo normą atskiriems kredito reitingams it po to nagrinėja koreliacijas tarp jų.

Vakarų šalys naudoja vidinę reitingavimo sistemą kredito rizikai identifikuoti. Visame pasaulyje geriausiai žinomos šios agentūros, suteikiančios reitingus šaliai ir atskiriems ūkio subjektams: Standard and Poor's, Fitch, Moody's. Jų darbo tikslai ir metodai labai panašūs, todėl ir rezultatai, t.y. reitingai beveik nesiskiria.

„Reitingas – tai indikatorius, prognozė arba nuomonė apie įmonės ar institucijos gebėjimą vykdyti savo įsipareigojimus, įvertinant galimus nuostolius“. [5] Vieno ar kito kredito reitingo priskyrimas ir rizikos lygio nustatymas leidžia bankui grupuoti išduotus kreditus į grupes ir rizikos klases. Rizikos klasių klasifikacija nustato kreditų grupavimą pagal rizikos lygį, kurie būna tokie: kreditai su mažiausia rizika, kreditai su padidinta rizika, kreditai su ribine rizika ir kreditai neatitinkantys taisyklių.

Toks kreditų išskaidymas į klases leidžia skaičiuoti galimus nuostolius, kuriuos apsprendžia kredito rizika. Kiekvienai rizikos klasei priskiriama tam tikra dalis suteiktų kreditų, kuri nustatoma empirikai pagal faktinius duomenis per paskutinį laikotarpį.

Tokia klasifikacijos sistema leidžia prognozuoti nuostolius dėl nepadengtų kreditų, kurie gali įtakoti banko pelną. Gauti rezultatai naudojami skaičiuojant rizikos rodiklius.

Visų kreditų grupavimas atliekamas tokiu pačiu principu kaip ir atskirų skolininkų. Visi kreditai išskaidomi į grupes, kuriose tarp skolininkų nustatoma teigiama koreliacija. Ji leidžia analizuoti kredito portfelio riziką, modeliuojant įvairias sąlygas, kurių įtakoje keičiasi kiekvieno skolininko kredito rizikos rodikliai, o tokiu būdu keičiasi ir viso portfelio rodikliai. Rizikos tikimybės ir nuostolių dydžio nustatymas yra būtina sąlyga, brėžiant nuostolių pasiskirstymo tankio funkcijos kreivę.

Tam, kad būtų priskirtas reitingas reikia išanalizuoti visą grandinę kiekybinių ir kokybinių rodiklių, į kuriuos reikia atsižvelgti analizuojant su įmone susijusią riziką. Kiekvienas rodiklis turi paprastai nustatytą galutinio reitingo dalį. Tokiu būdu reitingas gaunamas išvedus svartinį kiekybinių ir kokybinių rodiklių vidurkį. Tipiniai kiekybiniai įvertinimai: [5]

- pajamų lygis;
- pinigų srautai bei likvidumas;
- nuosavo ir skolinto kapitalo santykis;
- įsipareigojimų sudėtis;
- apyvartinis kreditas;
- kiti sektoriui būdingi rodikliai;

- sektoriuje susiklosčiusios tendencijos.

Dažniausiai šie finansiniai rodikliai ir sudaro pagrindinę, bazinę reitingo dalį. Tai yra kiekybiniai rodikliai, kuriais nėra lengva manipuluoti bei įvairiai interpretuoti.

Kitą reitingo dalį sudaro kokybinis įmonės įvertinimas, bei jį atspindintys rodikliai, kuriais stengiamasi atsižvelgti į tai, ko neapima kiekybiniai rodikliai bei analizė. Todėl šie rodikliai tik papildo pagrindinę reitingo dalį, kuris jau būna įvertintas pagal kiekybinius rodiklius. Taigi, kiekybiniai vertinimai apima: [5]

- įmonės valdymo kokybę;
- industrijos, sektoriaus, kurioje veikia įmonė, charakteristikas;
- įmonės pozicijas rinkoje;
- įmonę įtakojančią teisinę bazę;
- finansinį lankstumą.

Matyti, jog vidinės reitingavimo sistemos sukūrimas yra sudėtingas dalykas. Pasirinkdamas vidinę reitingų sistemą, bankas turi atsižvelgti į daug su tuo susijusių veiksnių:

- pasirinkti kokias ir kiek kredito rizikos sąvokų įtraukti;
- kokią įvertinimų skalę pasirinkti ir kaip ją interpretuoti.

Reitingavimo sistemos struktūros pasirinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių, tačiau pagrindiniai kriterijai yra šie:

- pirma – santykis tarp banko aptarnaujamų mažų bei didelių įmonių;
- antra – banko kiekybinės sistemos naudojimas kredito rizikos valdymui ir pelningumo analizei.

Bankas taip pat gali nuspręsti suteikti kredito reitingus klientams pagal jų esamą padėtį. Toks reitingavimo būdas vadinamas „Point-in-Time“. [5] Kitas kreditavimo būdas pagal menamą klientų padėtį, esant kritinėms situacijoms. Jis vadinamas „Through-the-Cycle“. Šis būdas įvertina kaip atsilieptų įmonei veiksniai, tokie kaip ekonomikos nuosmukis ir pan.

Reitingavimo agentūros daugiau linkusios remtis „Through-the-Cycle, tuo tarpu didžioji dalis bankų vertina esamą įmonės situaciją, naudodami „Point-in-Time“ metodą.

„Reitingavimo tikslas – susieti kredito reitingus su įsipareigojimų nevykdymo tikimybe, suteikus kreditą atitinkamą reitingą turinčiai įmonei ar institucijai, todėl labai svarbu apibrėžus nuostolių sąvoką, teisingai šiuos rodiklius susieti“. [5]

Pagal G. Kancerevyčių: „Kredito reitingas atspindi emitento sugebėjimą įvykdyti savo įsipareigojimus ir kreditingumą.“ Reitingų agentūros laiko reitingus nuoroda į ateitį apie santykinę riziką, kad skolos emitentas pajėgs ir norės atlikti pilnus ir savalaikius palūkanų bei nominalo mokėjimus. Agentūros nesiekia, kad reitingai suteiktų informaciją apie nemokumo momentą arba absoliutų rizikos lygį, susijusį su atskiru instrumentu, nes absoliutų rizikos lygį įtakoja ekonomikos ciklas ir kiti išoriniai veiksniai. Reitingų agentūros tikisi, kad aukštesnio reitingo emisijų

įsipareigojimų nevykdymas įvyks rečiau negu žemesnių reitingų. Agentūros visada stengiasi įvertinti politinius, ekonominius, kredito ir žaliavinių prekių kainų ciklus, kad vien tik dėl jų nekeistų reitingų. Skirtingų agentūrų reitingai gali skirtis, todėl stambesnės bendrovės stengiasi gauti dviejų ar daugiau reitingo agentūrų duomenis.

3.4. Paskolų registras kaip kredito rizikos valdymo priemonė

Bankai, kurie siekia efektyviai valdyti kredito riziką, nuolatos naudojami paskolų registro duomenimis apie individualius skolininkus ar skolininkų grupes. „Paskolų registras paprastai apibūdinamas kaip centralizuota duomenų apie skolininkus bazė“. [14] Šiuolaikinis paskolų registras nėra tik duomenų bazė, jis atlieka daugybę kitų funkcijų. Jo pagrindinis tikslas – didinti paskolų veiklos skaidrumą ir saugumą.

Paskolų registrai būna valstybiniai ir privatūs. Valstybinis paskolų registras yra sudaromas ir prižiūrimas centrinio banko arba bankų priežiūros institucijos. Jam bankai privalo pateikti duomenis apie skolininkus ir paskolas. Duomenys valstybiniam paskolų registrai teikiami nuolatos, vienodais intervalais, dažniausiai kas mėnesį. Privatus paskolų registras skiriasi nuo valstybinio pagrinde tuo, kad jam duomenys pateikiami savanoriškai. Svarbiausias valstybinio ir privataus paskolų registro skirtumas yra minimalus paskolos, apie kurią turi būti pateikta informacija, dydis. Privatūs paskolų registrai tokio limito paprastai neturi, nes juose kaupiami duomenys daugiausiai apie fiziniams asmenims suteiktas vartojimo ir būsto paskolas. O centrinis bankas, arba bankų priežiūros institucija vertina riziką sistematiškai arba visos rinkos mastu, t.y. ji kaupia duomenis apie didesnes paskolas.

Šalyje paprastai sudaromas tik vienas valstybinis paskolų registras, o privačių gali būti neribojamas skaičius.

Paskolų registruose kaupiama įvairi informacija, kuri svarbi kredito rizikos vertinimui. Ji gali būti teigiama (paskolos dydis, terminas, duomenys apie skolininką, paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonę ir pan.) ir neigiama (įsipareigojimų nevykdymo faktai ir su tuo susijusi informacija).

Privačiame paskolų registre dažniau nei valstybiniame kaupiami tokie juridinių asmenų duomenys kaip mokesčių mokėtojo numeris, paskolos terminas, skolininko adresas, duomenys apie akcininkus ir finansinių ataskaitų duomenys.

Paskolų registre sukaupta informacija naudojama įvairiais tikslais, tačiau trys pagrindinės jų vartotojų grupės yra: bankai, centrinis bankas ir visuomenė.

Centriniai bankai arba bankų priežiūros institucijos, siekiančios užtikrinti bankų stabilumą, paskolų registrus naudoja dviem tikslam. Vienas iš jų – kredito rizikos valdymas. Jie paskolų registru duomenimis gali naudotis ir įgyvendinant pinigų politikos tikslus: suteikiant reitingus, galima nustatyti skolininkus, kurių skolos vertybiniai popieriai priimtini kaip užtikrinimo priemonė vykdant pinigų politikos operacijas.

ES labiausiai išvystytus paskolų registrus turi Prancūzija ir Italija. Naudojantis paskolų registro duomenimis Prancūzijoje netgi sukurtas bankų rizikos vertinimo modelis – SAABA. Lietuvoje valstybinis paskolų registras (PRDB) įsteigtas 1996 metais. Jo naudojimo tikslas – užtikrinti veiksmingą kredito sistemos funkcionavimą, sudaryti bankams sąlygas įvertinti skolininkų patikimumą ir nustatyti nemokumo tikimybę, centralizuotai į duomenų bazę teikiant ir iš duomenų bazės gaunant duomenis apie paskolų ir (ar) finansinių nuomininkų įsipareigojimus ir jų vykdymą.

3.5. Paskolų kokybei vertinti taikomi metodai

Paskolų tikrosios vertės nustatymas – sudėtingas procesas, turintis didžiulę reikšmę efektyviam kredito rizikos valdymui. Siekdami tinkamai valdyti kredito riziką, bankai turėtų tiksliai įvertinti savo paskolų portfelį, kuris ir yra pagrindinis kredito rizikos šaltinis.

Paskolos yra nevienarūšės, todėl jų vertę priprasta nustatyti jas grupuojant, t.y. priskiriant jas vienai ar kitai grupei, atsižvelgiant į jų riziką ir kitas savybes.

- Atliekant kredito rizikos įvertinimą yra analizuojami banko aktyvai, susiję su kredito rizika. Šalia jų, Lietuvoje vartojama ir kita sąvoka – abejotini aktyvai. Jie apibūdinami taip; banko suteiktos paskolos bet kuriems klientams, rezidentams ir nerezidentams, bet kurios nuosavybės formos įmonėms ir fiziniams asmenims, bankams ir finansinėms institucijoms tiek šalyje, tiek užsienyje, už šias paskolas priskaičiuotos palūkanos, jei dėl šių lėšų (paskolų ir palūkanų) grąžinimo kyla abejonių ar bus laikomasi sutartyje numatytų terminų arba pagal tam tikrus nustatytus kriterijus numatoma galima rizika;
- banko nebalansiniai įsipareigojimai (garantijos, laidavimai ir kt.), jei yra požymių, kad bankui gali tekti juos įvykdyti.

Galima išskirti šiuos pagrindinius abejotinių aktyvų (paskolų) grupavimo principus: [9]

1. Paskolos skirstomos į 5 privalomas homogeninių paskolų grupes:
 - 1 grupė - standartinė
 - 2 grupė - galimos rizikos
 - 3 grupė - padidėjusios rizikos
 - 4 grupė - abejotina
 - 5 grupė – nuostolingoji
2. Paskoloms vertinti taikomi du metodai. Paskolų vertinimo ir grupavimo metodas pagal paskolos sumą numatomas individualiai kiekvienai homogeninių paskolų grupei.

Pirmasis paskolų vertinimo metodas – paskolos vertinimas bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius. Pirmiausia, taikant šį metodą, nustatomas specialiųjų atidėjimų poreikis, ir tik po to nustatoma paskolos rizikos grupė.

Antras metodas – paskolos vertinimas individualiai, atsižvelgiant į vertinimo ir grupavimo kriterijus.

Vertinant pagal antrą metodą, dar taikomi privalomi ir papildomi vertinimo ir grupavimo kriterijai. Skirtingose homogeninėse paskolų grupėse privalomi kriterijai skiriasi, o pogrupuose išlieka vienodi. Papildomi kriterijai gali skirtis ir grupėse ir pogrupuose.

Konkrečiai rizikos grupei paskolos priskiriamos pagal rizikos grupės nustatymo procedūrą.

Konkretus specialiųjų atidėjimų poreikis individualiai vertinamoms paskoloms nustatomas atsižvelgiant į paskolos rizikos grupę, užtikrinimo priemonę ir kitus veiksnius.

Bankams vienareikšmiškai nustatyti, kokio dydžio paskola bankui reikšminga, nėra labai paprasta, tačiau logiška vertinimo kriterijus susieti su banko kapitalu, paskolos ir atitinkamo homogeninio paskolų portfelio santykiu bei paskolos ir viso paskolų portfelio santykiu, taip pat paskolos gavėju. Kadangi bankų kapitalas ir paskolų portfeliai skiriasi, tai nustatyti visiems bankams vienodus kriterijus neįmanoma. Jei limitai būtų nustatyti atsižvelgus į didžiausio banko kapitalą, tai mažieji bankai turėtų vertinti 10 kartų mažesnes paskolas. Tokiu būdu beveik viso mažųjų bankų paskolos būtų vertinamos individualiai ir nebūtų pasinaudota dviejų metodų privalumais. Atvirkščiai, jei limitas būtų nustatytas pagal mažuosius bankus, didieji bankai daugelį paskolų vertintų bendrai, o tai irgi būtų nepriimtina. Todėl vertindami prisiimamą riziką, bankai turėtų patys individualiai nuspręsti, kokios paskolos jiems naudingos, ir kokį paskolų vertinimo būdą jiems rinktis.

3.6. Paskolų vertinimas individualiai

Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo šiuos priimtinus metodus, nustatant apytikrą atgautiną paskolos sumą. (BCBS, 1999):

1. Ateities pinigų srautų dabartinės vertės apskaičiavimo metodas. Apskaičiuota apytikrė atgautina paskolos suma rodo pinigų srautus, kuriuos bankai galėtų gauti per likusią paskolos grąžinimo laikotarpį, įvertinus ekonomines sąlygas ir kitus veiksnius. Šis metodas vadinamas rinkos vertės metodu.
2. Įkeisto turto vertės apskaičiavimo metodas, kuris taikomas tada, kai paskolos vertė priklauso nuo užtikrinimo priemonės.
3. Kintamųjų palūkanų normos gali būti vertinamos atsižvelgiant į tokių paskolų rinkos kainą, jei toks vertinimas yra tinkamas.

3.7. Paskolų vertinimas bendrai

Bankai gali patys pasirinkti kokius paskolų vertinimo ir grupavimo metodus jiems taikyti. Vertinant bendrai paskolas, taikomi statistiniai metodai ir modeliai. Tiksliai numatyti konkrečių statistinių metodų ir modelių neįmanoma, nes kai kurie bankai gali taikyti sudėtingus metodus, kai

kurie paprastesnius. Bet svarbiausia, kad gauti rezultatai atitiktų faktinį paskolų kokybės pasikeitimą. Tai pasiekama, jei atsižvelgiama į vidaus ir išorės aplinkos pokyčius, taikoma gana ilga dinaminė eilutė, bendrai vertinamame homogeninių paskolų portfelyje pakankamai daug paskolų ir t.t.

Įvertinus paskolos kokybės pokytį, jis turi būti išreikštas kiekybiškai. Kiekybiškai sumažėjusi paskolos vertė išreiškiama sudarant specialiuosius atidėjimus.

Bankai dažniausiai daro dviejų tipų atidėjimus - specialiuosius ir bendruosius. Kokia jų esmė?

„Specialieji atidėjimai – turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę.“ Kitais žodžiais tariant, tai išlaidų suma, kurių kilmė aiški, tačiau dydis iki tam tikro momentu neaiškus. [8]

Bendrieji atidėjimai – tai sukauptos piniginės lėšos, skirtos galimiems banko nuostoliams sumažinti. Jie siejami ne su konkrečių paskolų jau įvykusi kokybės pasikeitimu, bet su viso paskolų portfelio kokybės pasikeitimu ateityje.

Išlaidų padidėjimas dėl sudarytų specialiųjų atidėjimų akivaizdžiai parodo banko kredito riziką. Ir nors negalima vienareikšmiškai teigti, kad net nuostolingi banko aktyvai yra beviltiški ir niekada nebebus gaunama jokių pajamų, vis dėlto panašių bankų specialiųjų atidėjimų sumų palyginimas yra geras ir akivaizdus kredito rizikos dydžio įvertinimas.

Apskaičiuojant kiekvienos paskolos specialiųjų atidėjimų poreikį atsižvelgiama į paskolos užtikrinimą. Iš paskolos likučio atimama paskolos užtikrinimo priemonės (garantijos, laidavimo, įkeisto turto ir kt.) vertė ar dalis vertės, o gautas skirtumas dauginamas iš atitinkamos grupės specialiųjų atidėjimų normos. Gautas rezultatas ir bus konkrečios paskolos specialiųjų atidėjimų poreikis. Taip pat apskaičiuojami ir specialieji atidėjimai nebalansiniams įsipareigojimams.

Be specialiųjų atidėjimų, kuriuos sudarant nustatoma individualių paskolų tikroji vertė, bankai paprastai sudaro ir bendruosius atidėjimus. Kaip ir specialiųjų atidėjimų, taip ir bendrųjų atidėjimų atveju, tarp šalių nėra vieningos nuomonės, kokio dydžio turėtų būti atidėjimų normos. Dėl to, kad nėra bendros nuomonės tarp šalių, o tuo labiau tarp atskirų bankų, kaip turi būti grupuojamos paskolos bei atidėjimai, labai didelė reikšmė, vertinant bankų paskolų grupavimo rezultatus, tenka laiku ir pakankamam informacijos atskleidimui apie kredito rizikos valdymą bei paskolų kokybę.

4. PASKOLŲ VALDYMO PROCESAI BANKUOSE

4.1. Verslo ryšys su rizika

Vykstant žymiems pasikeitimams ekonomikoje, technologijose, ekologijoje, politikoje veiklos sėkmė priklauso nuo priimamų sprendimų teisingumo. Todėl, galima sakyti, kad visi rinkos dalyviai, priimdami atitinkamus sprendimus, veikia rizikos sąlygomis, esant tikimybei laimėti arba pralaimėti. Nė viena įmonė nėra garantuota, kad jos veikla visą laiką tęstina, kad paslaugos nuolat turės paklausą. Įmonės vadovai, siekdami didesnio pelno, imasi rizikingos veiklos, o nenorintys rizikuoti dažniausiai merdi arba, neišlaikę konkurencijos, bankrutuoja. Bendrai rizika – tai ryžtas veikti, žinant, kad galima tikslo ir nepasiekti. [22] Galima iš anksto priimti sprendimus, mažinančius riziką, tačiau jos išvengti neįmanoma. Be to, rizika skatina ūkinę bei finansinę veiklą.

Kiekvienas komercinė struktūra rinkos sąlygomis siekia gauti pelną. Tačiau pelną įmonė gauna nuolatos rizikuodama, konkuruodama su kitomis firmomis. Rizika yra neatskiriamas bet žmogaus ūkinės veiklos elementas. Rinkos ekonomikoje rizika yra neišvengiama – tai, kas šiandien yra stabilu, rytoj gali pasikeisti. Paklausos ir pasiūlos pokyčiai, konkurencija ir infliacija, daugelis kitų analogiškų procesų nuolat keičia verslo aplinką. Dėl šios kintančios aplinkos verslą pastoviai lydi neapibrėžtumas, prognozuojamų rezultatų neužtikrinimas, rizikingi sprendimai. Neapibrėžta rinkos situacija yra objektyvus rizikingų sprendimų pamatas. Rizikingi sprendimai priimami tiek organizuojant verslą, tiek informuojant įmonės strategiją, tiek pačių vadovų veikloje. Rizikingų sprendimų priėmimą gali sąlygoti konkurentų, tiekėjų veiksmai, vyriausybės sprendimai, visuomenės nuomonės kaita, netiksli informacija ir pan. Vadovai vieniems riziką sukeliantiems veiksniams gali daryti įtaką, kitiems tik iš dalies arba visai negali jų įtakoti. Efektyviai valdyti riziką galima tik išsiaiškinus rizikos priežastis, šaltinius, rizikos rūšis, įvertinus rizikos laipsnį. Tokiu atveju atsiranda galimybė prognozuoti rezultatus, sumažinti neigiamas pasekmes arba pasiekti geresnių rezultatų.

Rinkos mechanizmas skatina pagrįstą ūkinės veiklos dalyvių riziką, nes labiau rizikingi veiksmai brangiau apmokami bei atlyginami rinkoje. Iš kitos pusės, neprotinga rizika gali būti bankroto, prarastos rinkos dalies priežastimi.

Subalansuota įmonės finansų būklė yra sėkmingos veiklos rodiklis, o kartu ir pagrindinė sėkmingos veiklos sąlyga. Nepakankamas dėmesys verslo rizikai ar netinkamas jos valdymas gali padaryti didelius nuostolius, pabloginti finansinę būklę ir finansinius rodiklius. Pirmiausia, gali pradėti trūkti apyvartinių lėšų, imant nevykdyti sutarčių sąlygų, gali atsirasti tiekėjų ir verslo partnerių neigiama reakcija, grėsmė įmonės veiklos tęstinumui ir baigtis įmonės bankrotu. Dėl to tema yra aktuali visiems rinkos dalyviams, nes kiekvienos įmonės tikslas, išskyrus išimtinus tikslus sukelti tyčinį bankrotą, yra kuo geresni veiklos rezultatai ir kuo labiau patenkinti savininkų lūkesčiai.

4.2. Įmonės strateginio valdymo esmė. Finansinių institucijų kredito rizikos mažinimo strategijos.

Dinamiškai kintančioje aplinkoje bei stiprioje konkurencinėje kovoje, įmonės sugeba aktyviau veikti, jeigu moka apsibrėžti tikslus didesnei perspektyvai, parengti veiksmų ir priemonių programas, numatytiems tikslams ir priemonėms įgyvendinti, valdyti strateginius pokyčius. Visa tai apima ir sujungia įmonės strateginio valdymo sistema arba funkcija.

Įmonės strategijos formavimo ir įgyvendinimo procesas yra sudėtingas. Nemažai laiko užima, kol strateginis sprendimas yra parengiamas ir priimamas. Sprendimo priėmimo dalyvauja įvairūs įmonės struktūriniai padaliniai, dalyvauja daug žmonių. Su strateginiu sprendimu susieti ir įmonės išoriniai subjektai: konkurentai, valdžios institucijos ir pan. Įmonės strateginio valdymo funkcija apima ne vieno, bet viso komplekso strateginių sprendimų parengimą ir įgyvendinimą. Todėl išskyla sudėtingos tokių sprendimų suderinimo problemos, kurių sprendimą veikia valdymo ir vadovavimo stilius, organizacinė kultūra, bendras klimatas įmonėje.

Kiekvienos įmonės veiklos rezultatai priklauso nuo priimamų sprendimų visose veiklos srityse vientisumo. Ši subalansuotumą apsprendžia pasirenkamos strategijos įgyvendinimas. **Įmonės strategija – tai:**

- tikslų pasiekimo būdas;
- principų visuma, kuriai vadovaujantis yra priimami sprendimai;
- dažnai tai pasirinkimas iš alternatyvų;
- strategija – tai atsakymas į klausimą kaip?

Strategijos formavimo proceso etapai:

1. aplinkos analizė - specifinės ir bendrosios aplinkos ir čia esančių galimybių bei pavojų nustatymas;
2. vidinių galimybių ir trūkumų analizė;
3. tikslų nustatymas;
4. resursų tikslams pasiekti analizė ir įvertinimas;
5. strateginių plėtros galimybių nustatymas;
6. strateginių plėtros galimybių įvertinimas - tikslų, resursų, galimybių ir aplinkos sąlygų atitikimas;
7. strategijos pasirinkimas.

Kiekvienos įmonės strategijoje turi būti atsakymai į šiuos klausimus:

- **kaip** patenkinti savo ir vartotojų poreikius?
- **kaip** reaguoti į besikeičiančias aplinkos sąlygas?

- **kaip** geriau koncentruotis į naujas galimybes?
- **kaip** išvengti kylančių pavojų?
- **kaip** pasiekti numatytus tikslus?

Kiekvienos įmonės strategijos skiriasi, jos priklauso nuo firmos veiklos, nuo vadybininko sprendimų ir t.t.. Vienos įmonės strategija gali būti orientuota į plėtimąsi, klientų poreikius, aplinkosaugą, nuolatinį gamybos efektyvumo ir technologijos tobulinimą. Kitos firmos gali pagrindinį dėmesį skirti kitiems dalykams, kurie jų veikloje yra svarbiausi.

Galime skirti tris pagrindines finansinių institucijų rizikos mažinimo strategijas: [24]

1. **Rizikos vengimas arba eliminavimas.** Įmonė pasirinkusi tokią rizikos mažinimo strategiją, taiko tokius instrumentus kaip standartų rašymas, diversifikavimas, perdraudimas arba sindikavimas ir stropus rizikos tyrimas. Tokiais būdais įmonė stengiasi apsisaugoti nuo bet kokios nereikalingos rizikos ir prisiimti tik optimalų jos lygį. Tačiau tokia rizikos vengimo politika gali varžyti ir riziką, o tuo pačiu ir mažinti įmonės pelną.
2. **Rizikos perleidimas kitiems dalyviams.** Įmonė taiko rizikos perleidimo kitiems strategiją. Individualūs rinkos dalyviai gali pirkti ar parduoti turimus finansinius produktus, tikslu diversifikuoti ar koncentruoti turimą investicijų portfelį. Jeigu jam tikros rizikos prisiėmimas ir valdymas nėra pelningas, tai geriau jį perleisti kitam verslo dalyviui.
3. **Aktyvus rizikos valdymas.** Įmonė visais būdais stengiasi kaupiti informaciją, atlikti tam tikras veiklas, susijusias su rizika.

Komerciniuose bankuose aktyvus rizikos valdymas yra kritinis sėkmės veiksnys. Bankas kaupia ir valdo nelikvidų kapitalą, kurio vertė nuolat kinta atviroje rinkoje. Tačiau labai svarbu išsiaiškinti, kokiomis priemonėmis bankai siekia rizikos mažinimo, kokius instrumentus taiko, norėdami valdyti riziką. Strateginiame lygmenyje finansinės institucijos pagrindinis tikslas ir yra – rizikos mažinimas. Tam tikslui realizuoti naudojami įvairūs metodai bei modeliai, pavyzdžiui, įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai, kredito pozicijos vertinimo modeliai, portfelio nuostolio modeliai ir kiti.

Taktiniame lygmenyje, finansinių institucijų tikslas – patenkinti kuo daugiau klientų poreikių. Tačiau aklaai pasitikėti jais ir kiekvienam suteikti paskolas, neprotinga. Čia susiduriama su kredito rizika. Kurią reikia įvertinti, norint priimti kokį nors sprendimą, ar tai būtų palankus klientui, ar ne. Taigi, kredito rizikos nustatymui naudojamos įvairios priemonės, kurios identifikuoti, įvertinti, grupuoti paskolas, joms suteikti reitingus. Tam plačiai naudojami standartai, rizikos klasifikavimas, periodinės ataskaitos, reitingavimo sistema, paskolų registras, paskolų portfelio įvertinimo metodai.

Operatyviniame lygmenyje svarbus nenutrūkstamas finansinių institucijų ir klientų bendradarbiavimas. Po to, kai jau bankas įvertina kliento rizikingumą, sudaromos sutartys, kurios reikalauja abiejų pusių laikytis reikalavimų.

4.3. Įmonių kreditas

Kiekviena įmonė, savo prekes ir paslaugas parduodanti atidėdama apmokėjimus, dažnai rizikuoja prarasti pinigus, įgyti skolas negražinančių klientų ir taip patirti nemažus nuostolius. Norėdamos išvengti nepageidaujamo veiklos pasekmių – skolų, tokios įmonės turi pradėti rūpintis savo finansiniais šrautais bei finansinės veiklos efektyvumu viso proceso metu: pradėdant kreditų suteikimu, baigiant atsiradusiomis skolomis.

Kompleksiško prekinų kreditų valdymo privalumai. Įmonės galimybė teikti kreditus yra tiesiogiai susijusi su jos pardavimais bei gaunamu pelnu. Efektyviai valdomi kreditavimo procesai leidžia įmonei parduoti daugiau prekių bei paslaugų, laiku sulaukti atsiskaitymų. Geras kreditų valdymas: [22]

- teigiamai įtakoja įmonės finansinius rezultatus;
- paprastina valdymą;
- palengvina veiklos ir finansinių šrautų planavimą, didina veiklos efektyvumą;
- mažina per skolas patiriamus nuostolius;
- ir kartu didina pelną.

Suteikdama daugiau kreditų įmonė įgyja didesnę klientų pasitikėjimą bei garantuoja sau ilgalaikį bendradarbiavimą.

Kompleksiško prekinų kreditų valdymo esmė. Kompleksiškai valdyti kreditavimo procesą – reiškia ne susirūpinti įmonės veiklos efektyvumu tik susidūrus su negražinamomis skolomis, o vienodą dėmesį skirti tiek kreditų teikimui bei juos gavusiųjų veiklos sekimui, tiek atsiradusiems išsiskolinimams bei susidariusių skolų išieškojimui.

Atsiradus naujam potencialiam klientui, įmonė turi nuspręsti:

- Ar kredituoti potencialų klientą?
- Kokią kredito sumą nustatyti?
- Kokį mokėjimų atidėjimą taikyti?

Įmonei privalu domėtis turimų klientų veikla. Ji turėtų:

- sekti esamo kliento (debitoriaus) veiklos, ypač finansinės, pokyčius;
- atsižvelgiant į debitoriaus būklės pokyčius keisti kreditavimo sąlygas (mažinti ar didinti kredit1, trumpinti arba ilginti, mokėjimo atidėjimo terminus ir pan.).

Jei klientas vėluoja atsiskaityti, įmonė turi imtis veiksmų:

- ignoruoti vėlavimą (jei vėlavimas pagrįdžiamas);

- informuoti/įspėti debitorių apie vėlavimą;
- nutraukti tolimesnį prekių/paslaugų tiekimą.

Atsiradus skoloms, įmonei reikėtų:

- nustatyti skolos gražinimo galimybes bei perspektyvas;
- pasirinkti efektyvesnį kelią skolos sumažinimui.

Kreditų valdymo planas ir atsakomybė. Teisingai valdyti finansinius srautus įmonei gali padėti individualus kreditų valdymo planas, kurį turėtų susidaryti kiekviena prekinius kreditus teikianti įmonė. Ji turi nustatyti, kokio dydžio kreditiniai srautai jai garantuos didžiausius pardavimus bei pelną ir sukurs mažiausiai skolų. Šiame plane turi būti atsakyta į tokius pagrindinius klausimus: [22]

1. Kas bus atsakingas už sprendimą apie tai, kam skirti prekinį kreditą?
2. Kas nustatys suteikiamo prekinio kredito dydį?
3. Kokiais kriterijais remiantis bus priimamas sprendimas kreditą suteikti?
4. Į kokius kriterijus atsižvelgiant bus nustatomas kredito dydis?
5. Kokie bus atsiskaitymo (kredito gražinimo) terminai?
6. Kokie bus vėlavimo sumokėti terminai?
7. Kaip bus elgiamasi su delsiančiu mokėti/skolingu klientu?

Dažnai tik profesionalai gali paruošti tinkamą ir efektyvų individualų kreditų valdymo modelį, kuris periodiškai turi būti peržiūrimas ir adaptuojamas atsižvelgiant į naujus poreikius.

Mažose įmonėse už viską, kas numatoma kreditų valdymo plane būna atsakingas vienas asmuo, dažniausiai vadovas arba pardavimų vadybininkas. Tai nėra gerai. Kai įmonės finansiniais srautais bei skolų gražinimu rūpinasi įmonės vadovas, nukenčia visi jo pagrindiniai darbai. Taigi vadovas turi rūpintis ir įmonės plėtros strategijomis, ir skolomis.

Pagalba iš šalies. Vienas iš didžiausių kreditų valdymo įmonės privalumų – jos turimi išsamūs informaciniai resursai (kreditingumo vertinimo sistemos, skolininkų duomenų bazės, duomenys apie įmonių atsiskaitymus ir kt.). Turėdami naujausius duomenis, tokios bendrovės specialistai kiekviename aptarnaujamos įmonės kreditinės veiklos etape - atsiradus naujam klientui, vėluojant atsiskaitymams, atsiradus skoloms - pasiūlo būdus bei priemones susiklosčiusiai situacijai valdyti, pateikia sprendimus palengvinančią informaciją.

Lengvatiniai kreditai. Mažų ir vidutinių įmonių (MVI) veiklai finansuoti atidarytos lengvatinio kredito linijos iš ES, Pasaulio banko, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Europos investicijų banko bei kitų užsienio valstybių bankų lėšų.

AB Šiaulių bankas kreditinės linijos. [AB Šiaulių bankas](#) ir Europos Tarybos vystymo bankas pasirašė sutartį, pagal kurią Šiaulių bankui suteikta 2,5 mln. EUR kredito linija smulkiąjam ir vidutiniam verslui finansuoti. Kredito linijos lėšomis bus finansuojami mažų ir vidutinių įmonių

investiciniai projektai, kuriuos vykdant numatoma kurti naujas darbo vietas arba jie padės išsaugoti jau esančias darbo vietas, bei bus tęsiamas moterų verslumą skatinančių projektų finansavimas.

Pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos:

paskolos valiuta – EUR;

paskolos dydis – 100 000 EUR;

paskolos terminas – iki 5 metų.

AB Šiaulių bankas kartu su Europos rekonstrukcijos ir plėtros banku vykdo mikro kreditavimo programą, skirtą gamybai, prekybai ar paslaugoms, apyvartinėms lėšoms papildyti bei investiciniams projektams finansuoti.

Pagrindinės paskolų suteikimo sąlygos:

- paskolos valiuta – EUR;
- paskolos dydis – nuo 1 500 iki 30 000 EUR;
- paskolos terminas – iki 3 metų;

Užstatas paskolai gauti – nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai, trečiųjų asmenų garantijos ir laidavimai, reikalavimų, kylančių iš rašytinių sutarčių (kontraktų), teisės ir kita.

Paskolai gauti taikomos supaprastintos ir pagreitintos procedūros:

- nereikia pateikti detalaus verslo plano;
- pateikiama trumpa (vieno lapo) paraiška paskolai gauti;
- ar kreditas bus suteiktas, atsakoma per 3-4 darbo dienas, bankui pateikus reikalingus dokumentus.

2003 m. rugsėjo 24 d. AB Šiaulių bankas pasirašė sutartį su banku HSH Nordbank AG, dėl 3 mln. EUR kreditinės linijos smulkiam ir vidutiniam verslui bei regioniniams projektams finansuoti.

Paskolos skirtos:

- apyvartinėms lėšoms papildyti ar investiciniams projektams finansuoti;
- gamybai, statybai, prekybai ar paslaugoms finansuoti.

Pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos:

- paskolos dydis neribojamas;
- paskolos terminas – iki 3 metų;
- paskolos gražinimo pradžią galima atidėti iki 3 mėn.;
- palūkanų norma nustatoma kiekvienam konkrečiam projektui atskirai.

AB Ūkio bankas kreditinės linijos. AB Ūkio bankas yra pasirašęs finansavimo sutartį su Vokietijos DZ banku. Šios kreditinės linijos lėšos yra skirtos MVĮ investicijoms bei apyvartinėms lėšoms finansuoti.

Pagrindinės paskolos investicijoms suteikimo sąlygos:

- paskola yra skirta įrangai ir transporto priemonėms įsigyti;
- paskolos terminas - 5 metai;
- paskolos dydis - ne mažiau kaip 250 000 EUR;
- ne mažiau kaip 15 proc. projekto vertės turi būti finansuojama įmonės lėšomis;
- palūkanų normos yra sutartinės ir sudaro ne mažiau kaip EURIBOR plus 1,625 proc.

Pagal finansavimo sutartis su Bayerische Hypo und Vereinsbank AG, DZ Bank AG ir Commerzbank AG teikiamos paskolos įrangai įsigyti.

Pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos:

- paskolos terminas nuo 2 iki 5 (Bayerische Hypo und Vereinsbank AG ir DZ Bank AG) arba nuo 3 iki 5 metų (Commerzbank AG);
 - paskolos dydis - ne mažiau nei 500 000 eurų (Bayerische Hypo und Vereinsbank AG ir Commerzbank AG) arba 200 000 eurų (DZ Bank AG);
 - Ne mažiau nei 15 proc. projekto vertės turi būti finansuojama įmonės lėšomis.
- Iš DZ Bank AG kreditinės linijos lėšų įmonė gali gauti paskolą prekėms įsigyti.

Šių paskolų suteikimo sąlygos:

- paskolos terminas - iki 1 metų;
- paskolos dydis neribojamas.

Pagal susitarimą su konkrečia įmone AB Ūkio bankas MVĮ gali finansuoti ir kitomis sąlygomis, nei nurodyta anksčiau.

AB bankas “DnB NORD Lietuva” kreditinė linija. Pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos:

- paskola skirta investiciniams projektams finansuoti;
- paskolos dydis – ne daugiau kaip 250 000 EUR;
- paskolos terminas – iki 7 metų;
- paskolos gražinimo pradžią galima atidėti iki 2 metų.

Įmonės, norinčios gauti paskolas pagal šią kreditinę liniją, turi atitikti tokius reikalavimus:

- darbuotojų skaičius turi būti ne didesnis kaip 250;
- metinė įmonės apyvarta turi neviršyti 40 mln. eurų arba bendras įmonės turtas neturi viršyti 27 mln. EUR ;
- paskolos neteikiamos įmonėms, kurios verčiasi azartiniais lošimais, prekyba nekilnojamu turtu, su pirminėmis žemės ūkio žaliavomis susijusia veikla bei teikia finansines paslaugas.

2003 m. vasario mėn. AB bankas “NORD/ LB Lietuva” pasirašė sutartį su Vokietijos banku “Kreditanstalt fur Wiederaufbau” (KfW) dėl 10 mln. eurų kreditinės linijos MVĮ finansuoti.

AB SEB bankas kreditinė linija. AB SEB bankas teikia paskolas MVĮ projektams pagal ES specialiąją smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo programą. 2002 m. vasario 18 d. AB Vilniaus bankas ir Vokietijos vystymo bankas "Kreditanstalt fur Wiederaufbau" pasirašė 10 mln. EUR paskolos sutartį MVĮ projektams finansuoti.

Įmonės, norinčios gauti paskolas pagal nurodytą programą, turi atitikti šiuos reikalavimus:

- darbuotojų skaičius turi būti ne didesnis kaip 250;
- metinė apyvarta turi būti ne didesnė kaip 40 mln. EUR (138 mln. litų);
- turto vertė turi būti ne didesnė kaip 27 mln. EUR (93 mln. litų);
- paskolos neteikiamos įmonėms, kurios verčiasi azartiniais lošimais, prekyba nekilnojamu turto, su pirminėmis žemės ūkio žaliavomis susijusia veikla bei teikia finansines paslaugas.

Pagrindinės paskolų suteikimo sąlygos:

- lėšos gali būti skiriamos gamybiniam pastatams ir įrangai įsigyti, gamybiniam pastatams rekonstruoti, įrangai atnaujinti ir taisyti, nematerialiajam turtui (patentams, licencijoms) įsigyti, kitoms verslo plėtrai būtinoms išlaidoms finansuoti;
- paskolos dydis - iki 250 000 EUR;
- paskolos terminas – iki 7 metų.

4.4. Įmonių vidinės ir išorinės bankrotą sukeliančios priežastys

Bankrotas – tai nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka. Galima sakyti, kad bankroto pavojus pagrindinių bankroto analizės uždavinių yra nustatyti tas priežastis ir numatyti efektyvias priemones joms pašalinti. Dažniausiai išskiriamos dvi bankroto priežasčių grupės:

- 1) bendra ekonominės priežastys;
- 2) netinkamas vadovavimas įmonei.

Bendraekonominės bankroto priežastys, tai tokios priežastys, kurių negali paveikti įmonių vadovai, nes nuo jų valios jos nepriklauso. Tai įvairūs ekonominiai, socialiniai, teisiniai bei gamtiniai – klimatiniai veiksniai. Svarbiausios iš šios grupės priežasčių yra infliacija, užsienio valiutos kurso svyravimai, įstatyminės bazės nepastovumas, darbo rinkos pokyčiai, mokesčių sistemos pakeitimai, naujų konkurentų atsiradimas, palūkanų normų padidėjimas ir kt. Būtina turėti duomenų apie tai, kokios bendraekonominės priežastys turėjo įtakos įmonės veiklos rezultatams parėjusiais ir ankstesniais metais. [22]

Pagrindinė įmonių bankroto priežasčių grupė laikoma antroji grupė – netinkamas vadovavimas įmonei. Tai priežastys, kurios priklauso nuo įmonės vadovų, jų profesionalumo, iniciatyvos, sugebėjimo vadovauti ir priimti teisingus sprendimus. Iš šios grupės priežasčių didžiausios įtakos turi

nekokybiškas planavimas, netinkamas informacijos rinkimas ir naudojimas, finansinės analizės ir kontrolės ignoravimas, įmonės nesugebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų, neracionalus išteklių naudojimas ir pan. Bankrutuojančių įmonių vadovai, kaip rodo praktika, nesugeba planuoti įmonių veiklos arba net visiškai jos neplanuoja. Jeigu įmonės veikla neplanuojama, vadinasi neįvertinami vidiniai ir išoriniai veiksniai, darantys jai įtaką, nenustatomi pakeitimai, kurios reikėtų padaryti ateityje. Be to, daugelis vadovų nekreipia reikiamo dėmesio į finansinę informaciją. Jei vadovai gauna pasenusią arba pavėluotą informaciją, tai ji negali būti panaudota sprendimams priimti bei blogai finansinei būklei pagerinti. Neigiamą poveikį turi ir nesusisteminta bei perteklinė informacija. Tokią informaciją sunku apibendrinti ir ja remiantis daryti teisingas išvadas. [28]

Praktika rodo, kad bankrotai dažniausiai vyksta tose įmonėse, kuriose tėra labai silpna vidinė kontrolės sistema ir kuriose neatliekama finansinė analizė.

Pavyzdžiui, smulkaus verslo žlugimo pagrindinės priežastys būtų tokios: per mažos pardavimų apimtys, stipri konkurencija, per dideli kaštai, išsiskolinimų susigrąžinimo, atsargų valdymo klaidos, netinkama vieta ir pan.

4.5. Rizikos mažinimo būdai įmonėje

Išskiriami šie rizikos mažinimo būdai:

Diversifikacija – tai lėšų, skirtų investicijoms, paskirstymas tarp įvairių tarpusavyje nesusijusių objektų. Nuostoliai, patirti iš vieno objekto, gali būti padengti pajamomis (pelnu), gautomis iš kitų investuojamų objektų, tuo sumažinant galimus absoliučius nuostolius. [22]

Informacijos prieinamumo išplėtimas. Dėl informuotumo didėjimo atiranda didesnę galimybę realiai prognozuoti laukiamus rezultatus ir tuo mažinti riziką. [22]

Draudimas – tai konkretaus galimo nuostolio draudimo poliso įsigijimas (pirkimas), kas leidžia patyrus nuostolius gauti pajamų. Draudimo polisas paprastai yra lygus laukiamam nuostoliui, taigi šios stabilios draudimo pajamos yra adekvačios su rizika susijusiomis laukiamoms pajamoms. [22]

Lėšų rezervavimas – įmonės nenumatytų išlaidų padengimui, taip pat materialinių atsargų įmonėje sukauptas. [22]

Priemonių, mažinančių riziką, parinkimas labai priklauso nuo to, kokia rizikos rūšis yra draudimo objektas. Paprastai firmos, sudarydamos rezervinį draudimo fondą, vadovaujasi įvairiais kriterijais – vienos firmos formuoja rezervinį draudimo fondą 1 proc. nuo aktyvų vertės, kitos 1-5 proc. nuo pardavimų apimtys arba 3-5 proc. nuo paskirstyto pelno. Maksimaliai galimas fondas yra tokio dydžio, kuris negresia firmos funkcionavimui.

Diversifikacija. Tarptautinių žodžių žodynas tokias šio žodžio, kilusio iš lotyno kalbos, paaiškinimą: 1) įvairi raida, įvairėjimas, 2) įmonių, firmų, susivienijimų gaminamų prekių ar paslaugų

nomenklatūros plėtimas, įvairinimas ir jų pardavimas daugelyje, o ne vienoje iš rinkų. Diversifikacija yra įmonės augimo strategija, kurios įgyvendinimo tikslas – adaptuotis prie pasikeitusių išorinių sąlygų ir užtikrinti ilgalaikį egzistavimą bei pelną. Pagrindiniai diversifikacijos tikslai yra rizikos mažinimas, pelno didinimas, sąlygų sudarymas tolesnei įmonės plėtrai ir auginimui, įmonės ir jos akcijų vertės padidinimas ir kt. [22]

Galima išskirti produkto ir geografinę diversifikaciją. Pirmoji – tai inovatyvi įmonės veikla, išleidžianti naujus produktus ir naudojantis arba nuosava plėtra ir gamyba, arba kitų įmonių ar jų dalių pirkimu naujus produktus ir naudojantis arba nuosava plėtra ir gamyba, arba kitų įmonių ar jų dalių pirkimu, susiliejamu su jomis, licencijų įsigijimų ir pan. Antroji – kai įmonė su turimais produktais ar paslaugomis skverbiasi į naujas rinkas.

Pagal diversifikacijos kryptį skiriama horizontalioji, vertikalioji ir lateralinė (šoninė) diversifikacija. Horizontalioji diversifikacija yra tu atveju, kai naujai pagaminti produktai ar paslaugos turi tarpusavio ryšį su lig šiol gamintais produktais ar paslaugomis. Gamybinės programos keitimas vyksta paliekant iki šiol vyravusį veiklos profilį bei naudojant giminingas technologijas, todėl tarp pradinės ir naujos veiklos sričių išlieka dalykiniai, funkciniai bei gamybiniai ryšiai.

Vertikalioji diversifikacija – tai įmonės gamybinės programos plėtojimas į gylį. Jos motyvai yra patikimo aprūpinimo ištekliais užtikrinimas bei geresnių produkcijos realizavimo galimybių sudarymas, dėl ko įmonė tampa mažiau priklausoma nuo aplinkos.

Lateralinė diversifikacija reiškia įmonės išėjimą už įprasto verslo ribų, t.y. įtraukimą į įmonės gamybinę programą produktų, kurie su turimais neturi jokio dalykinio ryšio.

Draudimas. Verslininkai gali pasirinkti vieną iš kelių draudimo formų. Paprasčiausia – individuali savidrauda. Tai tam tikros pinigų sumos rezervas įmonės sąskaitoje netikėtiems nuostoliams dėl gaisro, stichinių nelaimių ar kitų įvykių. Tai pati brangiausia ir rizikingiausia draudimo forma. Tarkime, įmonės nekilnojamojo ir kilnojamojo turto vertė yra vienas milijonas litų. Per paskutinius penkerius metus įmonėje buvo keli įvykiai, kurių metu patirtų nuostolių dydis neviršijo penkiasdešimt tūkstančių litų. Įmonės vadovas nusprendžia rezervuoti penkiasdešimt tūkstančių litų sumą sąskaitoje nuostoliams padengti, jei atsitiktų įvykis. Privalumas – nereikia mokėti tam tikro dydžio premijos draudimo kompanijai, t.y. ši suma lieka įmonės sąskaitoje. Trūkumas – pinigai yra “iššaldomi”, t.y. jie nedalyvauja gamyboje ir nedidina verslo apyvartumo. Įvykiai įvyksta staiga, padarydami įvairaus dydžio nuostolius. Jei tokioje kiltų gaisras, kuris padarytų, pavyzdžiui šimto tūkstančių litų nuostolį, tai neužtektų rezervuotos sumos atsiradusiems nuostoliams padengti, todėl reikėtų surasti papildomų lėšų parduodant įmonės likvidų turtą ar pasiskolinant pinigų iš banko su palūkanomis. Vadinasi, iš verslo būtų “išimtos” dar didesnės lėšos ir mažinama gamyba. Tačiau tai dar ne pats blogiausias atvejis. Tarkime, įmonės turtas sudega pilnai. Tai reikštų įmonės bankrotą, kadangi

neliktų galimybės atstatyti patirtus nuostolius: bankai pinigų nepaskolintų, nes neliktų užstato, o gamyba sustotų, nes nebūtų kuo gaminti. [22]

Kita draudimo forma – savanoriškasis draudimas, tai draudimo įstatymo ir draudimo įmonės taisyklių pagrindu sudaryta draudimo sutartis tarp draudėjo ir draudiko. Tarkime, aukščiau paminėta įmonė sudaro draudimo sutartį su draudimo bendrove, kuri apdraudžia įmonės kilnojamą ir nekilnojamą turtą maksimalia vieno milijono draudimo suma. Įmonė sumoka draudimo bendrovei tam tikro dydžio (procentinį dydį nuo draudimo sumos) draudimo įmoką (premiją), pavyzdžiui, dešimt tūkstančių litų, t.y. vieną procentą nuo draudimo sumos. Privalumai: įmonė sumokėjo tik penktadalį sumos, kurią būtų „išaldžiusi“ individualios savidraudos atveju. Draudimo įmokos suma įtraukiama į įmonės veiklos sąnaudas. Po draudimo įmokos sumokėjimo įsigalioja draudimo sutartis, kuri garantuoja apdraustoms rizikoms draudimo apsaugą maksimaliai vieno milijono draudimo sumai. Įvykus netikėtam draudiminiam įvykiui, visus įmonės patirtus nuostolius kompensuotų draudimo bendrovė, o įmonė toliau plėtotų verslą be didesnių sutrikimų.

Draudimo rūšys. Taigi, nuo kokių rizikų galima apdrausti įmonės turtą Lietuvoje? Atsakymas – nuo rizikų, galinčių sutrikdyti verslą. Remiantis tarptautine draudimo praktika ir sukaupta informacija, draudimo bendrovės šiandien siūlo platų draudimo rūšių spektrą, kitaip tariant, visas pagrindine draudimo rūšis. Draudžiant įmonės turtą privalu yra apdrausti rizikas nuo ugnies, t.y. nuo gaisro, sproginimo, tame tarpe sprogdinimo ir padegimo. Taip pat galima apdrausti rizikas nuo vandentiekio, kanalizacijos ar šilumos tinklų avarijos, audros ir krušos, žaibo įtrenkimo, trečiųjų asmenų tyčinės veikos, vagystės su įsibrovimu, valdomų skraidymo objektų atsitrenkimo ir kita. Svarbu yra žinoti, kad draudimo apsauga galios tik draudimo liudijime išvardintomis rizikoms. Draudžiamas nekilnojamas turtas gali būti: pastatai, statiniai, želdiniai ir kita. Kilnojamas turtas: įrangą ir įrengimai, prekės, žaliavos, reklaminiai įrengimai, investicijos į patalpų remontą ir t.t. Draudimo įmokos (premijos) dydis priklauso nuo: esamų apsaugos priemonių; turto rūšies; įmonės veiklos pobūdžio; pastato, kuriame yra turtas, statybos pobūdžio ir būklės; anksčiau turėtų nuostolių; aplinkos veiksnių ir t.t. [22]

Kaip viena iš rizikos mažinimo būdų yra ir tinkamo komercinio sandorio sudarymas bei atsiskaitymo būdo pasirinkimas.

5. BUSTO KREDITAVIMAS

5.1. Kreditavimo esmė

Kreditavimas – svarbi ir reikalinga finansinė operacija. Kreditiniai santykiai susiformuoja perskirstant šalyje finansinius išteklius. Laisvų lėšų kaupimas ir jų perskirstymas sudaro galimybę lanksčiai ir efektyviai naudoti ūkyje laikinai laisvas lėšas. Vieni ūkio dalyviai turi santaupų, kurių tam tikrą laiką nenaudoja, o kitiems tuo metu reikalingi papildomi finansiniai ištekliai, nes savų lėšų neužtenka. Kredito sistema daro lėšų judėjimą paprastesniu ir taip kuria papildomą vertę.

Kredito sąvoka įvairių autorių apibūdinama skirtingai. Yra teigiama, kad kreditas – tai pasitikėjimas, kurį kreditorius išreiškia kredito gavėjui tiesiogiai arba netiesiogiai kreditą apibūdina kaip ekonominę kategoriją, išreiškiančią piniginius santykius tarp kreditoriaus ir skolininko. Kiti autoriai kreditą apibūdina kaip komercinį pasitikėjimą bei pinigų skolinimą už palūkanas. [12]

Suteikiant kreditą, tiek vienas asmuo – kreditorius, tiek kitas asmuo – debitorius turi savo ekonominius interesus. Pasitikėjimas kredito sutartyse vaidina tam tikrą vaidmenį, tačiau kreditorius, duodamas kreditą skolininkui, vadovaujasi ne subjektyviu pasitikėjimu, kad skolininkas galės gražinti kreditą, o ekonominiais išskaičiavimais, skola jam bus gražinta su nauda – mokant palūkanas, o skolininkas suinteresuotas skolintis ir tenkinti savo ūkinius finansinius poreikius pagal sutarties sąlygas.

Kreditavimo tikslas – paskirstyti sukauptas lėšas, siekiant maksimalaus efektyvumo tiek kreditoriaus, tiek kredito gavėjo požiūriu. Kreditavimo efektyvumas banko požiūriu suprantamas kaip sugebėjimas parduoti piniginius išteklius brangiau, nei už juos buvo sumokėta. Paskolos palūkanų norma turi kompensuoti ne tik suteikto kredito pinigų vertę, bet ir tos vertės pasikeitimo riziką bei skolininko neįvykdytų įsipareigojimų riziką. Palūkanų už kreditus dydis labiausiai priklauso nuo situacijos rinkoje, kredito rūšies ir apimtys, skolinto kapitalo dydžio, kliento ryšio su banku.

5.2. Būsto kreditų rūšys

Lietuvoje egzistuoja šios būsto kreditų rūšys:

- paprastasis būsto kreditas;
- saugus būsto kreditas;
- elastingas būsto kreditas;
- kaupiamasis būsto kreditas.

Paprastasis būsto kreditas – klientas turi kreditą laiku gražinti, negražinus išieškoma iš įkeisto turto.

Saugus būsto kreditas – pablogėjus kliento finansinei padėčiai ar padidėjus būsto kredito palūkanoms, sudarytos sąlygos užtikrinančios saugų būsto paskolos gražinimą. Kreditą suteikusi institucija suteikia galimybę keisti būsto kredito valiutą, atidėti kredito gražinimo terminą keliems metams, keisti kredito gražinimo grafiką.

Elastingas būsto kreditas – iki 10 metų perpus mažesnės kredito gražinimo įmokos. Naudojantis elastingu būsto kreditu, pirmuosius dešimt (ar penkerius) metus įmokos už kreditą nustatomos lygiomis dalimis tik nuo pusės suteiktos kredito sumos, o likusi kredito suma išdalijama lygiomis dalimis likusiam kredito laikotarpiui. Be to, finansų institucija suteikia galimybę per kiekvienus 5 metus du mėnesius atidėti kredito gražinimą.

Kaupiamasis būsto kreditas – gražinamas visas iš karto, pasibaigus kredito laikotarpiui. Kiekvieną mėnesį klientui reikia mokėti tik kredito palūkanas ir draudimo įmokas. Gyvybės draudimo bendrovė, pasibaigus kredito laikotarpiui, sumokės bankui visą kreditą iš kliento sukauptos gyvybės draudimo įmokų sumos.

Pabrėžtina, kad visą kredito sutarties galiojimo laikotarpį būsto paskolos gavėjui bus užtikrinta draudžiamoji apsauga.

5.3. Paskolos palūkanų normos ir rizikos valdymas

Kreditiniame sandoryje dalyvauja du subjektai: kreditorius (skolintojas) ir skolininkas, abu turintis savo ekonominių interesų. Skolintojas, suteikdamas skolininkui kreditą, turi tikslą gauti naudą palūkanomis. Palūkanų dydis priklauso nuo skolininko patikimumo, jo finansinės būklės, mokumo lygio, nuo skolinamos pinigų sumos, ekonominės padėties valstybėje ir kitų sąlygų. [40]

Palūkanų dydis tiesiogiai susijęs su kreditinės operacijos rizikos lygiu – kuo didesnė rizika, tuo didesnis palūkanų procentas. Kai kyla palūkanų norma, brangsta paskolos būstui pirkti ar jam remontuoti. Būsto kreditus imantys subjektai siekia gauti kreditą mažiausiomis palūkanomis, tačiau būsto kredito metų palūkanų norma priklauso nuo kredito dydžio bei kliento finansinių galimybių įvertinimo.

Palūkanos susideda iš bazinės palūkanų normos ir maržos procento, kuris yra pastovaus dydžio, nustatytas būsto kredito sutartyje. Kreditams JAV doleriais ir EUR taikomos atitinkamai LIBOR ir EURIBOR bazinės palūkanų normos. Kreditams litais taikoma VILIBOR bazinė palūkanų norma.

EURIBOR yra Europos tarpbankinė palūkanų norma. Tai palūkanų normos dydis, už kurį pagrindiniai euro zonos bankai pasiryžę skolinti vieni kitiems.

LIBOR yra Londono tarpbankinė palūkanų norma. Tai yra palūkanų norma indėliams JAV doleriais atitinkamam palūkanų laikotarpiui.

VILIBOR yra Vilniaus tarpbankinė palūkanų norma. Tai yra palūkanų normų, už kurias Lietuvos bankai yra pasiryžę skolinti vieni kitiems, vidurkis. Lietuvos bankas paskelbia VILIBOR kiekvieną darbo dieną.

5 lentelėje matome 2008 m. gruodžio mėn. 01 dieną taikytas bazines palūkanų normas.

5 lentelė. Bazinės palūkanų normos

	3 mėnesiai	6 mėnesiai	12 mėnesių
EURIBOR	3,85	3,90	3,96
USDLIBOR	2,22	2,59	2,77
VILIBOR	8,25	8,78	9,20

Šaltinis: AB SEB bankas.

Pagal palūkanų normos fiksavimo terminus paskolos yra skirstomos į:

- paskolas su fiksuotąja palūkanų norma;
- paskolas su kintamąja palūkanų norma.

Renkantis būsto kreditą su fiksuota palūkanų norma – tam tikram laikotarpiui nustatoma palūkanų norma, kuriai nedaro įtakos palūkanų normos pokyčiai ir ji nekeičiama per visą paskolos terminą be specialaus skolintojo ir skolininko susitarimo. Paprastai palūkanų norma nustatoma laikotarpiams, kurių trukmė – nuo 2 iki 10 metų, nors kartais galimi ir ilgesni laikotarpiai, pvz., 15 metų.

Būsto paskolos su fiksuotomis palūkanomis sutartyje galima numatyti dvi palūkanų normas atskiriems paskolos laikotarpiams.

Klientams, norintiems saugumo ir stabilumo ekonomistai pataria rinktis būsto kreditus su fiksuota palūkanų norma.

Kintama palūkanų norma pirmą kartą nustatoma sudarant kredito sutartį, o vėliau koreguojama priklausomai nuo kliento pasirinkimo kas tris, šešis ar dvylika mėnesių.

Lietuvoje litais išduotų būsto paskolų palūkanų normos perskaičiuojamos atsižvelgiant į kliento pasirinkto laikotarpio VILIBOR. Jeigu būsto paskola išduodama EUR arba JAV doleriais, tai palūkanos siejamos su EURIBOR, LIBOR.

Palūkanų normų rizika atspindi rinkos palūkanų normų pakitimo įtaką banko pelningumui. Ji gali būti apibrėžiama kaip rizika, kad banko grynosios pajamos iš palūkanų sumažės arba taps net neigiamos, jei rinkoje pakis palūkanų norma. Palūkanų normos lemia pinigų paklausa ir pasiūla, o šias veikia įvairūs ekonominiai veiksniai, todėl tiksliai nuspėti palūkanų normų pokyčių niekas negali. Čia susiduriama su pelno ir rizikos santykio problema: jei bankas siekia apsidrausti nuo galimų nuostolių dėl palūkanų normų svyravimo, tai bankas taip pat mažina ir savo galimybes gauti papildomo pelno.

Palūkanų normų rizika išskyla iš nenumatytų, bankui nepalankių palūkanų normų ir maržos pakitimo tais atvejais, kai:

- nesutampa pritrauktų ir išduotų lėšų terminai ir apimtis;
- aktyvinių ir pasyvinių operacijų palūkanų normos nustatomos skirtingais būdais (fiksiuotos, kintamos).

Bankai gali skolinti ir fiksuotomis, ir kintančiomis palūkanomis, todėl visuomet yra koks nors neatitikimas tarp (turto bei įsipareigojimų) fiksuotų ir kintančių palūkanų normų. Jei banke turtas su fiksuotomis palūkanų normomis viršijimas, jis yra jautrus kylančiomis palūkanų normoms; jei viršijami įsipareigojimai su fiksuotomis palūkanų normomis, bankas tampa pažeidžiamas krintant palūkanų normoms. Bankai gali būti: [11]

- „jautrių“ aktyvų, o tai reiškia, kad palūkanoms jautrus turtas perkainojamas greičiau negu palūkanoms jautrūs įsipareigojimai; tuomet palūkanų normos kritimas sumažina grynąjį palūkanų pelną;
- „jautrių“ įsipareigojimų – palūkanoms jautrūs įsipareigojimai perkainojami greičiau negu palūkanoms jautrus; palūkanų normos padidėjimas sumažina grynąjį palūkanų pelną.

Taigi palūkanų normų pokyčiai veikia banko grynąsias palūkanų pajamas bei kitas palūkanoms jautrias pajamas ir operacines išlaidas. Palūkanų normų pokyčiai taip pat veikia banko turto, įsipareigojimų ir užbalansinių pozicijų vertes, kadangi būsimų pinigų srautų dabartinė vertė (kartais ir patys pinigų srautai) kinta kartu su palūkanų normomis.

Palūkanų normos riziką, kurią paprastai patiria bankai, sudaro šios rizikos formos: perkainojimo rizikos, pelningumo kreivės rizikos, pagrindinės ir pasirinkimo rizikos.

Kaip finansinis tarpininkas **perkainojimo riziką** bankas patiria esant neatitikimams tarp banko turto, įsipareigojimų ir užbalansinių pozicijų skirtumo fiksuotomis palūkanų normomis ir jų perkainojimo svyruojančiomis palūkanų normomis. Kai tokie perkainojimo svyruojančiomis palūkanų normomis. Kai tokie perkainojimo neatitikimai yra labai dideli, tai kintant palūkanų normai jie gali paveikti banko pelną ir sukelti nenumatytą jo ekonominės vertės svyravimą. Pavyzdžiui, bankui, kuris suteikė ilgalaikę paskolą už fiksuotas palūkanas iš trumpalaikių depozitų, jei palūkanų norma didėtų, gali grėsti būsimo pelno ir balanso straipsnių vertės sumažėjimas, nes pinigų srautai iš suteiktų paskolų liks pastovūs, o už trumpalaikius depozitus mokėtini pinigų srautai didės. [11]

Dar viena svarbi palūkanų normos rizikos rūšis – **pagrindinė rizika** bankas išskyla iš netobulos uždirbamų ir mokėtinų palūkanų koreliacijos. Kai palūkanų normos kinta, šie skirtumai gali sukelti netikėtus pinigų srautų pokyčius, kurie atsilies turto, įsipareigojimų ir užbalansinių pozicijų vertei. Pavyzdžiui, kai bankas vienerių metų paskolą, kurią perkainuoja kas mėnesį pagal mėnesines (vyriausybės) vekselių palūkanas, formuoja iš vienerių metų depozito, kurį perkainuoja kas mėnesį kas

mėnesį pagal LIBOR palūkanas, iškyla grėsmė, kad dviejų palūkanų normos, pagal kurias yra perkainuojami banko aktyvai ir pasyvai, gali pakisti jam nepalankia kryptimi, o tai vėl mažins pelną ir balanso aktyvų ir pasyvų vertę. Kita vertus, nors pagal terminų atitikimą gali atrodyti, jog balansas yra atsparus palūkanų normos kitimams, tačiau tikroji situacija gali būti kitokia. Indėlių ir paskolų normos gali pasislinkti ne visai sinchroniškai. Bankas gali būti įpareigotas pakeisti savo normą tam tikru procentu centrinio banko įvesto refinansavimo normos bazinės normos atžvilgiu. [11]

Pasirinkimo rizika – papildoma ir vis svarbesnė palūkanų normos rizikos forma – kyla iš banko turimų opcionų (ar kitų pasirinkimo teisę suteikiančių instrumentų) portfelių. [11]

Palūkanų normos rizikos valdymo tikslas – sumažinti neigiamą palūkanų normų svyravimo įtaką banko grynosioms palūkanų pajamoms bei turto, įsipareigojimų ir nebalansinių straipsnių dabatinei vertei. Efektyvus palūkanų normos rizikos valdymas išlaiko šią riziką tokia lygyje, kad nekiltų pavojus banko saugumui ir veiklos stabilumui [11]

Palūkanų normos rizikos valdymui naudojama vidinių limitų sistema, kuri nustato palūkanų normos rizikos ribas ir suteikia galimybę paskirstyti šiuos limitus individualiems portfeliams, veiklos sritims ar padaliniais.

Bankas, valdydamas palūkanų normos riziką, įvertina kintančių rinkos sąlygų įtaką stabiliai banko veiklai. Šis įvertinimas skirtas suteikti informaciją apie sąlygas, kurioms esant banko pozicijos labiausiai pažeidžiamos dėl palūkanų normų kitimo

Galimi rinkos sąlygų kitimo scenarijai apima bendro palūkanų normų lygio, santykio tarp įvairių rinkos palūkanų normų ir jų nepastovumo įvertinimą bei sąlygų, kurioms esant sutrinka normali veikla, įvertinimą.

5.4. Būsto kreditų rizika

Būsto kreditų rinka, labai svarbi šalies socialinės politikos sritis, kurios tikslas – padaryti prieinamą nekilnojamojo turto kaip pagrindinės gyvenamosios vietos paskolų sektorių kiekvienam, reguliarias pajamas turinčiam šalies gyventojui. Pastaraisiais metais kreditai fiziniams asmenims pagal augimo tempus buvo viena iš dinamiškiausiai augančių Lietuvos komercinių bankų turto dalių. Būsto kreditai tapo dominuojančia teikiamų kreditų rūšimi, jos populiarumas dar labiau padidino būsto paskolas teikiančių institucijų konkurenciją ir paskatino naujų būsto kredito rūšių atsiradimą.

Didėjanti kreditų būstui įsigyti koncentracija bankų paskolų portfeliuose, o taip pat dėl kylančių palūkanų normų mažėjantis kai kurių skolininkų mokumas rodo, kad bankų sistemoje auga rizika.

Kredito rizika – skolos ir palūkanų negražinimo rizika, skolininko neapibrėžtumo problema, atsirandanti dėl skolininko negalėjimo įvykdyti savo įsipareigojimų dėl pinigų srautų sutrikimo,

įkeitimo, garantijų ar laidavimo ateities vertės neapibrėžtumo ar skolininko reputacijos praradimo. Visad gali atsitikti taip, kad skolininkas neturės galimybės įvykdyti savo įsipareigojimų gražinti skolą pagal sutartas sąlygas. Tokia situacija gali kilti dėl:

- skolininko negebėjimo, nenumatytų aplinkybių sukurti reikiamus pinigų srautus;
- užstato, garantijų ar laidavimo ateities vertės neapibrėžtumo;
- skolininkui praradus reputaciją.

Paskolų būstui įsigyti rizikai, kaip rodo daugelio šalių ekonominiai tyrimai, didžiausią tiesioginę įtaką daro disponuojamų pajamų ir palūkanų normų pokyčiai. Palūkanų normų rizika iš esmės perkelta namų ūkiams.

Pastebėta, kad paskolą imantis asmuo paprastai nesąmoningai tikisi, kad nei asmeninė, šeimos finansinė padėtis bei poreikiai, nei ekonominė šalies situacija, kainos, kol jis mokės skolą bankui, nesikeis. Ir taip yra turint galvoje, kad, bankų duomenimis, vidutinis laikotarpis, per kurį gyventojai tikisi gražinti paskolą, yra 20–35 metai.

Toks naivus ir nepagrįstas žmonių optimizmas kelia nerimą – dažnai tik pradėjus mokėti įmokas ir palūkanas bankui suvokiama, kokia slegianti paskolos našta. Lietuvoje veikiančių bankų duomenimis teigimu, nemokių gyventojų kol kas nėra daug, tik apie 2 proc. Žmonių gavusių būsto paskolą, susiduria su realiomis jos gražinimo problemomis. Nežiūrint į tai, kad probleminių kreditų skaičius yra nedidelis, svarbu žinoti, kaip galima išvengti arba sumažinti probleminių situacijų atsiradimą. Norint pasiimti didesnę būsto kreditą, būtina įvertinti prisiimamą riziką. Vertėtų paimti paskolą ilgesniam laikui. Daugelis daro klaidą, imdami kreditą trumpam laikotarpiui, taip norima sumokėti mažiau palūkanų, tačiau trumpas kredito gražinimo laikotarpis didina mėnesines įmokas bankui, o tai gali apsunkinti kredito gražinimo galimybes. Geriau imti kreditą ilgesniam laikotarpiui, o esant galimybei gražinti jį anksčiau.

Lietuvos banko duomenimis būsto paskolų augimą 2008 m. turėtų pristabdyti bankų taikomi griežtesni reikalavimai skolininkams bei aktyvumo sumažėjimas nekilnojamojo turto rinkoje.

6. KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS LIETUVOS BANKUOSE

6.1. Paskolos ir paskolų portfelio rizikos valdymas Lietuvos bankuose

Lietuvos bankų praktika valdant paskolos riziką apibendrinta 6 lentelėje. Visi bankai nurodė, kad jų vidaus dokumentuose yra išsamiai aprašytas paskolų teikimo procesas: kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos. Kaip minėta, dažniausiai tokia informacija pateikiama paskolų aprašuose.

3 bankai nurodė, kad vertindami susijusius skolininkus vadovaujasi tik Lietuvos banko reikalavimais, 3 bankuose įvesta sava susijusių skolininkų nustatymo tvarka. Procedūros susijusiems skolininkams nustatyti turėtų būti parengtos kiekviename banke.

6 lentelė. Paskolos rizikos valdymas Lietuvos bankuose

Tyrimo objektas	Respondentų skaičius	
	TAIP	NE
Banko dokumentuose išsamiai aprašytas paskolų teikimo procesas	6	0
Sava susijusių skolininkų vertinimo tvarka	3	3
Paskolas teikiančių darbuotojų materialus skatinimas	6	0
Naujų paslaugų, susijusių su kredito rizika, išankstinis įvertinimas	6	0
Centralizuotas kredito rizikos valdymas	5	1
Vertinamas skolininkų kredito rizikos vertinimo metodų patikimumas	4	2
Sava paskolų grąžinimo užtikrinimo priemonių vertinimo, stebėjimo metodika	6	0
Sava šalies rizikos valdymo metodika	4	2
Šalies rizikos limitų sistema	6	0

Šaltinis: Lietuvos bankas

Visuose bankuose paskolas teikiantys darbuotojai materialiai ar kitaip skatinami, jei per tam tikrą laikotarpį įvykdė planą, t. Y. Suteikė tam tikrą paskolų sumą. 1 bankas nurodė, kad skatinami tik vartojimo paskolas teikiantys darbuotojai, o šių paskolų riziką vertina automatinė sistema. 1 banko teigimu, paskolas teikiantys darbuotojai nevertina skolininkų kredito rizikos, tai atlieka kiti banko darbuotojai. Šių dviejų bankų praktika gali būti laikoma priimtina, tačiau paskolas teikiančių darbuotojų skatinimas paprastai nesuderinamas su gera kredito rizikos valdymo praktika.

Visi bankai nurodė, kad prieš pradėdant teikti naujas su kredito rizika susijusias paslaugas (bankui, banko klientams, ar naujoje bankui rinkoje) apie tai informuojami už kredito rizikos valdymą atsakingi banko organai.

4 bankai nurodė, juose paskolas teikia, administruoja, jų ir paskolos užtikrinimo priemonių riziką vertina (išankstinis ir paskesnis vertinimas) ir veikla, susijusia su probleminėmis paskolomis, užsiima specialūs struktūriniai padaliniai. Sunku pasakyti, ar toks funkcijų skyrimas taikomas visų paskolų rizikos valdymui, ar tik valdant juridiniams asmenims teikiamas paskolas. 2 mažesniuose bankuose veikia ne visi anksčiau išvardyti struktūriniai padaliniai. Išskyrus vieną mažesnę banką, visiems kitiems būdingas centralizuotas kredito rizikos valdymas, t. Y. Dauguma su kredito rizikos valdymu susijusių funkcijų atliekama centrinėje banko buveinėje. 1 banke dauguma, o kitame – dalis kredito rizikos valdymo funkcijų atliekama tiek banko centrinėje buveinėje, tiek ir filialuose.

4 bankai teigė reguliariai vertinantys kredito rizikos vertinimo metodų patikimumą, 2 bankuose toks vertinimas neatliekamas.

Vertindamas paskolos užtikrinimo priemones, stebėdamas jų vertę, kiekvienas bankas taiko paties sukurtą metodiką, nes Lietuvos bankas yra nustatęs tik bendro pobūdžio reikalavimus.

Valdydami šalies riziką, 4 bankai taiko savo nustatytas taisykles, 2 bankai laikosi Lietuvos banko reikalavimų. Tačiau visi bankai nurodė, kad taiko limitų sistemą šalies rizikai valdyti. Nesant šalies rizikos valdymo politikos ar taisyklių, tokia limitų sistema nėra labai veiksminga. Kitaip tariant, nustatyti limitus neužtenka – vidaus dokumentuose būtina aprašyti, kokie šalies rizikos limitai taikomi, kokių tikslų siekiama juos taikant, kokių veiksmų privalu imtis, pažeidus limitus ar prie jų priartėjus, kaip limitai dera su kitomis rizikos valdymo priemonėmis.

Atsakymai į anketos klausimus apie paskolų portfelio rizikos valdymą Lietuvos bankuose apibendrinami 9 lentelėje.

7 lentelė. Paskolų portfelio kredito rizikos valdymas Lietuvos bankuose

Tyrimo objektas	Respondentų skaičius	
	TAIP	NE
Kredito rizikos limitai	6	0
Testavimas nepalankiomis sąlygomis savo iniciatyva	5	1
Vidinis kapitalo paskirstymo modelis	1	5

Šaltinis: Lietuvos bankas

Dauguma bankų taiko įvairius kredito rizikos limitus. Tik vienas bankas nurodė, kad limitų sistema netaikoma paskolų koncentracijos rizikai valdyti. Tikėtina, kad šiame banke limitai taikomi, tik ne paskolų koncentracijos rizikai valdyti.

Testavimą nepalankiomis sąlygomis tiek savo iniciatyva, tiek priežiūros institucijos reikalavimu atlieka 5 bankai. 1 bankas, priskirtinas prie mažųjų bankų grupės, testavimą nepalankiomis sąlygomis atlieka priežiūros institucijos reikalavimu.

Tik vienas matematinis paskolų portfelio rizikos vertinimo modelius taikantis bankas nurodė, kad taiko vidinį kapitalo paskirstymo modelį. Visi kiti bankai vadovaujasi priežiūros institucijos nurodymais.

6.2. Kredito rizikos valdymo tobulinimas Lietuvos bankuose

Apibendrinus aukščiau pateiktus ir išanalizuotus tyrimus, kuriems atlikti buvo apklausti kai kurie Lietuvos bankai ir išoriniai vartotojai, kurie perka ir naudojami Lietuvos bankų siūlomais produktais, nustatyta kad, iškelta šio darbo hipotezė pasitvirtino, kreditinės rizikos valdymas nėra pakankamai išvystytas Lietuvos komerciniuose bankuose.

Tikslinga būtų paminėti, kad vien tik sukurti kredito rizikos valdymo sistemą banke nepakanka. Tokia sistema turi būti veiksminga. Atliekant tyrimą, apžvelgtos tik veiksmingo kredito rizikos valdymo prielaidos, t. y. kiekvieno banko nustatyta kredito rizikos valdymo tvarka. Gali būti, kad bankai kredito riziką valdo geriau, nei rodo jų pateikti atsakymai, tačiau labiau tikėtina, kad banke patvirtinti dokumentai ne visai atitinka gerą praktiką arba jie geri, tačiau jais netinkamai vadovaujasi. Atsakymai į anketos klausimus rodo, kad kredito rizikos valdymas visuose juose vertintinas gerai. Vis dėlto matyti, kad ima skirtis rizikos valdymo praktika užsienio šalių bankų globojamuose ir jų neglobojamuose bankuose: globojami bankai, rengdamiesi kartu su globojančiu banku įgyvendinti naujuosius kapitalo pakankamumo reikalavimus, sparčiai tobulina kredito rizikos valdymo sistemą. Apskritai kredito rizikos valdymą Lietuvos bankuose galima gerinti. Siūlymai, kaip tai padaryti, pateikiami šio darbo išvadose.

Gerinant kredito rizikos valdymą, svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijai. Ekonomiškai stipriausiose šalyse, turinčiose ypač išplėtotus bankų sektorius, tobulinant rizikos valdymą ir kitų sričių veiklą svarbiausią vaidmenį atlieka bankai. Šalims, kurių bankų sektorius tik susikūręs, būdinga priešinga tendencija: priežiūros institucija žengia pirma (reglamentuoja įvairias bankų veiklos sritis), o bankai seka iš paskos (įgyvendina priežiūros institucijos nurodymus ir taip tobulėja). Lietuvoje, kurios negalima priskirti prie pirmaujančių šalių grupės, tobulinant kredito rizikos valdymą ypač svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijai.

IŠVADOS

Apžvelgus kredito rizikas ir jų valdymą, Lietuvos bankų praktiką ir problemas, galima daryti tokias išvadas:

1. Kredito rizika – tai rizika, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui.
2. Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis.
3. Kredito rizikos grupės pagal priežastis:
 - rizika, susijusi su skolininku, garantu, laiduotoju (objektyvi (finansinės galimybės); subjektyvi (reputacija); juridinė);
 - rizika, susijusi su užstatu (likvidumo; konjunktūros; mirties; juridinė);
 - sisteminė rizika;
 - force majeure rizika.
4. Rizikos analizės tikslas – gauti patikimų duomenų efektyvių valdymo sprendimų priėmimui.
5. Kredito rizikos valdymo priemonės sudaro:
 - kreditavimo taisyklės ir tvarka;
 - kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
 - kreditų rizikos limitų sistema;
 - paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai;
 - kredito rizikos valdymas banko padaliniuose;
 - kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.
6. Banko rizikos valdymo organizacinės struktūros gali būti skiriamos dvi dalys:
 - a. Strateginė struktūra – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti;
 - b. Vykdomoji struktūra – tai banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.
7. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą.
8. Išanalizavus Lietuvos bankų informaciją apie kredito įstaigų veiklą Lietuvoje 2008 m. pirmąjį ketvirtį, nustatyta, kad Lietuvos bankų pagrindinę turto dalį sudaro paskolos. Paskolų apimtis

nuolat didėjo ir 2008 m. paskolos sudarė 74 procentus bankų turto. Toks aukštas paskolų lyginamasis svoris palyginti su turtu turėjo teigiamą įtaką banku pelningumui, tačiau kartu tai lemia dominuojantį prisiimamos kredito rizikos vaidmenį.

9. Išanalizavus bankų paskolų portfelį nustatyta, kad labiausiai pakito fiziniams asmenims suteiktų paskolų portfelio augimas: 2008 m. pirmąjį ketvirtį šių paskolų portfelis padidėjo 1,3 mlrd. Lt, t.y. 0,5 mlrd. Lt mažiau nei per tą patį laikotarpį prieš metus. Tačiau dėl mažesnio paskolų portfelio augimo 2008 m. pirmąjį ketvirtį, metinis paskolų portfelio augimo tempas (39,3 proc.) per ketvirtį sumažėjo 5 proc. punktais.
10. Išanalizavus bankų veiklos rizikų apžvalga konkrečiau kredito rizika. 2008 m. sausio 1 d. išankstiniais duomenimis, bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė 62 procentus 2007 m. šalies BVP. Tiek pagal paskolų ir BVP santykio didėjimo tempą, tiek pagal kitus santykinius paskolų portfelio rodiklius, Lietuva vis dar atsilieka nuo kitų Baltijos valstybių. Išankstiniais duomenimis, Latvijoje bankų paskolos, palyginti su BVP, sudarė apie 121,5 procento, o Estijoje – apie 98,9 procento.
11. Atlikus kredito rizikos reikšmės Lietuvos bankams analizę, nustatyta, kad ši rizikos rūšis yra viena iš svarbiausių šalies bankams. Taigi tinkamas kredito rizikos valdymas yra labai reikšmingas Lietuvos komerciniams bankams. Atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu šalies bankai dar labiau sugriežtino kredito išdavimo sąlygas, nors paskolų portfelis bei naujos paslaugos kreditavimo srityje ne mažėja, todėl tinkamas kredito rizikos valdymas ir paskolų kokybės įvertinimas tampa dar aktualesnis.
12. Būsto kreditus teikiančios institucijos yra nusistatę reikalavimus būsto kreditui gauti – amžiaus apribojimai, gaunamų pajamų dygis, sąskaita banke.
13. Didėjanti kreditų būstui įsigyti koncentracija bankų paskolų portfeliuose, o taip pat dėl kylančių palūkanų normų mažėjantis kai kurių skolininkų mokumas rodo, kad bankų sistemoje auga kreditinė rizika.
14. Specialistų įrodyta, jog kiekvienos įmonės efektyvi veikla priklauso nuo pasirinktos strategijos. Svarbu nustatyti teisingus strategijos tikslus įvairiuose lygmenyse, priemones jiems pasiekti. Darbe ištirtos trys rizikos mažinimo strategijos, iš kurių finansinės institucijos turi išsirinkti sau tinkamą: rizikos vengimas, rizikos perleidimas kitiems dalyviams ir aktyvus rizikos valdymas. Daugelis autorių teigia, jog komerciniai bankai renkasi aktyvų rizikos valdymą kaip pagrindinį sėkmės veiksnį.
15. Įvairūs autoriai pateikia šiek tiek skirtingus kredito rizikos apibrėžimus, tačiau jų esmė išlieka visur ta pati - tai yra rizika, susijusi su sandorio šalies nesugebėjimu įvykdyti sutartyje nustatytą įsipareigojimą.

16. Kredito rizika nėra nauja rizikos rūšis. Atvirkščiai, tai viena seniausiai suvoktų rizikų. Jos valdymas perėjo 7 evoliucijos etapus. Nuo etapo „mes skoliname tik geriems klientams“ kredito rizikos valdymas pažengė iki diversifikacijos svarbos supratimo. Tačiau ir šiandien dar nėra visiškai aišku, kaip ją išmatuoti, tiksliai įvertinti. Kredito rizikos valdyme išskiriami keli trūkumai, pavyzdžiui: sunku prognozuoti tikslų paskolų portfelį, nepakanka žinoti vien rizikos kiekybės, čia itin svarbi ir kokybė. Kaip dar vieną trūkumą galėtume išskirti sudėtingą kredito portfelio diversifikaciją ir koreliaciją tarp atskirų kreditų.
17. Mokslininkai kuria įvairius metodus ir modelius, kurie palengvintų kredito rizikos įvertinimą, padėtų ją valdyti. Visų pirma, jie išskiria kredito rizikos sudedamąsias dalis, kurios yra kaip parametrai rizikos vertinime, kitaip sakant kredito rizikos vertinimo modeliai ir skirstomi pagal tai, kokia kredito rizikos sudedamoji dalis yra vertinama. Geriausiai pripažinti įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai, kurie pagrįsti finansinių įmonių ataskaitų duomenimis, rinkos informacija. Jie skirti konkretaus skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei įvertinti. Tačiau ir jie turi trūkumų. Didžiausias – neatsižvelgia į kokybiniu paskolų pokyčius. Kredito pozicijos vertinimo ir portfelio nuostolio modeliai irgi taikomi, bet ne taip plačiai.
18. Kaip viena svarbi priemonė, padedanti bankams nustatyti kredito įsipareigojimų nevykdymo tikimybę, yra reitingavimo sistema. Ji naudojama plačiai ir yra gana patikima. Reitingai gali būti vidiniai ir išoriniai, tačiau vakarų šalys labiau linkusios pasitikėti vidiniais reitingais. Pasaulyje geriausiai žinomos reitingų agentūros laikomos šios: Standard and Poor's, Fitch, Moody's. Jų rezultatai suteikti ūkio subjektams reitingai panašūs, tačiau stambesnės bendrovės stengiasi gauti kelių agentūrų duomenis.
19. Bankai dažnai naudojami paskolų registrų duomenimis, kaip dar viena priemone, kredito rizikai valdyti. Tai yra centralizuota duomenų bazė apie skolininkus. Kiekvienoje šalyje paprastai būna vienas valstybinis paskolų registras ir daug privačių. Labiausiai išvystytus paskolų registrus Europoje turi Prancūzija ir Italija. Lietuva savo paskolų registrą įkūrė 1996 metais, tačiau jis turi dar nemažai trūkumų, tačiau su laiku jis tobulėja.
20. Tam, kad kredito rizikos valdymas būtų efektyvus, svarbu nustatyti paskolų tikrąją vertę. Tam labai padeda paskolų grupavimas ir vertinimas. Paskolos grupuojamos į 5 homogenines grupes. Vertinamos jos gali būti individualiai ir bendrai. Toks grupavimas leidžia bankams greitai gauti patikimą informaciją. Kredito rizikos valdymo tikslas -
21. įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis. Kadangi pagrindinę bankų veiklą sudaro paskolų teikimas, jų sėkmingam teikimui būtina informacija apie klientus, jų kredito riziką.
22. Sukurti kredito rizikos valdymo sistemą dar nepakanka. Svarbi yra ir vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Kredito politikos ir banko

politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas. Galiu teigti, kad iškelta hipotezė patvirtino - kreditinės rizikos valdymas komerciniuose bankuose turi probleminių ir tobulintinių sričių.

PASIŪLYMAI

1. Kad pagerėtų kredito rizikos valdymas, bankai turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją, kuri yra veiksmingo kredito rizikos valdymo pagrindas. Tokį dokumentą turėtų patvirtinti banko stebėtojų taryba.
2. Bankuose turi būti įsteigti rizikos valdymo komitetai. Bent didžiųjų bankų rizikos valdymo komitetuose turėtų būti kredito rizikos pakomitečiai, nes kredito rizika Lietuvos bankams yra pati reikšmingiausia.
3. Steigiant rizikos valdymo komitetą reikėtų aiškiai apibrėžti rizikos valdymo komiteto, paskolų komiteto, aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto funkcijas, jas derinti tarpusavyje ir su struktūrinių padalinių funkcijomis.
4. Kad rizikos valdymo organizacinė struktūra būtų veiksminga, kredito rizikos valdytojais turėtų pateikti ataskaitas apie savo veiklą.
5. Kad banko vidaus dokumentai, reglamentuojantys kredito rizikos valdymą, atitiktų vidaus ir išorės aplinką, jie turėtų būti peržiūrimi ne rečiau kaip kartą per metus.
6. Bankuose turėtų būti aiškiai skiriamos kredito rizikos valdytojų funkcijos.
7. Daugiau dėmesio reikėtų skirti susijusių skolininkų kredito rizikos valdymui.
8. Būtina daugiau dėmesio skirti paskolų portfelio rizikos valdymui. Pavyzdžiui, paskolų portfelio rizikai valdyti vis labiau turėtų būti taikomi kredito rizikos limitai.
9. Svarstyтина galimybė visuomenei atskleisti daugiau informacijos apie kredito rizikos valdymą, nes tai padidintų rinkos discipliną. Šiam tikslui būtų pravartu, kad ES Taryba ir Parlamentas patvirtintu ES Komisijos pasiūlymą dėl naujos vartojamojo kredito direktyvos. Kuri užtikrintu aukštą vartotojų apsaugos lygį, nepriklausomai nuo to, kurioje ES šalyje kreditas gaunamas. Viena iš pasiūlyme numatomų sąlygų – vartotojų teisė per 14 dienų atsisakyti kredito sutarties. Taip pat kredito teikėjai šia direktyva įpareigojami užtikrinti, kad vartotojai, prieš priimdami sprendimą, gautų išsamią informaciją.
10. Skatinant paskolas teikiančius banko darbuotojus, turėtų būti elgiamasi apdairiai.
 - Teikiamų ir suteiktų paskolų rizika turėtų būti vertinama taikant skirtingus modelius.
 - Bankuose turi būti diegiama tinkama kredito rizikos valdymo kultūra, nes be jos veiksmingas kredito rizikos valdymas neįmanomas.
11. Mano nuomone vienas ir pagrindinių pasiūlymu tai Naujos kapitalo pakankamumo sistemos įgyvendinimas. Įgyvendinant 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo bei atsižvelgiant į Europos bankų priežiūros institucijų komiteto naujas rekomendacijas ir Europos Komisijos sudarytos darbo grupės

išaiškinimus, buvo pakoreguotos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos. Pataisos susijusios su tuo, kad pakoreguota: į bankų kapitalo sudėtį įtraukiamos atskiros sudedamosios dalys; rizikos koeficientų nustatymas taikant standartizuotą kredito rizikos vertinimo metodą; įsigytų gautinų sumų vertinimas ir kredito rizikos parametrų nustatymas taikant vidaus reitingais pagrįstą kredito rizikos vertinimo metodą; kredito rizikos mažinimas taikant užtikrinimo priemones; reikalavimai pakeitimo vertybiniais popieriais sandoriams; kapitalo, reikalingo specifinei skolos finansinių priemonių rizikai padengti, poreikio apskaičiavimas; veiklos priskyrimas verslo linijoms siekiant nustatyti kapitalo poreikį operacinei rizikai padengti ir direktyvų reikalavimų taikymo kryptys ES globojančios (patronuojančios) kredito įstaigos grupėje. Siekiant kiekvienu atveju detaliai įvertinti kiekvieno atskiro banko kapitalo dydį ir sudėtį, buvo parengtas Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrųjų nuostatų pakeitimas. Jis nustato, kad bankai gali einamųjų metų nepaskirstytą pelną įskaityti į pirmojo lygio kapitalą tik atskirai įvertinę savo veiklos rezultatus, rizikos valdymo pobūdį ir turto koncentracijos lygį banke. Norint užtikrinti, kad į pirmojo lygio kapitalą įtraukiamas einamųjų metų nepaskirstytasis pelnas yra teisingai nustatytas, jį turi patvirtinti banką audituojanti nepriklausoma audito įmonė, atlikusi banko finansinės atskaitomybės auditą. Toliau įgyvendinant Kapitalo pakankamumo reikalavimus ir siekiant sudaryti sąlygas bankams leisti į apyvartą ir įskaityti į kapitalą neterminuotuosius skolos vertybinius popierius, parengtos Neterminuotųjų skolos vertybinių popierių ir jų įtraukimo į banko kapitalą 41 bendrosios nuostatos. Šiame dokumente detaliau apibrėžtos sąlygos, kurias įvykdžius neterminuotieji skolos vertybiniai popieriai įtraukiami į banko antrojo lygio kapitalą. Taip pat buvo atnaujintos ir patikslintos Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrosios nuostatos. Lietuvos bankas, vykdydamas kredito įstaigų priežiūrą, kiekvienai iš jų pradeda taikyti priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą, todėl kiekviena kredito įstaiga, atsižvelgdama į veiklos mastą ir pobūdį, prisiimamą riziką ir atliekamas operacijas, privalės sukurti ir įdiegti veiksmingą ir funkcionalų mechanizmą vidaus kapitalo poreikiui nustatyti. Viena iš sąlygų kapitalui paskirstyti ir banko veiklos rizikai tinkamai įvertinti yra privalomas banko veiklos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Dokumente išdėstyti testavimo nepalankiausiomis sąlygomis organizavimo ir atlikimo kredito įstaigose pagrindiniai aspektai. Atsižvelgiant į ES naujas direktyvas ir tai, kad subordinuotosios paskolos yra svarbi banko kapitalo sudedamoji dalis, buvo patikslintos Subordinuotųjų paskolų ir jų įtraukimo į banko kapitalą bendrosios nuostatos. Nustatyta, kad paskolos į kapitalą įtraukiamos nominaliaja verte, labiau detalizuoti reikalavimai neterminuotoms subordinuotosioms paskoloms grąžinti, t. y. numatytas 5 m. išankstinio įspėjimo laikotarpis. Taip pat reikalaujama, kad subordinuotosios paskolos negali būti užtikrinamos hipoteka,

reglamentuota subordinuotosios paskolos keitimo į banko akcijas procedūra. Lietuvos bankas, siekdamas galutinai įvertinti komercinių bankų pasirengimą nuo 2008 m. sausio 1 d. taikyti su kapitalo pakankamumo skaičiavimu susijusių naujų teisės aktų reikalavimus ir naujas jam teikiamas finansines ir kapitalo pakankamumo ataskaitas, gruodžio mėn. surengė susitikimus su komercinių bankų atsakingais specialistais. Jų metu išsiaiškinta bankų pažanga kuriant ir diegiant mechanizmą vidaus kapitalo poreikiui nustatyti. Bankų atstovai trumpai apžvelgė diegiamą vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (ICAAP) mechanizmą ir pateikė preliminarius ICAAP rezultatus. Taip pat buvo pristatyti Europos Komisijos 2008 m. programoje numatomi direktyvų 2006/48/EB ir 2006/49/EB pagrindiniai pakeitimai. Per susitikimus visi komerciniai bankai patvirtino, kad yra pasirengę nuo 2008 m. sausio 1 d. taikyti atitinkamus kredito, operacinės ir rinkos rizikos vertinimo metodus. Be to, vyko susitikimai su užsienio bankų filialų vyriausiais buhalteriais: aptarti su apskaita ir atskaitomybe susiję bei metinės finansinės atskaitomybės teikimo klausimai. Bankai, norėdami taikyti pažangiuosius kredito, rinkos ir operacinės rizikos vertinimo metodus, turi gauti priežiūros institucijų leidimą. Atsižvelgdama į tai, metų pabaigoje Lietuvos banko valdyba vienam iš bankų suteikė galimybę taikyti vidaus reitingais pagrįstą kredito rizikos vertinimo metodą nuo 2008 m. sausio 1 d. Tam bankui, įvertinus operacinės rizikos valdymo praktiką, taip pat buvo pasiūlyta galimybė taikyti pažangų operacinės rizikos vertinimo metodą apskaičiuojant kapitalo poreikį operacinei rizikai padengti. atsižvelgdamas į tai, kad Bazelio bankų priežiūros komitetas (BBPK) atnaujino pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus ir įvertinęs bankų priežiūros sparčią plėtrą bei sukauptą tarptautinę patirtį, Lietuvos bankas papildė savo pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus naujais reikalavimais, kad jie atitiktų bankų priežiūros aktualijas. Pagrindinės naujovės susijusios su išskirtiniu dėmesiu rizikos valdymo procesams bankuose. Priežiūros institucijos turi įsitikinti, kad tiek rizikos atskiros rūšys, tiek banko patiriama rizika apskritai yra tinkamai nustatoma, įvertinama ir valdoma. Kartu Lietuvos bankas įvertino, kaip jis pats įgyvendina pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus.

12. 2007 m. JAV prasidėjusi finansinė suirutė didesnės rizikos hipotekos paskolų rinkoje sukėlė didelius neramumus ir netikrumą visoje pasaulio finansų sistemoje.

Dabartinių neramumų priežastis – pernelyg didelis rizikavimas, susijęs su ilgai išlaikytomis žemomis palūkanų normomis ir investuotojų siekiu gauti daug pajamų. Nuo 2001 m. dėl nedidelių palūkanų normų JAV pagausėjo suteikiamų hipotekos paskolų gyvenamajam būstui, todėl staiga išaugo gyvenamųjų namų kainos. Būsto paklausą JAV dar labiau padidino itin laisvas požiūris į skolintojų taikomus kriterijus paskolų gavėjams: didesnės rizikos hipotekos paskolos buvo teikiamos didelės rizikos grupei priklausantiems paskolų gavėjams, kurių

skolinimosi istorija kėlė abejonių arba buvo bloga. Be to, hipotekos paskolų sutartyse buvo numatomos žemos pradinės palūkanų normos (kurios pasibaigus pradiniam laikotarpiui staiga padidėdavo), todėl jos buvo labai patrauklios vartotojams, imantiems naują hipotekos paskolą. Didesnės rizikos hipotekos paskolų rinka smarkiai augo, o kartu intensyvėjo ir vadinamasis hipotekos paskolų pakeitimas vertybiniais popieriais – procesas, kai skoliniojas perduoda kredito riziką investuotojams. Tačiau 2006–2007 m. palūkanų normos pakilo, o namų kainos JAV sumažėjo. Todėl daugelis didesnės rizikos hipotekos paskolas paėmusių skolininkų nebegalėjo kaip anksčiau perfinansuoti savo hipotekos paskolų ir turėjo mokėti gerokai didesnes palūkanas. Dėl to padaugėjo įsipareigojimų neįvykdymo atvejų, ypač didesnės rizikos skolininkų, kuriems šis padidėjimas buvo pernelyg didelis.

JAV didesnės rizikos hipotekos paskolų krizė greitai virto visuotine likvidumo krize. Taip įvyko todėl, kad dėl hipotekos paskolų rizikos pakeitimo vertybiniais popieriais kredito rizika, susijusi su didesnės rizikos hipotekos paskolomis, išplito visame pasaulyje. Kai JAV būsto rinkoje ėmė daugėti nuosavybės teisės atėmimo atvejų, nebuvo žinoma, kur iš tikrųjų atsiranda kredito rizika. Nebuvo galima tiksliai nustatyti rizikos dydžio ir vietos, todėl sumažėjo likvidumas ir padidėjo finansų institucijų netikrumas. Be to, nebuvo kai kurių vertybinių popierių antrinės rinkos, todėl daugelis finansų institucijų turėjo iš naujo įvertinti savo finansinį turtą, o kai kurie bankai savo balansuose turėjo nurašyti dideles sumas. Kilo pavojus, kad dėl netikrumo rinkoje sumažėjus likvidumui gali sumažėti kredito rinka. Taip ir atsitiko JAV rinkoje, tačiau ES kredito rinkos padėtis kol kas pakankamai gera.

Apibendrinus aukščiau išdėstytą medžiagą būtų tikslinga paminėti apie ES politinius sprendimus siekiant įveikti krizę. Prasidėjus suirutei Europos centrinis bankas greitai sureagavo ir ES finansų sistemai suteikė papildomo likvidumo. 2007 m. spalio mėn., bendradarbiaudami su Europos Komisija, ES finansų ministrai vienbalsiai pritarė išvadoms dėl pagrindinių finansinės sistemos trūkumų, kurie buvo nustatyti dabartinės suirutės metu. Vadinamajame Ekonomikos ir finansų tarybos veiksmų plane nurodytos sritys, kurioms bus skirtas pagrindinis dėmesys:

- skaidrumo rinkoje didinimas, pvz., raginant finansų institucijas atskleisti visas savo rizikos pozicijas (įskaitant hipoteka apsaugotus finansinius produktus), teikti pagrindinius su šiomis rinkomis susijusius statistinius duomenis, investuotojams teikti daugiau informacijos ir gerinti jos kokybę;
- finansinės atskaitomybės ir finansinių produktų vertinimo gerinimas, siekiant investuotojams suteikti daugiau išsamios informacijos apie tam tikrus sandorius ir užtikrinti tinkamą turto vertinimą;

- bankininkystės sektoriaus riziką ribojančių taisyklių griežtinimas, pvz., pasiūlant Kapitalo reikalavimų direktyvos (KRD) pakeitimus;
- struktūrinių rinkos klausimų problemų, kaip antai kredito reitingų agentūrų (KRA) vaidmuo ir jų galimos klaidos finansų rinkų suirutės aplinkybėmis.

Greitai įgyvendinus šias rekomendacijas ne tik ilgainiui sustiprės visuotinės finansų sistemos gyvybingumas esant krizei, bet ir bus atkurtas investuotojų pasitikėjimas bei gerinamas pasaulio finansų rinkų veikimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. -Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 272.
2. Adams J. Rizika. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2001.
3. Bagdonas V. Verslo rizika. Vilnius: Saulės vėjas. 1996.
4. Bessis J. Risk management in banking. – West Sussex: John Wiley&Sons. 1998. P. 411.
5. Dziukevičius A., Steckytė L. Reitingavimo sistema kaip rizikos identifikavimo mechanizmas. Vilnius: Verslas, vadyba ir studijos‘2002. 2004. T.1. P.36-38
6. Garškienė A. Verslo rizika. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas. 1997.
7. Gegužis A. Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje. Ekonomika. Mokslo darbai, 2003 (62), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003. P. 63-81.
8. Jasevičienė F., Valionis V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika // Pinigų studijos Nr1. 2003. P. 42
9. Jasevičienė F., Ginotienė R., Stankevičienė V. Bankų rizikos: sisteminis požymis. – V.: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas. 2000. P. 96
10. Jočienė A. Banko kapitalas ir rinkos rizika//Verslas, vadyba ir studijos. 1999. T.1. P. 266-274.
11. Jočienė A. “ Pinigai, bankai, kreditai” / Konspektas.2006. P. 117-120
12. Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.-Vilnius: universiteto leidykla. 2006. P.961. ISBN 9986-19-843-7.
13. Juozaitienė L. Įmonės finansai: analizė ir valdymas.-Šiauliai: Šiaulių universitetas. 2000. P. 177. ISBN 9986-38-198-3-35.
14. Kamienas I. ir Valvonis V. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // Pinigų studijos Nr1. 2004. P.4-6
15. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos. Kaunas: Smaltijos leidykla, 2004.
16. Kvedaraitė V. Įmonės finansų valdymas. – V.: LII, 1997.
17. Kvedaraitė V. Firmos finansinė analizė. – V.: LII, 1997.
18. Laskienė D., Snieška V. Verslo rizikos valdymo esminiai bruožai ir organizacinė struktūra. Tiltai, Priedas, 2003, Nr. 13. Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje. Klaipėda: KU leidykla. 2003. P.250-255.
19. Liučvaitis S. Rizikos valdymas ir jos analizės svarba verslo plėtotei. Verslas, vadyba ir studijos ‘2001. Mokslinės konferencijos, įvykusios Vilniuje, medžiaga. Vilnius: Technika. 2002. T.2. P. 5-11.
20. Lydeka Z., Driligas B. Firmos ekonomikos pagrindai. Vilnius: Pačiolis. 2002.

21. Mackevičius J., Poškaitė D. Įmonių bankroto prognozavimas analizės metodikų tyrimas remiantis finansinių ataskaitų duomenimis. *Ekonomika. Mokslo darbai*, 1999 (49), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999. P. 24-42.
22. Martinkutė R. Verslo rizika. Vilnius: konspektas, 2006. P. 1-38.
23. Mayer T., Duesenberry J., Aliber R., Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius: Alma littera. 1995.
24. Mioldažys I. (2002). Ekonominio kapitalo vieta bankų kredito rizikos vertinimo procese // *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*. Nr. 21, birželio 3 d.
25. Rose P.S. *Money and Capital Markets*. McGraw-Hill, 2003, New York. 654-655 p.
26. Rukuižienė R. Kreditinio portfelio struktūra standartinėje kreditų sistemoje// *Ekonomika ir vadyba: pranešimų medžiaga*. – 1998. – P. 323-327.
27. Rutkauskas A. V. *Finansų rinkos ir institucijos*. Vilnius: „Technika“, 2000. P. 420.
28. Sakalas A., Sanevičienė A. *Įmonės krizių vadyba*. Kaunas: Technologija. 2003
29. Titarenko V., Titarenko J. Likvidumo rizikos valdymo pagrindiniai principai. *Verslas, vadyba ir studijos'98*. Respublikinės konferencijos, vykusios VGTU, medžiaga. Vilnius: Technika. 1999. P. 297-303.
30. Urniežius R. *Rizika*. Vilnius: Mintis, 2001, 111-121 p.
31. Vaškelaitis V. Banko likvidumo garantai// *Diena*. – 1996, geg. 8. – Nr. 106.
32. Vaškelaitis V. Bankų priežiūra: laiko patikrinta patirtis // *Lietuvos aidas*. – 1996, birž. 19. – Nr. 119, - P. 13.
33. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Personalinės įmonės “Lietuvos bankas” redakcija. 2003. P. 363.
34. Finansinė rizika// <http://www.fmmc.lt/skola/p5-1.htm#pav7>; prisijungimo laikas 2008-09-27
35. Paskolų ir indėlių paskirstymas pagal likučius ir apskritis 2007 m. III ketv.pabaigoje// <http://www.lba.lt/index.php/lt/30365/>; prisijungimo laikas 2008-09-27
36. Finansų rinkos vystymasis:bankų sistema// <http://finansai.tripod.com/bankusistema.htm>; prisijungimo laikas 2008-09-27
37. *Ekonomika*// <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/73407>; prisijungimo laikas 2008-09-27
38. Rizikos valdymas – kas tai?// <http://www.fmmc.lt/skola/p5-1.htm> prisijungimo laikas 2008-09-27
39. Kredito įstaigų veikla (apžvalgos) 2008 m. II ketvirtis <http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla.htm> prisijungimo laikas 2008-10-21

Gaidukevič M. Kredito rizika ir valdymas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. R. Urniežius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2008. - 100 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta kredito rizikos valdymo praktika, problemos ir pateikti siūlymai toms problemoms spręsti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tyriama rizikos ir neapibrėžtumo samprata, pateikiama rizikos sąvoka, analizuojami rizika sukeliantys veiksmi, rizikos analizės esmė bei rizikos klasifikacija. Antroje dalyje nagrinėjama finansinių institucijų kredito rizika, kreditinės rizikos įvertinimas, rizikos rūšys, kurios įtakoja kredito riziką bei kreditinės rizikos valdymą bei jos sistemą. Trečioje ir ketvirtoje dalyje nagrinėjami paskolų valdymo procesai ir kredito rizikos valdymas Lietuvos bankuose. Penktoje dalyje aptariame busto kreditavimą ir jo esmę, būsto kredito rūšys bei būsto kredito riziką.

Pagrindiniai žodžiai: rizika, kredito rizika, kredito rizikos valdymas.

Gaidukevič M. Credit risk and control/ Thesis of Finance markets master. Leader - docent doctor R. Urniežius. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2008. – 100 p.

ANNOTATION

Master's thesis analyzes and evaluates the practice of credit risk management, problems and it presents offers to solve these problems. Part one of the thesis explores the conception of risk and indeterminacy in theoretical aspect, presents the concept of risk and analyzes the actions, evoking risk, the essence of risk analysis as well as risk classification. Part two analyzes credit risk of financial institutions, credit risk assessment, types of risk, having impact on credit risk as well as credit risk management and its system. Part three and part four analyzes the processes of loan management and credit risk management at Lithuanian banks. Part five describes home crediting and its matter, types of home crediting and home credit risk.

Key terms: risk, credit risk, credit risk management.

Gaidukevič M. Kredito rizika ir valdymas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. R. Urniežius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2008. - 100 p.

SANTRAUKA

Kredito rizikos ir valdymo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, todėl kad bankai – vieni iš svarbiausių ekonominės veiklos dalyvių, kadangi jie kaupia lėšas priimdami indėlius ir skolina pinigų juridiniams ir fiziniams asmenims. Bankų pajamas užtikrina paskolos, kituose bankuose laikomi indėliai, vertybiniai popieriai ir kitas turtas. Paskolos sudaro apie 60 % bankų turto, todėl pati reikšmingiausia komerciniams bankams yra kreditinė rizika, nes paskolų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį. Kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. Todėl ir kredito rizikos valdymo aktualumas yra akivaizdus. Deja, Lietuvos mokslinėje literatūroje kreditinei rizikai skiriama santykinai mažai dėmesio. Daugelis autorių aptaria arba visas rizikos rūšis, jų valdymą, tačiau nepakankamai išsamiai, arba didesnę dėmesį skiria kitoms rizikos rūšims, tačiau ne kredito rizikai. Todėl neabejotina tiek šio darbo praktinė nauda, tiek ir naujumas. Šio darbo objektas – kreditinė rizika Lietuvos komerciniuose bankuose. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti kreditinės rizikos valdymo praktiką, problemas ir pateikti siūlymus toms problemoms spręsti. Darbo hipotezė – kreditinės rizikos valdymas nėra pakankamai išvystytas Lietuvos komerciniuose bankuose. Siekiant keliamo tikslo buvo sprendžiami tokie uždaviniai: apibūdinti kreditinę riziką ir jos rūšis, apibrėžti, kokiomis priemonėmis valdoma rizika ir apžvelgti kredito rizikos valdymo sistemą, pagrįsti kredito rizikos valdymo aktualumą Lietuvos bankams, išanalizuoti Lietuvos bankų kredito rizikos valdymo praktiką ir problemas, pasiūlyti būdus kredito rizikos valdymui Lietuvos bankuose gerinimui.

Atliekant tyrimą buvo taikomi šie metodai: šalies ir užsienio mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė. Raštu pateikta atlikta viena iš tyrimo duomenų analizė. Buvo tiriami pagrindiniai paskolų sistemos veikimo principai ir paskolas teikiančių institucijų veiklą, taip pat panaudota Lietuvos komercinių bankų ir kitų kreditavimo institucijų internete skelbiama informacija. Darbe išanalizuoti ekonomistų straipsniai, tiesiogiai susiję su analizuojama tema, taip pat panaudoti duomenys iš Lietuvos banko oficialių tyrimų.

Atlikus sprendžiamų uždavinių analizę, padarytos šios svarbiausios išvados:

- Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis.
- Rizikos analizės tikslas – gauti patikimų duomenų efektyvių valdymo sprendimų priėmimui.
- Atlikus kredito rizikos reikšmės Lietuvos bankams analizę, nustatyta, kad ši rizikos rūšis yra viena iš svarbiausių šalies bankams. Taigi tinkamas kredito rizikos valdymas yra labai

reikšmingas Lietuvos komerciniams bankams. Atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu šalies bankai dar labiau sugriežtino kredito išdavimo sąlygas, nors paskolų portfelis bei naujos paslaugos kreditavimo srityje ne mažėja, todėl tinkamas kredito rizikos valdymas ir paskolų kokybės įvertinimas tampa dar aktualesnis.

- Kredito rizika nėra nauja rizikos rūšis. Atvirkščiai, tai viena seniausiai suvoktų rizikų. Jos valdymas perėjo 7 evoliucijos etapus. Nuo etapo „mes skoliname tik geriems klientams“ kredito rizikos valdymas pažengė iki diversifikacijos svarbos supratimo. Tačiau ir šiandien dar nėra visiškai aišku, kaip ją išmatuoti, tiksliai įvertinti. Kredito rizikos valdyme išskiriami keli trūkumai, pavyzdžiui: sunku prognozuoti tikslų paskolų portfelį, nepakanka žinoti vien rizikos kiekybės, čia itin svarbi ir kokybė. Kaip dar vieną trūkumą galėtume išskirti sudėtingą kredito portfelio diversifikaciją ir koreliaciją tarp atskirų kreditų.
- Sukurti kredito rizikos valdymo sistemą dar nepakanka. Svarbi yra ir vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Kredito politikos ir banko politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas.

SUMMARY

Gaidukevič M. Credit risk and control/ Thesis of Finance markets master. Leader- docent doctor R. Urniežius. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2008. - 100 p.

The theme of the master's thesis of credit risk is actual because banks are one of the most important participants in the economical activities, because they accumulate funds accepting deposits and borrow money to legal and natural people. The income of banks is assured by loans, deposits, kept at the other banks, securities and other assets. Loans form approximately 60 % of the bank assets, therefore credit risk is mostly important for commercial banks, because loans portfolio form the biggest part of the banks actives. Credit risk means that a client will not fulfil his obligations to the bank. Therefore, the actuality of credit risk management is evident. However, relatively low attention is paid at the credit risk in Lithuanian non-fiction literature. Many authors discuss either all the types of risk, their management, however in insufficient detail, or a higher attention is paid at the other types of risk, but not the credit risk. Therefore, this thesis is valuable not only because of its practice, but also by its originality. Therefore, practical use as well as originality of this thesis is obvious. The subject of this thesis is credit risk at Lithuanian commercial banks. The key objective of this thesis is to analyze credit risk management practice, problems and provide with the offers to solve these problems. The hypothesis of this thesis is that credit risk management has not been developed sufficiently at Lithuanian commercial banks. To seek a raised aim the following objectives were solved: to define credit risk and its types, determine the means of risk management and overlook at credit risk management system, substantiate the actuality of credit risk management for Lithuanian banks, analyze the practice and problems of credit risk management at Lithuanian banks, offer the ways how to improve credit risk management at Lithuanian banks.

The following methods have been applied during research: analysis of Lithuanian and foreign non-fiction literature, analysis of statistical data. Data analysis of one research has been presented in written form. The main principles of the loan system operation and the activities of institutions, issuing loans, were researched. Information, published at the websites of the Lithuanian commercial banks and other crediting institutions was also used. The articles of the economists, directly related to the analyzed theme, were also analyzed in the thesis. Data from official research of the Lithuanian bank were also used.

After analysis of pending problems, the following conclusions have been made:

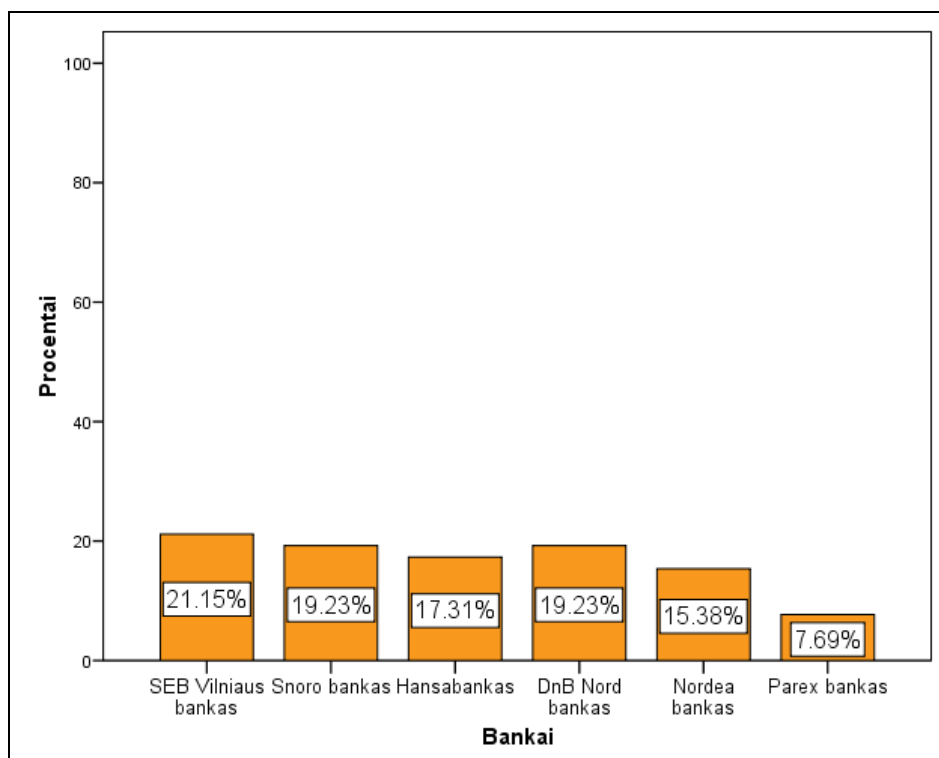
- The aim of credit risk management is to assess the appearance of possible loss, foresee their extent, present information to the management of the bank to improve the situation.

- The aim of credit analysis to get reliable information for effective management solutions adoption.
- After analysis of credit risk importance at Lithuanian commercial banks, it was determined that this type of risk is one of the most important ones at the banks of Lithuania. Therefore a proper credit risk management is very important at Lithuanian commercial banks. Taking into consideration the fact, that recently the banks of the country made the terms of credit issue stricter, though loans portfolio and new services in crediting field are not decreasing, therefore proper credit risk management and loans quality assessment become even more actual.
- Credit risk is not a new type of risk. On the contrary, it is one of the risks, which had been perceived long ago. Its management went through 7 evolution stages. Credit risk management went from the stage „we borrow only to good customers“ to understanding the importance of diversification. However, today it is not clear yet how to measure and assess it exactly. Several shortages have been distinguished in credit risk management, e.g.: it is difficult to forecast the exact loans portfolio, it is not sufficient to know only the quantity of risk, quality is especially important here. We can distinguish complicated diversification of a credit portfolio as well as correlation between different credits as one more shortage.
- It is not sufficient to establish credit risk management system. So-called risk management culture, i.e. values, convictions and proprieties, is also important. Inadequacy of credit policy and bank policy can be raised not only by inefficiency of control procedures, inadequacy of credit risk management system for present situation, but as well as by application of the means, which can stimulate employees to perform actions, contradictory to the bank policy, shortages of crediting culture and its ignorance.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

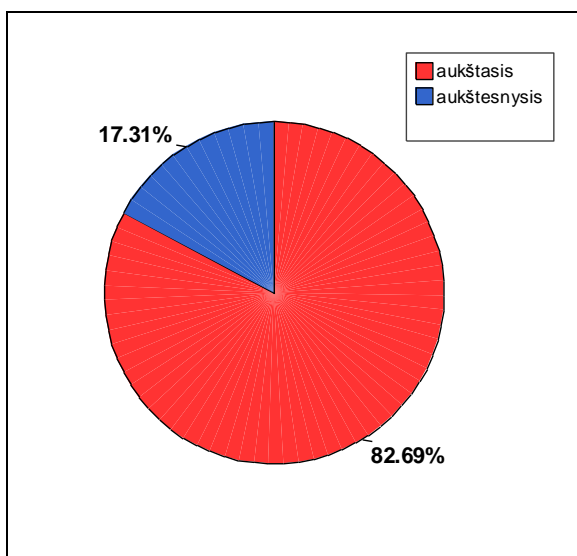
Atliktas siekiant ištirti kredito rizikos valdymą buvo atlikta fizinių asmenų apklausa. Tyrimo tikslas – ištirti pavienių kreditų rizikos valdymo aspektus. Į klausimyną atsakė 52 respondentai. Buvo ištirta tikslinė grupė žmonių – išoriniai vartotojai, kurie naudojami Lietuvos bankų teikiamais produktais. Tyrimo metodai – anketinė apklausa ir aprašomoji statistinė duomenų analizė, atlikta naudojant programą SPSS 15.0.

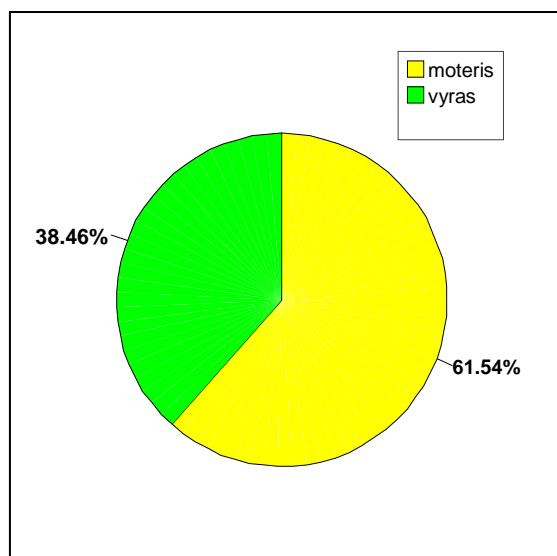
1 paveikslas. Darbuotojų skaičius įvairiuose bankuose procentais.

Lytis: 32 moterys ir 20 vyrų. Amžius: 23-60 metų, vidurkis – 40,13 metai, moda – 38 metai.

Išsilavinimas: 43-ų aukštasis ir 9-ių aukštesnysis (žr. 2-3 pav.).

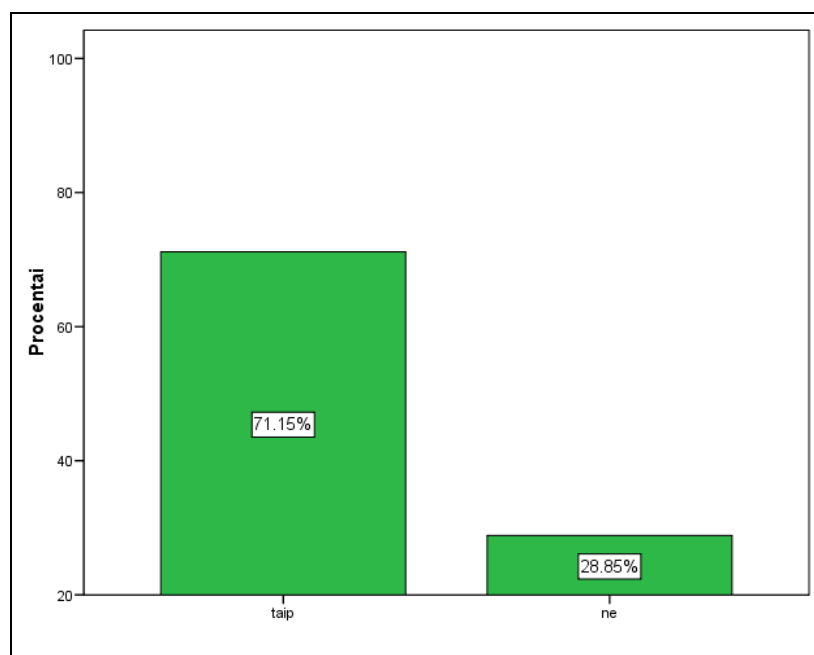

2 paveikslas. Respondentų lytis proc.

3 paveikslas. Respondentų išsilavinimas proc.

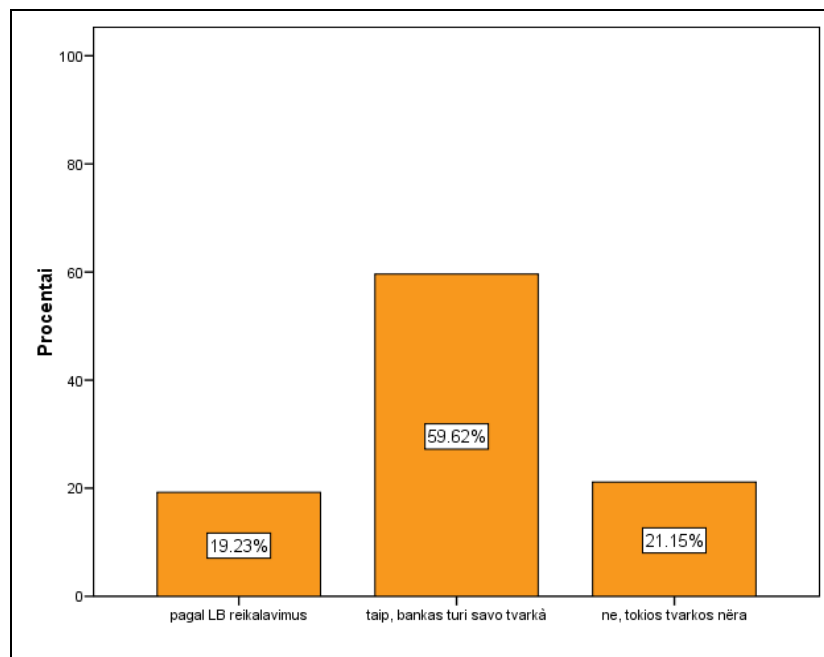
Į klausimą Ar banke atitinkamuose dokumentuose yra išsamiai aprašytas kreditų teikimo procesas? (žr. 4 pav.)

4 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Iš diagramos matyti, kad kiek daugiau nei trečdalis (71,15 proc.) respondentų pasisakė, kad banke yra aprašytas kreditų teikimo procesas, likusieji (28,85 proc.) – neigiamai atsakė į šį klausimą.

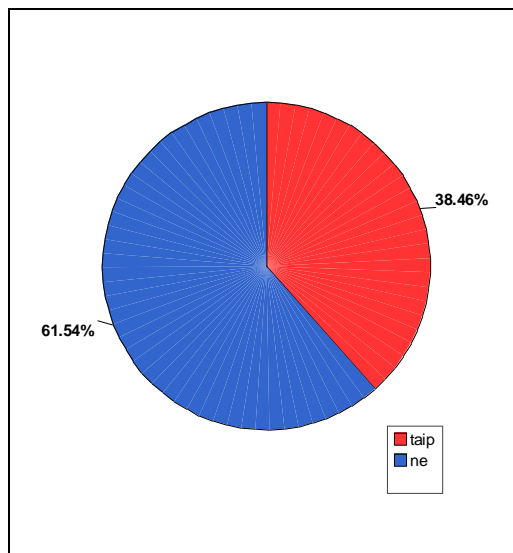
Į klausimą ar banke numatyta savita tvarka, pagal kurią nustatomi tarpusavyje susiję skolininkai (žr. 5 pav.) ?

5 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Daugiau nei pusė (59,62 proc.) respondentų pasisakė, kad jų bankas turi savo tvarką, daugiau nei penktadalis (21,15 proc.) atsakė, kad tokios tvarkos nėra jų banke ir 19,23 proc. respondentų bankuose skolininkai nustatomi pagal Lietuvos banko reikalavimus.

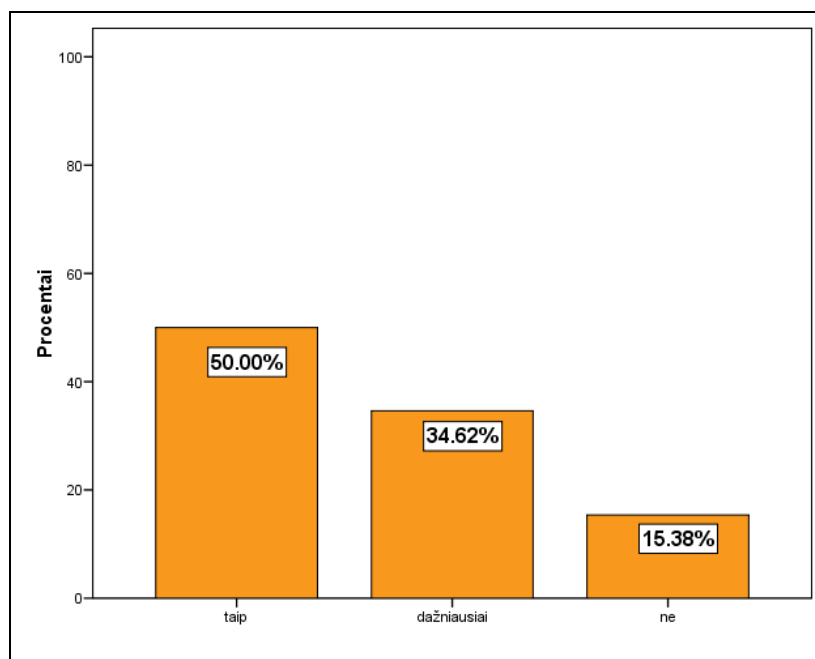
Į klausimą Ar kreditus teikiantys asmenys yra materialiai ar kaip kitaip papildomai skatinami už tai, jog per tam tikrą laikotarpį suteikė tam tikrą kreditų sumą (žr. 6 pav.)?

6 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

61,54 proc. respondentų teigė, kad jie nėra papildomai skatinami už tai jog per tam tikrą laikotarpį suteikė tam tikrą kreditų sumą, likusieji – 38,46 proc. respondentų teigė, jog yra skatinami.

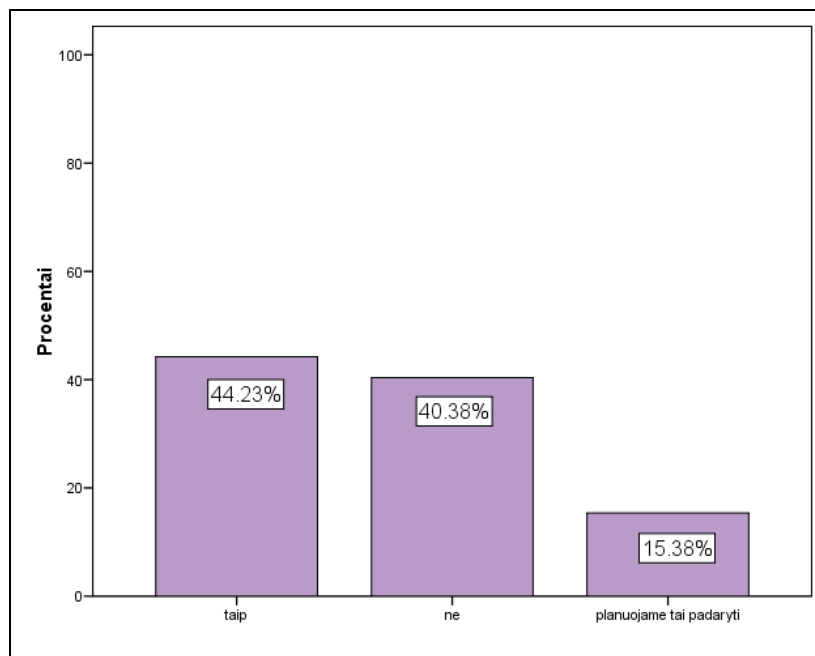
Į klausimą ar prieš pradėdant teikti naujas paslaugas, susijusias su kredito rizika, apie tai pateikiama informacija banko organams (žr. 7 pav.)?

7 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Lygiai pusė tyrime dalyvavusių respondentų teigė, jog prieš pradėdant teikti naujas paslaugas susijusias su kredito rizika, apie tai yra pateikiama informacija banko organams, tik 15,38 proc. – nėra pateikiama jokia informacija.

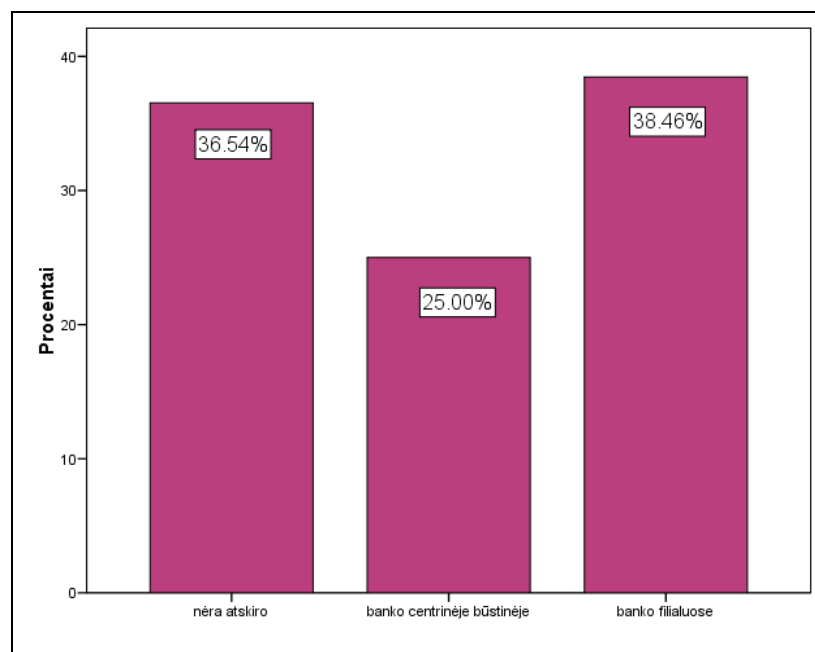
Į klausimą ar banke pavirtinta kreditų palūkanų normos nustatymo metodika, pagal kurią palūkanų norma nustatoma atsižvelgiant į kredito riziką (žr. 8 pav.)?

8 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

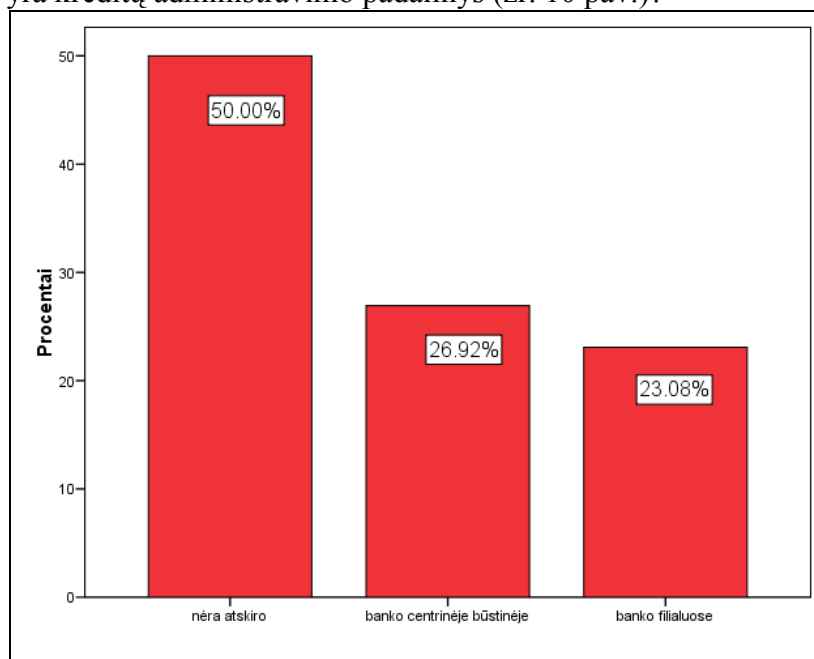
Iš diagramos matyti, kad 44,23 proc. respondentų pasisakė, kad palūkanų norma jų banke yra nustatoma atsižvelgiant į kredito riziką ir 40,38 proc. pasisakė, jog nesvarbu.

Į klausimą ar banke yra kreditų suteikimo padalinys (žr. 9 pav.)?

9 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

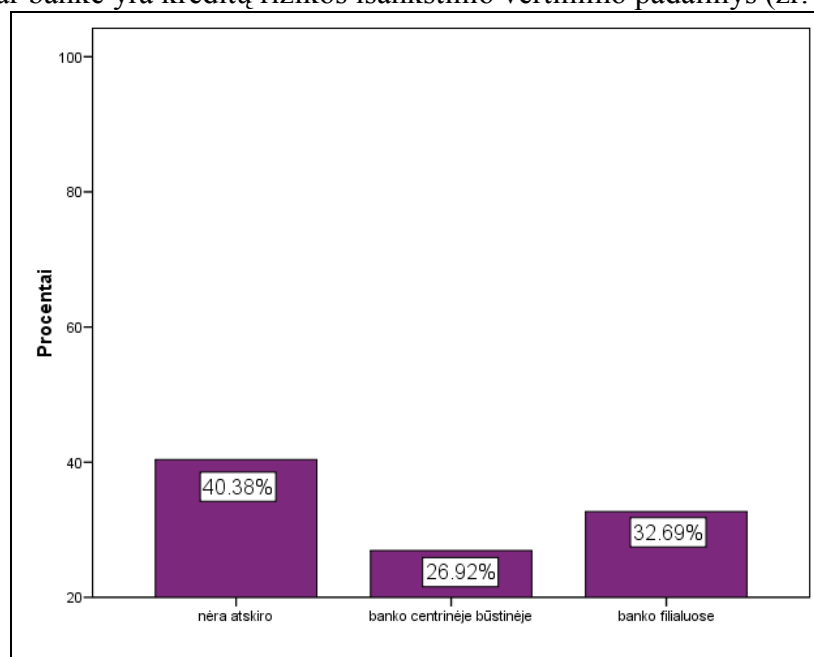
38,46 proc. respondentų pasisakė, kad kreditų suteikimo padalinys yra atskiruose banko filialuose ir ketvirtadalis respondentų (25 proc.) – banko centrinėje būstinėje. Tačiau daugiau nei trečdalis darbuotojų (36,54 proc.) pasisakė, kad jų banke nėra atskiro kreditų suteikimo padalinio. Į klausimą ar banke yra kreditų administravimo padalinys (žr. 10 pav.)?

10 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Pusė respondentų teigė, kad jų banke yra kreditų administravimo padalinys. Likusieji, t.y. 26,92 proc. teigė, kad yra banko centrinėje būstinėje ir 23,08 proc. – banko filialuose.

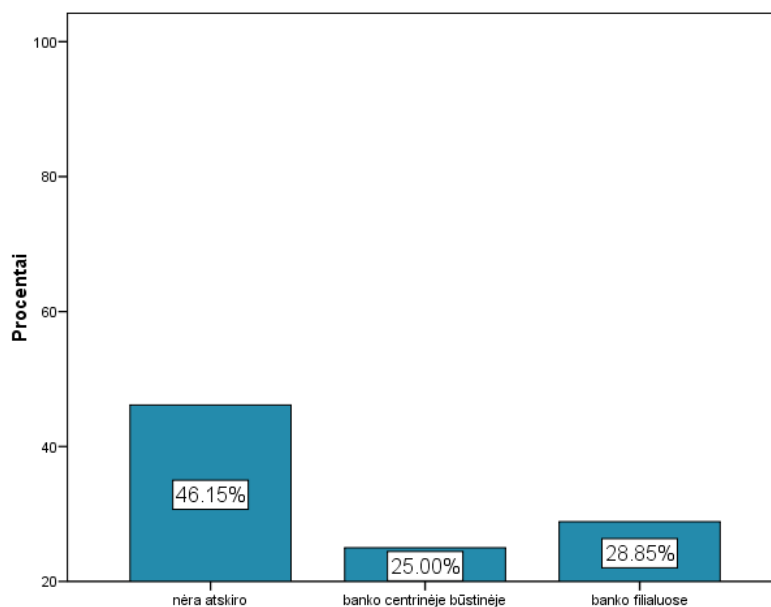
Į klausimą ar banke yra kreditų rizikos išankstinio vertinimo padalinys (žr. 11 pav.)?

11 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Iš diagramos matyti, kad 40,38 proc. respondentų pasisakė, jog jų banke nėra atskiro kreditų rizikos išankstinio vertinimo padalinio, 32,69 proc. – kad toks padalinys yra banko filialuose ir 26,92 proc. – banko centrinėje būstinėje.

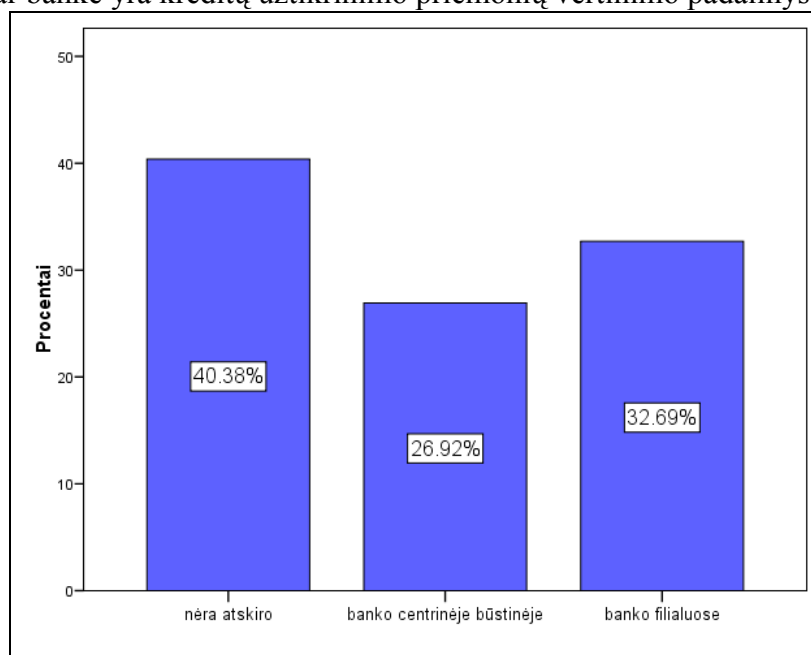
Į klausimą Ar banke yra kreditų rizikos paskesnio vertinimo padalinys (žr. 12 pav.)?

12 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Daugiausia respondentų (46,15 proc.) pasisakė, kad jų banke nėra ir kreditų rizikos paskesnio vertinimo padalinio. 28,85 proc. sutiko, kad toks padalinys yra banko filialuose ir ketvirtadalis respondentų – banko centrinėje būstinėje.

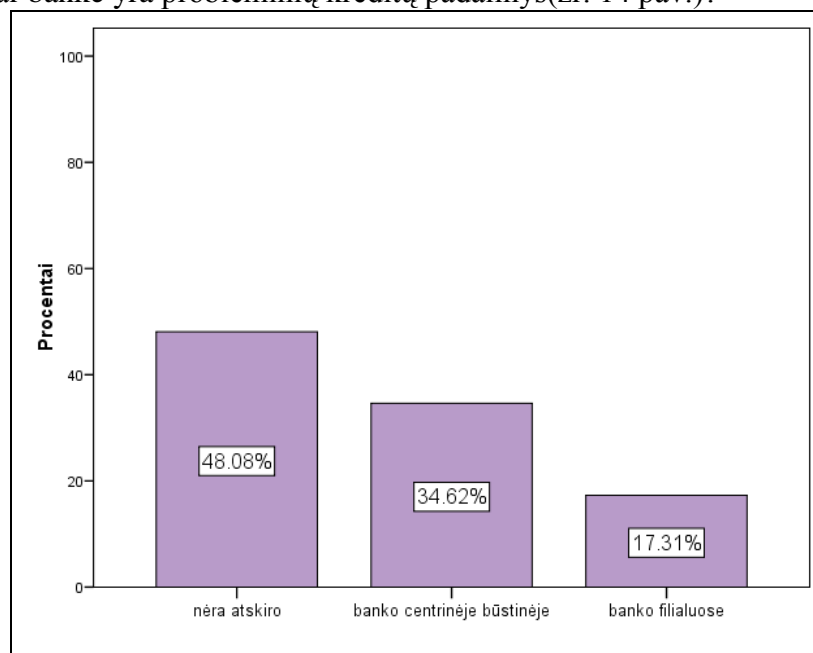
Į klausimą ar banke yra kreditų užtikrinimo priemonių vertinimo padalinys (žr. 13 pav.)?

13 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

40,38 proc. respondentų teigė, kad jų banke nėra atskiro kreditų užtikrinimo priemonių vertinimo padalinio, 32,69 proc. – banko filialuose, o likusieji – banko centrinėje būstinėje.

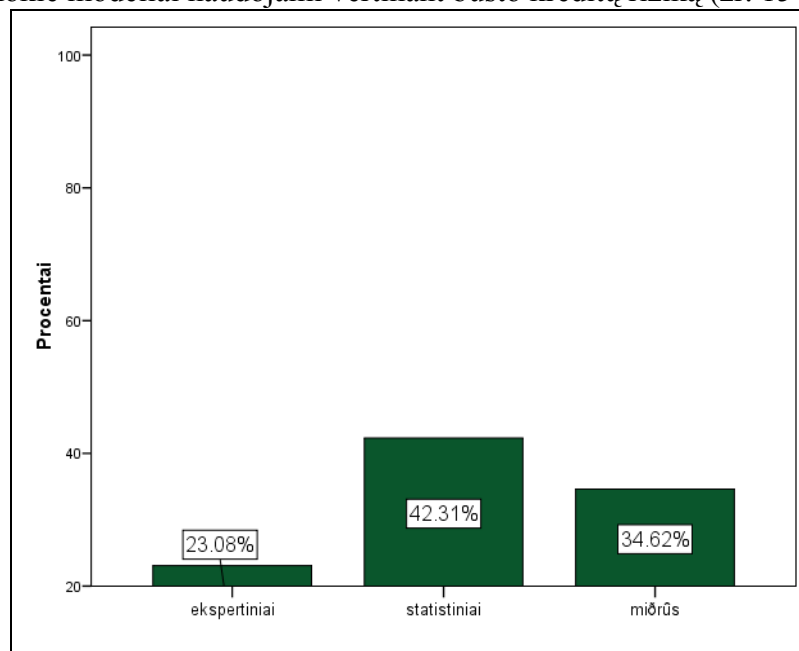
Į klausimą ar banke yra probleminių kreditų padalinys(žr. 14 pav.)?

14 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Daugiausiai respondentų (48,08 proc.) pasisakė, kad jų banke nėra atskiro probleminių kreditų padalinio, o mažiausiai respondantai (17,31 proc.) pasisakė, kad tokio padalinio jų banke nėra.

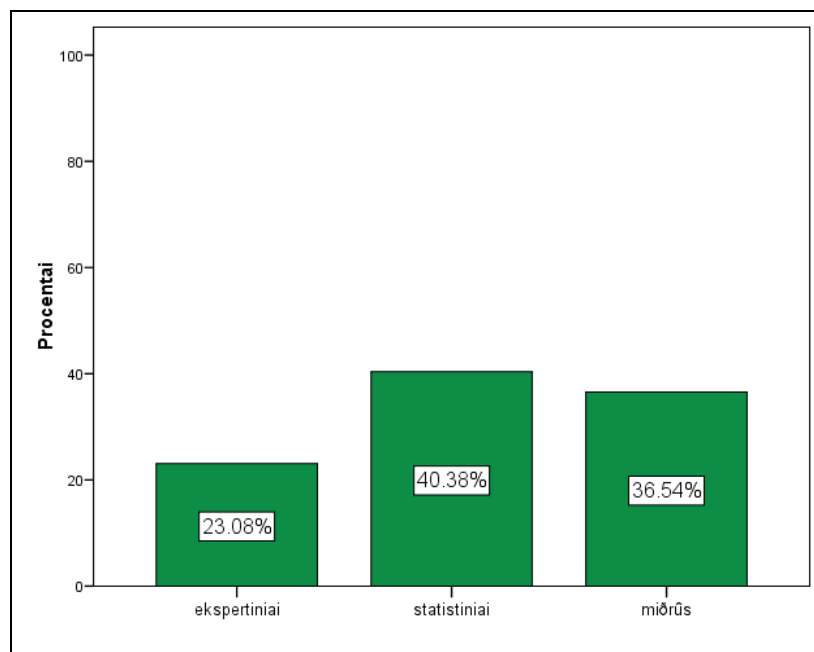
Į klausimą kokie modeliai naudojami vertinant būsto kreditų riziką (žr. 15 pav.)?

15 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Respondantai atsakė, kad vertinant būsto kreditų riziką dažniausiai naudojami statistiniai modeliai (42,31 proc.) ir mišrūs modeliai (34,62 proc.).

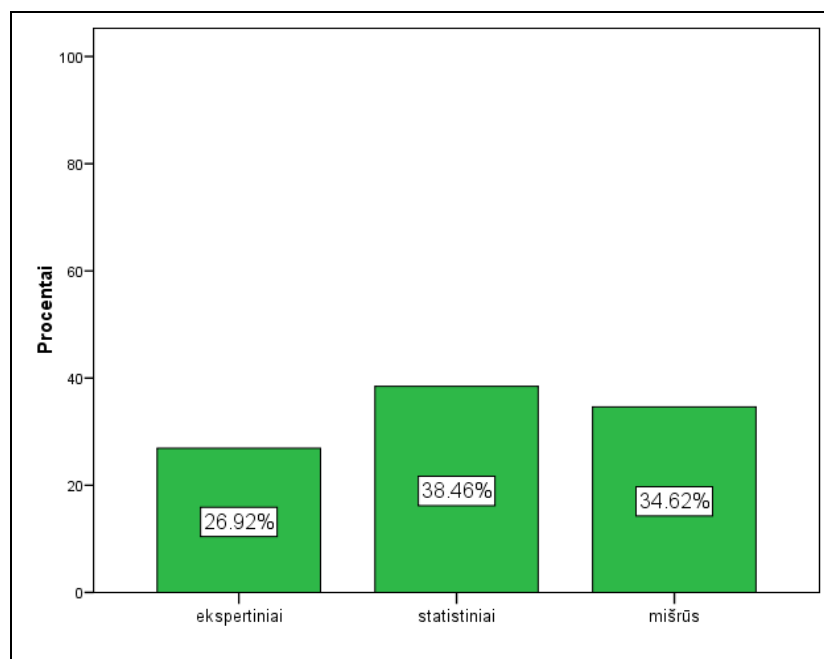
Į klausimą kokie modeliai naudojami vertinant vartojimo kreditų riziką(žr. 16 pav.)?

16 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Daugiausiai respondentų pasisakė, kad vertinant vartojimo kreditų riziką dažniausiai naudojami statistiniai modeliai (40,38 proc.), ekspertiniai (23,06 proc.) ir mišrūs modeliai (36,54 proc.).

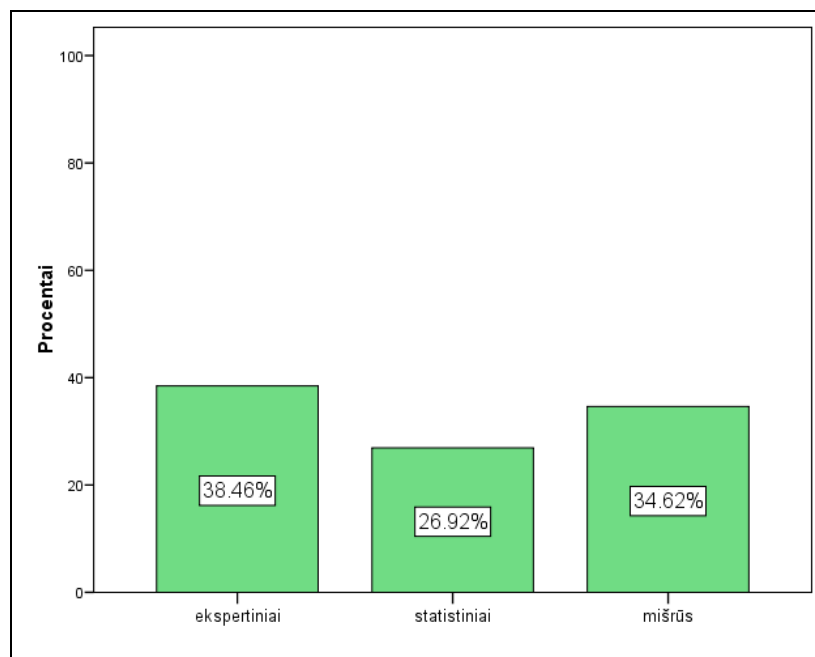
Į klausimą kokie modeliai naudojami vertinant kredito kortelės riziką (žr. 17 pav.)?

17 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Didžioji dauguma respondentų pasisakė, kad vertinant kredito kortelės riziką dažniausiai naudojami statistiniai modeliai (38,46 proc.) ir mišrūs modeliai (34,62 proc.).

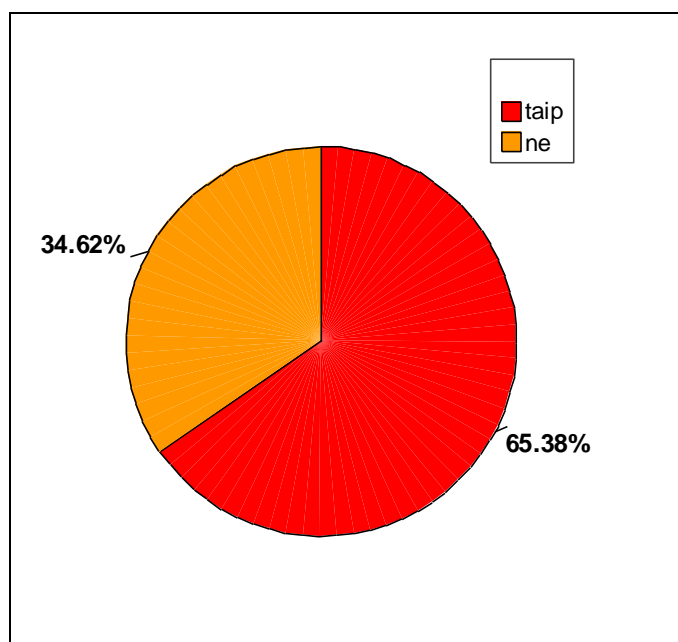
Į klausimą kokie modeliai naudojami vertinant mažų ir vidutinių verslo kreditų riziką (žr. 18 pav.)?

18 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Į šį klausimą respondentai atsakė sekančiai, vertinant mažų ir vidutinių verslo kreditų riziką dažniausiai naudojami ekspertiniai modeliai (38,46 proc.) ir mišrūs modeliai (34,62 proc.)

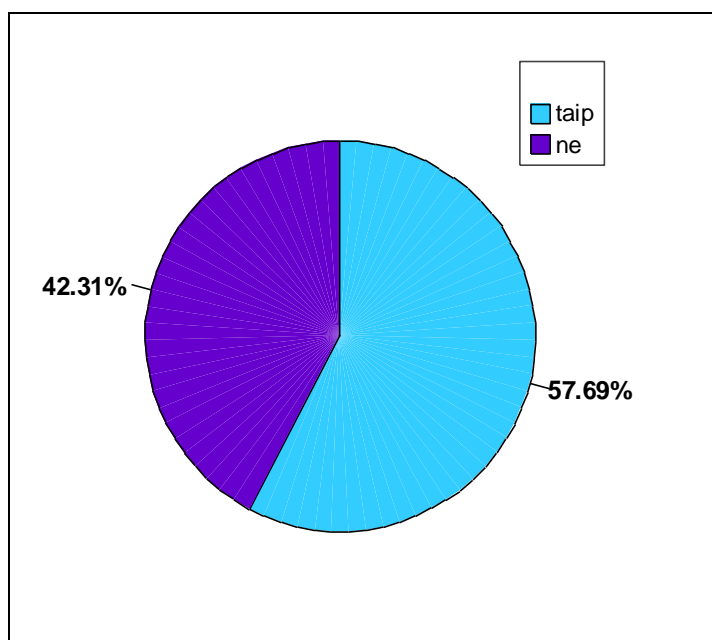
Į klausimą ar banke periodiškai atliekamas vartojimo kreditų rizikos vertinimo modelių patikimumo įvertinimas (žr. 19 pav.)?

19 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Iš diagramos matyti, kad didesnę dalis respondentų (65,38 proc.) teigė, kad periodiškai jų banke atliekamas vartojimo kreditų rizikos vertinimo modelių patikimumo įvertinimas.

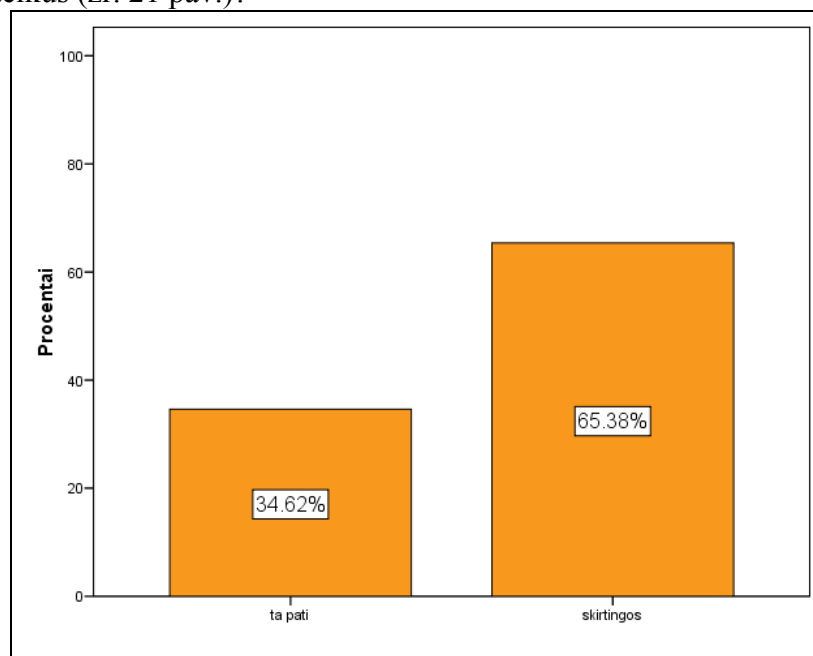
Į klausimą ar banke periodiškai atliekamas kredito kortelių rizikos vertinimo modelių patikimumo įvertinimas (žr. 20 pav.)?

20 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Iš diagramos matyti, kad didesnė dalis respondentų (57,69 proc.) teigė, kad periodiškai jų banke atliekamas kredito kortelių rizikos vertinimo modelių patikimumo įvertinimas.

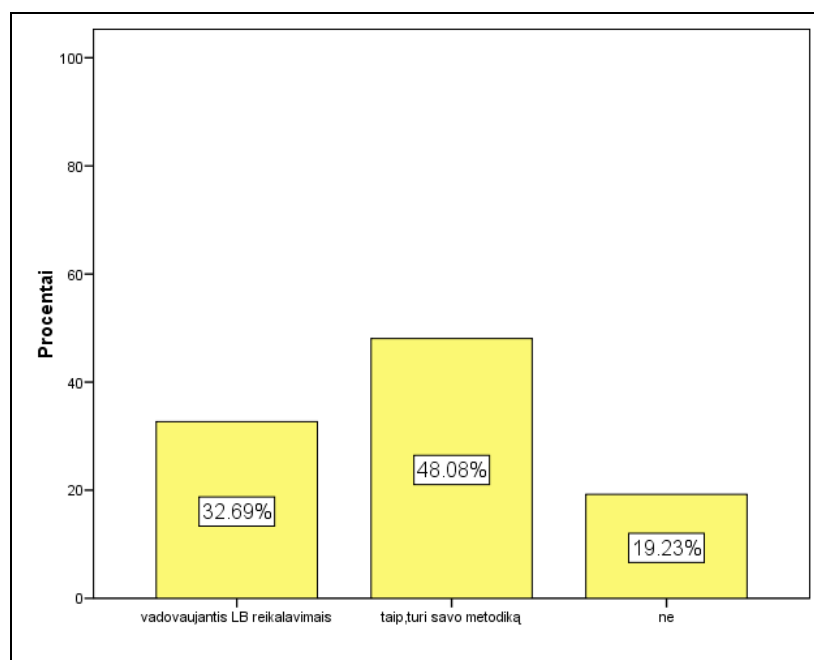
Į klausimą ar banke naudojama ta pati ar skirtinga sistema įvertinti kredito riziką prieš ją suteikiant ir jau suteikus (žr. 21 pav.)?

21 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

Didžiausia dalis respondentų (65,38 proc.) teigė, kad periodiškai jų banke naudojama skirtinga sistema įvertinti kredito riziką prieš ją suteikiant.

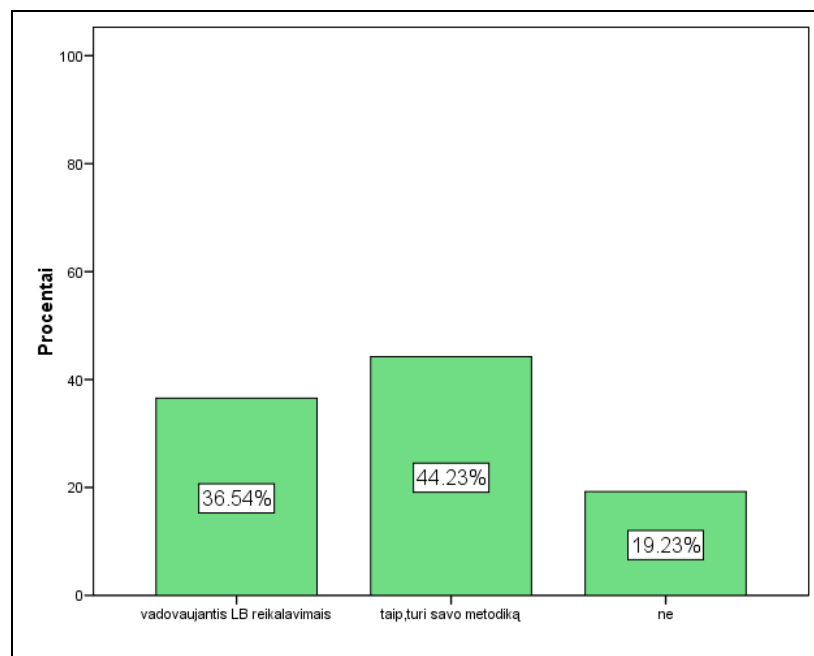
Į klausimą ar banke yra numatytos kredito grąžinimo užtikrinimo priemonių vertės stebėjimo, vertės nustatymo ir pan. taisyklės, metodika (žr. 22 pav.)?

22 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

48,08 proc. respondentų teigė, kad jų bankas turi savo metodiką numatytos kredito grąžinimo užtikrinimo priemonių vertės stebėjimui, vertės nustatymui ir pan.

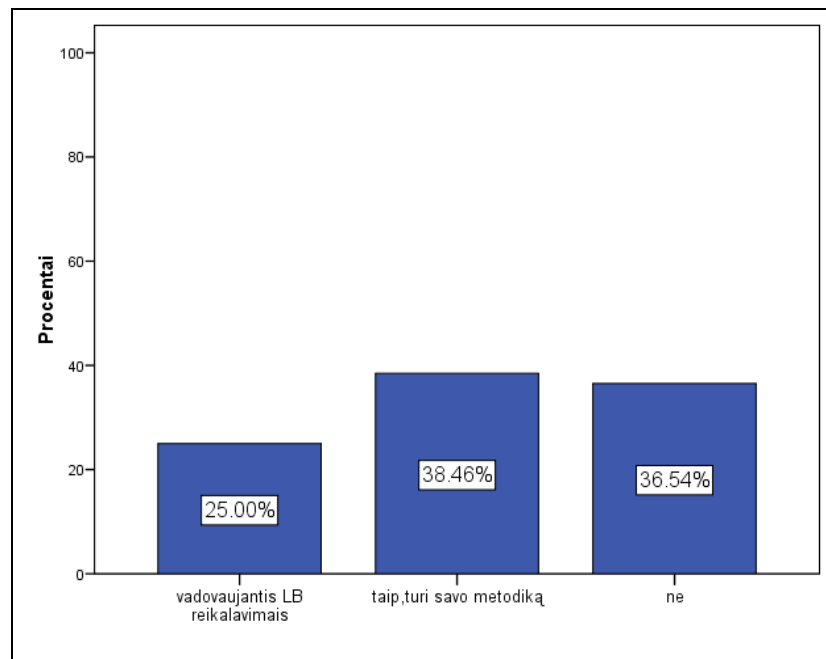
Į klausimą ar banke yra šalies rizikos valdymo taisyklės, metodika, principai (žr. 23 pav.)?

23 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

44,23 proc. respondentai pasisakė, kad jų banke yra apibrėžta rizikos valdymo metodika, 36,54 proc. – turi apibrėžtą metodiką, vadovaujantis Lietuvos banko reikalavimais.

Į klausimą ar banke yra limitų sistema šalies rizikai valdyti (žr. 24 pav.)?

24 paveikslas. Respondentų atsakymai proc.

38,46 proc. respondentų atsakė, kad turi savo metodiką limitų sistemos šalies rizikai valdyti ir 36,54 proc. atsakė, kad tokios metodikos neturi.

Tikslinga būtų paminėti, kad šio tyrimo tikslas – ištirti pavienių kreditų rizikos valdymo aspektus. Atlikus šį tyrimą galima būtų teigti, kad tradiciškai bankai daugiausia dėmesio skiria pavienių kreditų rizikai vertinti: prieš suteikiant kreditą įvertinamos skolininko galimybės jį gražinti, suteikus kreditą stebima, kaip skolininkas vykdo įsipareigojimus bankui ir kokia yra rizika bei galimas nuostolis bankui, jei įsipareigojimai nebus tinkamai vykdomi. Tačiau bankai turi vertinti ir valdyti ne tik atskirų kreditų, bet ir viso kreditų portfelio riziką, kurią nagrinėsiu sekančiame šio skyriaus poskyryje.

2 PRIEDAS